

İZMİR KÖRFEZİ ŞİMDİ
DAHA RENKLİ
PASAPORT
DALGAKIRANI
İEF KAPISINDAN YILDIZLARA
ULAŞILIR
İZMİR'İN GLADYATÖR
OKULU
BASMANE'DE KENDİNİ
TANIMA MEKANI

İzmir

denizlerin
en güzel
kıyısı

Adım Sonbahar

Nasıl iş bu
Her yanına çiçek yağmış
Erik ağacının
Işık içinde yüzüyor
Neresinden baksan
Gözlerin kamaşır

Oysa ben akşam olmuşum
Yapraklarım dökülüyor
Usul usul
Adım sonbahar

Attila İlhan

Merhaba

Sonbahar, renklerin mevsimidir biraz...

Her ne kadar hüznle anılsa da hazan, doğanın kış öncesi son kez cıvıldamasıdır aslında. Yenilenmeye, dönüşmeye hazırlıktır.

Sonbaharda ağaçların yapraklarında hemen her rengi görebilirsiniz. Bu renk cümbüşünü Konak'ta doyasya yaşatan bir yer var: Kültürpark...

Şehrin belleğine kazınmış bir yeri var Kültürpark'ın, bir başka deyişle Fuar'ın... Bir şehrin kül oluşu, sonra küllerinden doğuşu vardır Kültürpark'ta. Mustafa Kemal Atatürk'ün öngörüsü, bir şehrin insanların ve hatta hayvanlarının canla başla çalışması vardır... Kültürpark, uçsuz bucaksız bir yıkıntının göğe uzanan palmyeleriyle yemyeşil bir vahaya dönüşmesidir. En büyük gururlarımızdandır Kültürpark'ın bizim şehrimizde, Konak'ımızda olması.

KNK dergimiz, sonbaharı, İzmir Enternasyonal Fuarı ile karşılayan Kültürpark'ın izlerini sürdürdü. Kent belleğini anılarında, hafızalarında koruyan değerli insanlarımızın sözlerini size ulaştırıyor.

Bu sayıda bir şehrin varoluşunun öyküleri var. Konak tarihiyle var; hem duvar yazılarına kazınmış efsanevi Gladyatörleriyle hem de fotoğraflarda ölümsüzleşmiş silüetiyle... Konak renkleriyle var; şehrimizde özenle yaşattığımız rengârenk bir geleneğiyle... Konak, doğasıyla var; dağlarda açan İzmir adaçayının kokusuyla... Konak, deniziyle var; her gün daha temiz, daha berrak olan yepyeni yaşamlarla... Konak sanatıyla, kültürüyle var; heykelleriyle iz bırakan ustaları ve bu şehirden geçerken sesini bırakanlarıyla... Kimi zaman bir çayın deminde, duvarda asılı bir şiirde var Konak...

Bizler Konak'ta bu sonbahar, yapraklarımızı yeniden yeşertmek için döküyor, dökülen yapraklardan şehrimizin renklerini topluyoruz.

Konak'ta şimdi, yenilenmenin, gelişmenin, değişimin, dönüşümün mevsimidir diyoruz.

Abdül BATUR

Mimar

Konak Belediye Başkanı

8 PASAPORT
DALGAKIRANI

14 İZMİR KÖRFEZİ ŞİMDİ
DAHA RENKLİ

22 İNSAN İEF KAPISINDAN
YILDIZLARA ULAŞIR

28 SANCAR MARUFLU İLE
İZMİR SÖYLEŞİSİ

34 GELECEĞİ ÖREN
DUVAR

38 AL GÖZÜM SEYREYLE
İZMİR'İ

42 İZMİR'DE
GLADYATÖRLER

KNK 2019 *sonbahar*

Konak Belediyesi Adına Sahibi
ABDÜL BATOR
Mimar
Konak Belediye Başkanı

Yayın Koordinatörü
OZAN YAYMAN
(Sorumlu Yazı İşleri Müdürü)

Editör
İPEK YAŞAR ÖZBAŞARAN

Görsel Tasarım
BİRGÜL ARICA

Halkla İlişkiler
EMİNE KALABALIK

Kültür Sanat
ABDULLAH TUNALI

Hukuk Danışmanı
MİNE GENÇ

Yönetim Yeri: İzmir Konak Belediyesi
Dokuz Eylül Meydanı No:6 Basmane / İZMİR
Tel: +90 232 484 53 00
www.konak.bel.tr
knkdergi@konak.bel.tr
Basım: Hürriyet Kağıt Ürünleri Dergi Ofset Mat. San. ve Tic. LTD. ŞTİ.
Tel: +90 232 435 69 69
Yayın Türü: Yerel Süreli – Üç ayda bir yayımlanır, para ile satılamaz
Yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir.

Kapak Fotoğrafı: Furkan Ekiz

Baskı Tarihi: Ağustos 2019

50 AKTRİST
THERESE ZAUSER

58 İZMİR
ADAÇAYI

62 ENGİNAR HAKKINDA
HER ŞEY

70 DANA
BAYRAMI

i ç i n d e k i l e r

72 BİR SERÜVENDİR
TURGUT PURA

78 KONGRELER VE
İZMİR GERÇEĞİ

82 İZMİR
BASIN TARİHİ

86 ŞEREF BAKŞIK'A
SAYGIYLA

88 BASMANE'DE
KENDİNİ TANIMA MEKANI

92 PATİVAL
KONAK

İZMİR'İN MUHTEŞEM YILLARININ ASIRLIK TANIĞI:

Pasaport Dalgakıranı

Kuruluşu ve gelişimi limanına bağlı olan şehirlerden biridir İzmir. Bir liman-şehirdir. Yüzyıllar boyunca kimi zaman ihtişamlı evrelere kimi zaman kendi içine kapanan durgun bir döneme tanık olsa bile İzmir, hep limanı ile beraber var oldu.

19. yüzyılda ve 20. yüzyılın başında Doğu Akdeniz'in en canlı limanı olan İzmir'e bu haklı ünü sağlayan Pasaport'taki limanıydı. Bugün, gümrük binasına ev sahipliği yapmış Konak Pier rıhtımı, her ne kadar İzmir'in kurtuluşundan sonra yeniden yapılmışsa da Pasaport binası bu görkemli günlerin tanığıydı. Ancak o "kaybolan" limanın bugüne kalan en büyük izi yaklaşık 150 yıllık mendirek ya da dalgakırandır. Şehrin önünde bir duvar gibi yükselen 1023 metre uzunluğundaki dalgakıran; Avrupa'da üretilen lüks malların iç pazara, Anadolu'da üretilen tarım ürünlerinin ise dünya pazarlarına taşındığı İzmir Limanı'nın ayrılmaz bir parçası olmuştur.

Fotoğraf: Erol Özdayı

LİMANDAN ÖNCESİ

İzmir, 17. yüzyıla kadar basit bir kıyı şehrinin özelliklerini taşıyordu. Şehrin Kemeraltı'ndan Agora'ya kadar uzanan bir limanı vardı ancak Meles Çayı ve Kadifekale'den akıntılarla gelen alüvyonlar zamanla iç limanı kapatmıştı. İzmir Körfezi'nin farklı bölgelerinde yer alan ayrı ayrı ilkel iskeleler ve barakalar, şehre gelen gemilerin yanaşma yeri olarak hizmet veriyordu. Körfeze gelen gemiler açıkta demirliyor, mallar mavnalı ve şatlarla gemiye yükleniyor veya gemiden boşaltılıyordu. Rüzgârın sert estiği veya fırtınalı günlerde gemiler iskeleye yanaşamadığı için yükleme ve boşaltma yapılamıyordu. Ticari kayıtlara göre o dönemde İzmir'e her gün ortalama 5 gemi geliyordu. 19. yüzyılın sonunda, bir yandan taşıdığı alüvyonlarla körfezi kapatan Gediz'in yatağının değiştirilmesi, diğer yandan İzmir rıhtımının yapılması, şehrin kaderini değiştirecek iki önemli adım oldu.

ANTİK TAŞLAR

Demiryolu ve karayolu taşımacılığının yanı sıra büyüyen gemiler ve denizyolu taşımacılığındaki gelişmeler, büyük bir liman yapımı fikrini gündeme getirdi. Sultan Abdülaziz döneminde İzmir'de faaliyet gösteren üç İngiliz, 1865 yılında rıhtım yapmak için bir şirket kurdu. Dolgu yapılarak rıhtım inşaatına başlandı. Eski limanı çevreleyen ve düzgün bir rıhtımın oluşmasını sağlayan birçok bina yıkıldı. Dalgakıran ve düz bir çizgi şeklinde uzanan rıhtım 1876 yılında, gümrük binaları ise 1880 yılında bitirildi. Dalgakıranın yapımında kullanılan taşlardan bazılarının Efes Antik Kenti'nden getirildiği, İyonca ve Latince yazıtların dalgakıranın üzerinde şu anda da bulunduğu söylenir.

İZMİR'İN PARLAK GÜNLERİ

O zamana kadar açıkta yükleme ve boşaltma yapan gemiler, rıhtıma yanaşarak eskiye göre çok hızlı ve daha ucuza yükleme-boşaltma yapmaya başladı. Gemiler, mendirek ve rıhtım ile sınırlanan ve havuz adı verilen kısma Pasaport tarafındaki burundan girip içerde manevra yaparak kıçtan karaya bağlanıyordu. İzmir rıhtımının tamamlanması ile şehir, Selanik ve Beyrut gibi Doğu Akdeniz'deki rakip liman şehirlerinin önüne geçti. Ticari kayıtlara göre 1899 yılında limana yelkenliler dışında 2 bin 560 gemi yanaşmıştı. Limanın hemen ardında Hotel Kraemer ve Hotel Huck gibi görkemli yapılar ortaya çıktı. İzmir'in ticaret ve liman şehri haline gelmesiyle beraber Batı Anadolu'dan ve Ege adalarından binlerce insan göç etti. Zenginliğin eşitsiz de olsa paylaşılması İzmir'i Avrupalı bir şehir havasına бүрүндүрдү.

Özellikle üzüm, incir ve pamuk hasadının yapıldığı sonbahar aylarında yeni liman, artan talebi karşılamakta yetersiz kalıyor, yükler dalgakıranların üzerinde yığılıyor, limanın daha da genişlemesinden bahsediliyordu. İzmir Limanı'nın deniz üzerinde yer alan tesisleri kuzey, batı ve güney dalgakıranları (mendirekleri) olarak adlandırılır. Kuzey dalgakıranında Karantina, Fenerler İdaresi, Posta ve Telgraf İdaresi ile Pasaport Salonu bulunuyordu. Güney mendireğinde ise gümrük ve depolar yer alıyordu. Ancak bu binaların tamamı 1922 yangınında yok oldu. O yangında İzmir'in tarihi dalgakıranının üzeri, şehri terk etmeye çalışan binlerce insanla doluydu. İzmir'i kozmopolit bir cennet haline getiren tarihi set, kendi külleriyle kavrulan şehirden kaçmak isteyenlerin de son sığınağı oldu.

Yanan binaların yerine yeni Pasaport ve Karantina binaları 1926 yılında inşa edildi. Ancak ne cumhuriyetin

Rıhtımının
tamamlanması ile
İzmir, Selanik ve
Beyrut gibi Doğu
Akdeniz'deki rakip
liman şehirlerinin
önüne geçti.

kalkınma hamlesi ne de şehrin yeniden imarı, İzmir'i ve limanı o parlak günlerine döndüremedi. Yine de uzun yıllar İzmir Limanı, kimi zaman İstanbul'u da geride bırakarak Türkiye'nin en büyük limanlarından olmaya devam etti.

PASAPORT LİMANI'NA VEDA

1958 yılının en önemli olayı Alsancak Limanı'nın bir kısmının işletmeye açılmasıydı. 1954 yılında yapımına başlanan liman inşaatının büyük ölçüde tamamlanmasıyla 1958 yılında yapılan mendireğin bir kısmında gemi işletme çalışmalarının yapılabileceği görüşü ağırlık kazandı. Pasaport

Limanı'nın sıkışıklığından iyice bunalmış olan deniz nakliyecileri ve acenteleri yeni limanı sabırsızlık içinde bekliyordu. Pasaport'tan denize ulaşan dalgakıran, liman hizmetini karşılamakta yetersiz kalıyordu. Depoların az ve dağınık oluşu, şehir trafiği ve insan hareketliği nedeniyle liman hizmetleri özellikle yaz ve sonbaharda büyük sıkışıklık içinde yürütülüyordu. 1958 yılının hasat mevsiminde dalgakıran, getirilen yüklerle tıka basa doluydu. Alsancak Limanı'nın hizmete başlaması sonrası gemilerin hangi limana yanaşacağına liman başkanlığı karar vermeye başladı. Pasaport, küçük ticari gemilerin yanaştığı bir

liman olarak hizmet vermeye devam etti. Ancak İzmir Belediyesi 1960 yılında yelkenli ve motorlu deniz taşıtlarının gümrük depoları önüne çalışmasını yasakladı. Bu karar tam kapasite hizmete girmeyen Alsancak Limanı'nda gemi trafiğini ve sorunları artırdı. İzmir denizcilerinin girişimi ile bu karar daha sonra gevşetildi. 1970'li yıllarda hazırlanan planlarda liman yat limanı olarak işaretlenmişti. 1980'li yıllara kadar düzensiz şekilde de olsa gemilerin yanaştığı Pasaport Limanı, yakın zamanda sadece yolcu gemilerinin yanaştığı bir iskele oldu. Dalgakıran ise önce profesyonel sonra amatör balıkçılar tarafından kullanılmaya devam etti.

*Tarihi dalgakıran İzmir silüetinde
bir köşe taşı olarak **bugün martılara,
deniz kuşlarına ev sahipliği
yapıyor.***

İCRADAN SATILIK DALGAKIRAN

Unutulmuş tarihi dalgakıran şehir gündemine 2011 yılında yeniden geldi. Pasaport İskelesi'nden Konak Pier'in önüne ve oradan da Konak İskelesi'ne doğru uzanan dalgakıran, İzmir 13. İcra Müdürlüğü tarafından o yıl icradan satışa çıkarıldı. Bu, bir dalgakıranın ilk defa icralık olmasıydı ve büyük yankı yarattı. İcradan satışın nedeni dalgakıranın sahibi olan Türkiye Denizcilik İşletmeleri'nin, Maliye Bakanlığı'na uzun yıllar tapulu mülkünün emlak vergisini ödememesiydi. 2012 yılında yapılan satış ihalesini İzmir Ticaret Odası kazandı. Tarihi dalgakıran için planlar hazırlandı. Ancak davalar ve dalgakıranın 1. derecede SİT olması nedeniyle bugüne kadar bir gelişme sağlanamadı.

1,5 asırlık tarihi dalgakıran İzmir silüetinde bir köşe taşı olarak bugün martılara, deniz kuşlarına ev sahipliği yapıyor. Konak Pier ve Pasaport Rıhtımı ile bütünlüklü şekilde dalgakıranın şehre kazandırılmasının faydalı olacağı yönünde genel bir beklenti oluştu. Belki bir gün İzmir bir deniz müzesine kavuşur, o müzenin en nadide parçası da Pasaport Dalgakıran'ı olur. İzmir'in belleğinden silinmek üzere olan bu yapı, böylece geleceğe de taşınmış olur.

Kaynaklar:

İzmir Rıhtımında Ticaret ve Kordon Boyu'nda Yaşam- Çınar Atay- İTO Yayınları

İzmir Deniz Nakliyecileri Derneği Tarihi-Prof. Dr.

Kemal Arı

Körfezde, temiz denizin ve çeşitliliğin göstergesi olan denizatları, sarı süngerler, kabuklular, derisidikenliler ve yumuşak mercanlar görülmeye başlandı.

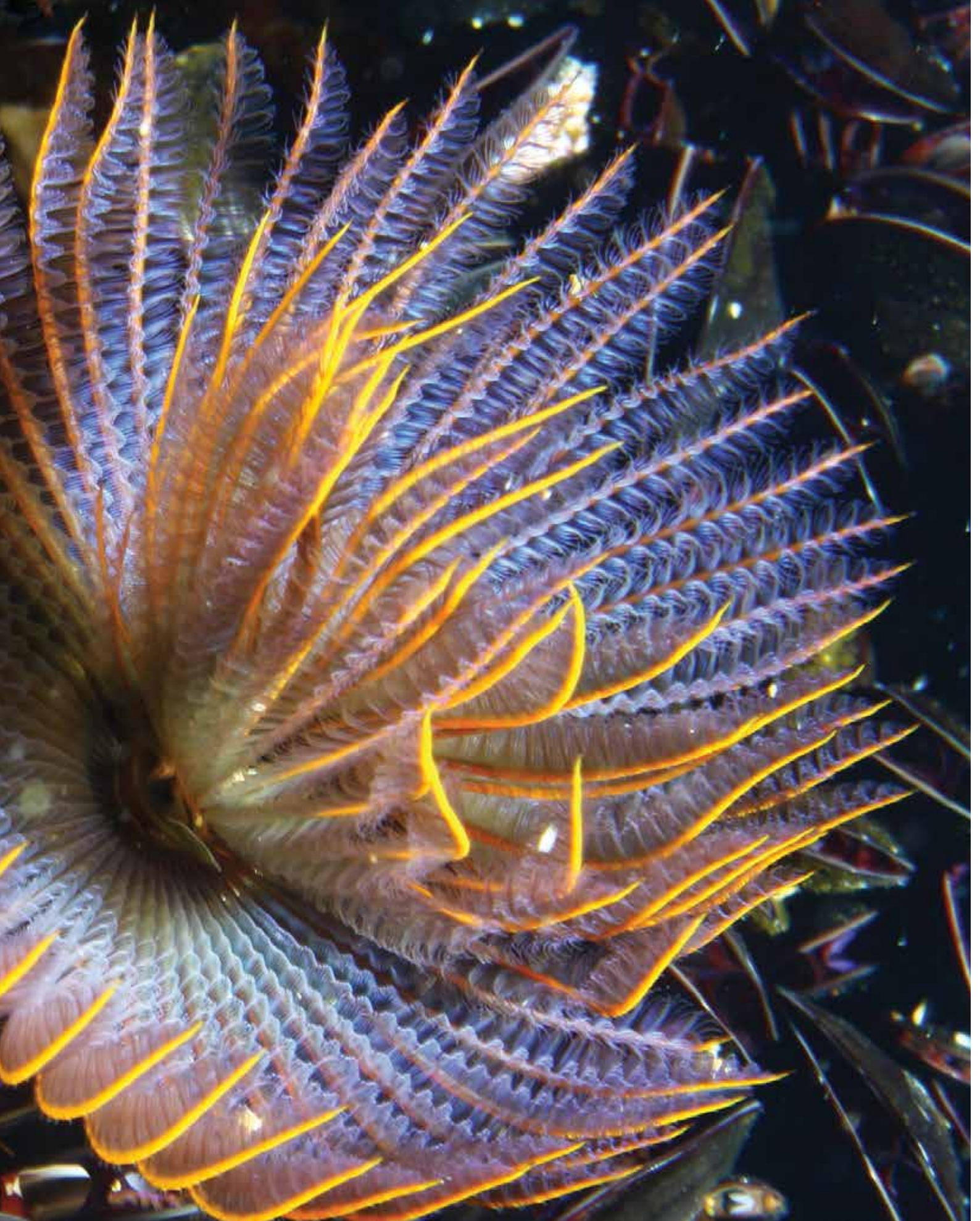
İzmir Körfezi Şimdi Daha Renkli

Türkiye'nin üçüncü en kalabalık kenti olan İzmir, yaklaşık 8000 yıllık tarihiyle, yüzlerce yıllık farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Bugün, eskiden olduğu gibi parlak bir şehir olarak göze çarpmasının sebebi bir körfeze sahip oluşudur. Toplam 11,5 milyar metreküplük su kapasitesi, 960 kilometrekarelik alanı ve 464 kilometrelik kıyı çizgisi uzunluğuyla İzmir Körfezi, kıyısında bulunan endüstri bölgelerini destekleyen, Mersin Limanı'ndan sonra, Türkiye'nin en büyük ikinci ihracat limanını da içermektedir. Akdeniz'in en büyük doğal körfezlerinden birisi ve Ege Denizi'nin en verimli alanlarından biri olan İzmir Körfezi'nde yapılan bilimsel araştırmalarda körfez, topografik özellikleri açısından Dış, Orta ve İç olmak üzere üçe bölündü. Kuzeyde, Karaburun'dan başlayıp, karşıdaki Foça'ya kadar olan kısma Dış Körfez, İnciraltı'ndaki tarihi Yeni Kale burnu ile eski Ragıp Paşa Dalyanı'nın doğusundaki kısım Orta Körfezdir. Orta Körfez'in hemen üzerindeki Dış Körfez'de, Gediz

Deltası'ndaki Çamaltı Tuzlası'nda, yaklaşık 288 kuş türünün yaşam alanı olan İzmir Kuş Cenneti bulunur. Burada, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesine tahsis edilmiş, Homa Dalyanı, işlevini devam ettirmektedir. Burada yapılan çeşitli çalışmalarda, kefal, çipura, levrek, yılan balığı ve dil balıkları başta olmak üzere 46 balık türü bulunmaktadır. Homa Dalyanı ve lagününün güneyindeki Çilazmak ve kuzeyindeki Kırdeniz buradaki diğer lagünlerdir. Türkiye denizlerinde yetiştiricilik şeklinde yapılan kültür balıkçılığının 1/3'ü İzmir ili kıyılarında yapılmaktadır. Körfezin kuzeyinde, Foça'da, nesli tükenmekte olan deniz fokları bulunur ve bu tür Özel Çevre Koruma Bölgesi statüsü kapsamında korunmaktadır. Dış Körfez derinliği 45-70 metre arasında değişim göstermektedir.

*Yumuşak Tüplü Kurt / Branchiomma luctuosum
(Grube, 1870)*

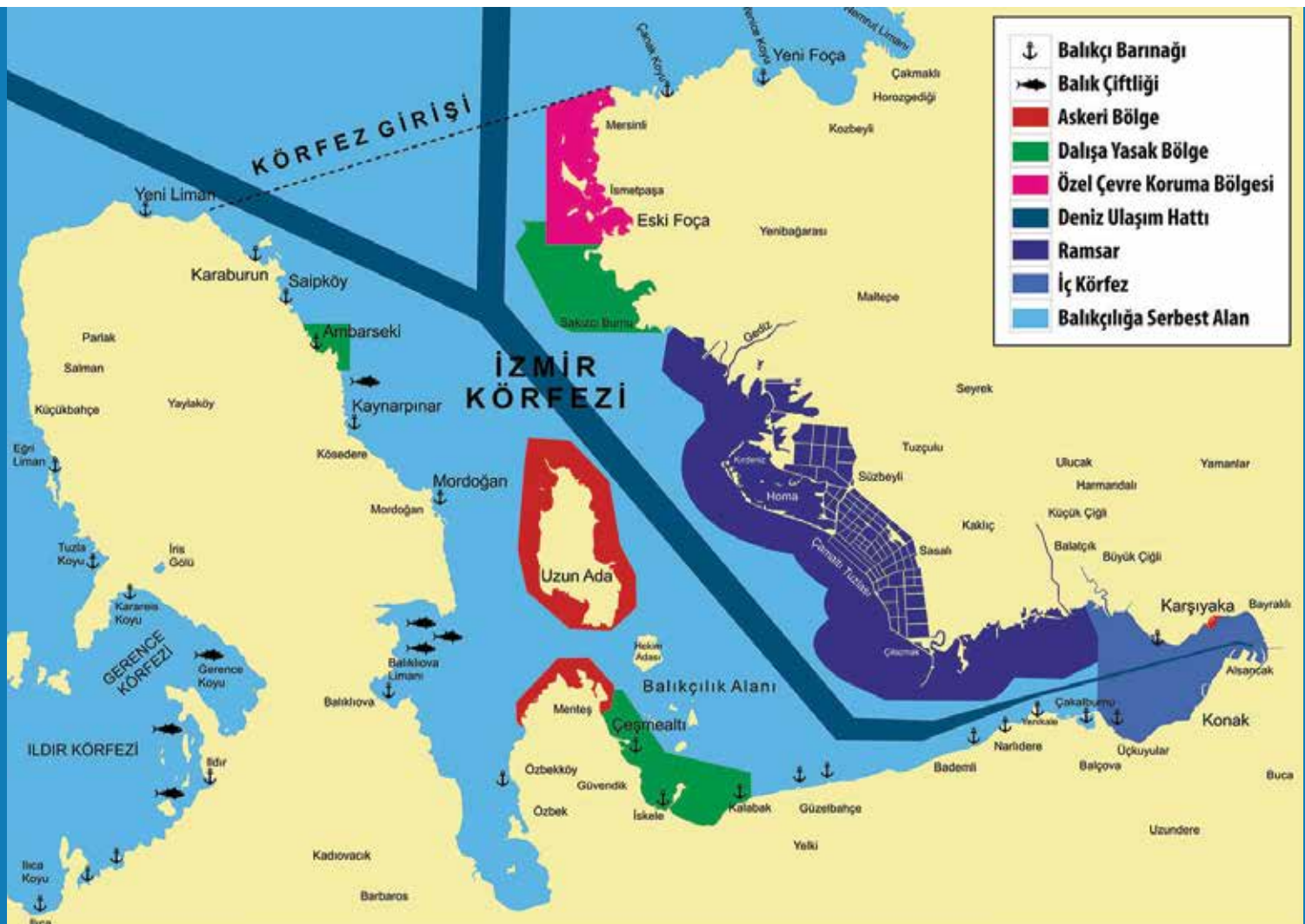

Körfezdeki iskeleler,
kayıklar, kayıkhaneler
ve plajların tek
tek yok olması,
fotoğraflarda sadece
bir anı olarak
kalmasıyla, İzmirlinin
denizle kurduğu bağın
zayıflaması sonucu
şehir, arkasını denize
döndü.

PLANSIZ ENDÜSTRİLEŞMEYLE BAŞLAYAN YIPRANMA

1970'li yıllarda başlayan hızlı endüstrileşme ve sanayileşme sırasında, Türkiye'nin pek çok yerinde olduğu gibi İzmir'de de çevrenin ve denizin korunması göz ardı edildi. Lağım suları, herhangi bir işlem yapılmadan doğrudan denize akıtılmaktaydı. Gerekli önlemlerin alınmasında kaybedilen zaman içinde, akarsuların denize kavuştuğu yerdeki deltalar deforme olmuş, dereler özelliklerini yitirmiş, sahiller karakterlerini kaybetmiş, tarihi dillere destan limanlar şehri İzmir Körfezi'nin rengi maviden kahverengiye dönmeye başlamış,

özellikle İç Körfez’de çürük kokuları duyulmaya başlamış, kirlilik yavaş yavaş Orta Körfez’e doğru ilerlemişti. Körfezdeki iskeleler, kayıklar, kayıkhaneler ve plajların tek tek yok olması, fotoğraflarda sadece bir anı olarak kalmasıyla, İzmirlinin denizle kurduğu bağın zayıflaması sonucu şehir, arkasını denize döndü. Denizin temizlenip, canlılığın geri gelmesi ve İzmirlinin yüzünü tekrar denize döndürmesi gerekiyordu. İzmir, sadece tarım, sanayi, ticaret ve balıkçılık kenti değil, aynı zamanda antik çağlardan bu yana körfez boyunca üzüm, zeytin ziraati; Foça’da şap ve maden işçiliği; Çamaltı Tuzlası’nda tuzla işçiliği; Yelki, Kavacık, Efemçukuru ve Karşıyaka’da malakit, altın, simli kurşun işçiliği; tütün ve liman işçiliği ile de bir işçi ve emekçi

kenti olmasıyla bilinir. Türkiye'nin ilk gemi söküm ve geri dönüşüm tesisi de Aliğa'dadır.

EKOSİSTEMİ KURTARMAK İÇİN PLANLAMA

Denizle ilişkinin zayıfladığı dönemde, 1969 yılında Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından ilk olarak başlatılan fizibilite çalışmalarını, 1983 yılında İller Bankası tarafından yapılan ihale sonucu, körfezin kuşaklanması temelleri atılmış, 1987 yılında İzmir Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü'nün (İZSU) kurulmasıyla da projeyi İZSU devralmış ve ilk çalışmasına da 1992'de başlamıştı. 1988 yılında başlatılan ilk master plana göre başta Meles Deresi olmak üzere akarsu ve yatakları ıslah

edilecek, kuşaklama yapılarak evsel ve sanayi atıkları Çiğli'ye taşınacaktı. Bu anlayışla, 2000 yılından itibaren, hızlı nüfus artışının yaratmış olduğu plansız kentleşme sonucunda körfezde meydana gelen bozulmaları önlemek amacıyla sosyal, ekonomik ve çevresel faktörlerin de göz önüne alınarak planlama yapılması için, ilk ciddi çalışmalara başlandı. Alınan radikal kararlar, körfezin Gediz ağzındaki akıntıları engelleyen, 10 kilometrelik bir set oluşturarak iç ve dış körfez arasındaki doğal akıntıyı önleyen Ragıp Paşa Dalyanı'nın, su üzerinde kalan üst duvarları, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Demiryolları, Limanlar ve Hava Meydanları İnşaatı Genel Müdürlüğü (DLH) işbirliğince 2000 yılında yıkıldı. Körfeze giren suyun sirkülasyonunu engelleyen

dip duvarları da Ocak 2011'de yıkıldı. DHL gemisinin dalyanın her iki tarafında da çalıştırılmasıyla, körfezdeki doğal su sirkülasyonu eski haline getirildi. Güzelbahçe, Narlıdere, Balçova, Üçkuyular, Alsancak toplayıcı kanalları 2003'te tamamlandı. Körfeze lağım akışının tamamen kesilmesiyle, 1980'li yılların sonunda başlayan İzmir Körfezi'ndeki ekosistemin bozulması durmuş, kokan körfezin kokusu gitmiş, başta balık türleri olmak üzere canlılık yavaşça artmaya başlamıştır. Üzerinde yelkenlilere, gezinti amaçlı teknelere rastlanmayan, kahverengi ve gri renkteki körfez, bu proje sayesinde üzerinde spor, gezinti yapılan, kıyılarında balık avlanan, içinde canlıların kaynaştığı bir deniz olmuştur.

KÖRFEZ MERCEK ALTINDA

Dokuz Eylül Üniversitesi, Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsüne ait R/V K.Piri Reis gemisiyle 1988 yılından itibaren, İzmir Büyükşehir Belediyesi ile ortaklaşa olarak, körfezde araştırmalar yapıyordu. Körfezden seçilen bölgelerden su örnekleri, deniz dibinden alınan çamur ve ağlarla toplanan balık örnekleri incelenerek, körfezdeki ekosistem ve canlılık yıl boyunca izleniyordu. 2000 yılında Büyük Kanal Projesi başlatılınca, denizdeki fiziksel ve kimyasal parametrelerin ve denizdeki canlılığın izlenmesi amacıyla, İzmir Büyükşehir Belediyesi ve Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri ve Teknolojisi Enstitüsü, ortaklaşa olarak “Büyük Kanal Projesi’nin İzmir Körfezi Denizel Ortamında Fiziksel, Kimyasal, Biyolojik ve Mikrobiyolojik Etki ve Sonuçlarının İzlenmesi” projesini başlattı. Proje kapsamında seçilen Dış, Orta ve İç Körfezdeki bölgelerden periyodik olarak alınan su örneklerinin yanı sıra Konak, Bostanlı, İnciraltı, Güzelbahçe ve Urla olarak seçilen 5 bölgeden de sualtı görüntüleri alınmaya başlandı. Özellikle Orta ve İç Körfez’de seçilen istasyonlarda yapılan sualtı

görüntüleme çalışmalarında, denizdeki canlılığın geri geldiğini, yumuşak mercanların, temiz denizin göstergesi olan denizatlarının, sarı süngerlerin, kabukluların ve derisidikenliler görülmeye başlandı. Özellikle denizin temiz olduğu yerlerde yaşamayı seven Horozbina Balığı, Karabaş Balığı ve çeşitli deniztavşanları da görüntülendi. Denizlerin çayıruları olarak bilinen Posidonia, nesli koruma altında olan türlerden olup, denizdeki oksijenin bir kısmından sorumludur. Balık yavruları ve ıstakoz yavrularının saklanma yeri olarak da önemi olan deniz çayıruları, Sahilevleri, Zeytinalanı, Güzelbahçe ve Urla kıyılarında yeni sürgünler vererek çoğalmaya başlamıştır. Deniz suyunu filtre ederek beslenen midye, tulumlular ve tüplü kurtların, nesli koruma altında olan Pina ve denizatlarının Dış, Orta ve İç Körfez’de fotoğrafları çekildi.

GÖZLE GÖRÜLÜR DEĞİŞİM

Avrupa Çevre Ajansının (EEA - European Environment Agency) yönetmeliğine göre, deniz suyunda 100 mililitrede, en fazla 500 koloni olması gereken koli basili sayısı ortalama 30 olarak tespit edildi. Bu sayı, Atık Su Arıtma Tesisinin kurulduğu 2000 yılı öncesinde yapılan ölçümlerde 3 milyondur.

Büyük Kanal Projesiyle, deniz canlılarında biriken arsenik, kadmiyum, krom, bakır, kurşun, cıva, nikel ve çinko gibi ağır metallerin seviyelerinin, balık örnekleri üzerinde yapılan çalışmalarda düştüğü görüldü.

Peki, körfezde deniz suyunun bu şekilde temizlenmesi çözüm müdür? İyi ve temiz deniz suyu diyebilmemiz için, sadece suyun kimyasının düzelmesi yeterli

İyi ve temiz deniz suyu diyebilmemiz için, sadece suyun kimyasının düzelmesi yeterli değildir. Deniz suyundaki ekosistemin de düzelmesi gerekmektedir.

değildir. Suyun ekolojisi dediğimiz, deniz suyundaki ekosistemin de düzelmesi gerekmektedir. Yani, deniz sadece temiz olmamalı, aynı zamanda verimli de olmalıdır.

Peki deniz suyunun verimliliği ne demektir? Eskiden, 1980’li yılların ortalarından geriye doğru gidersek, körfezde lüfer, istavrit, trança, uskumru, izmarit, mercan, kolyoz, baraküda ve zargana gibi balıkların yanında, ahtapot, kalamar, barbun, dil balığı ve kalkan gibi dip balıkları bol ve yaygındı. Bu balıkların olabilecek en iri halleri o yıllarda körfezde görülmekteydi. Bugün, İzmir Körfezi’ndeki düzelmiş kıyılal ekosisteme bakıldığında, temiz suyun içinde, bol yosun, deniz bitkileri, bir hücreli planktonik organizmalar ile bu alg ve planktonik canlılarla beslenen küçük balıkların çoğaldığını görüyoruz. Düzgün bir ekosistemde mevcut olması gereken, tür çeşitliliğini artıran, olmazsa olmaz avcı dediğimiz predatör balık türleri, deniz yıldızları, yılan yıldızları, deniz kestaneleri mevcut değil. Büyük Kanal Projesi’yle, derelerden gelen amonyum ve fosfatın, su canlılarının davranışlarını etkileyen antidepresan gibi farmasötik ürünlerin denize

kontrolsüz ulaşması engellenmiş ise de, azot seven su bitkileri ve su yosunlarını tüketecek balık türlerinin de körfezde çoğalması gerekmekte. Körfezde yapılan balık avcılığı ve ufak boydaki balıkların yakalanmaları ile körfezdeki ekosistemin dengesini kuracak asıl balık türleri, üreme dönemine kadar büyüemiyorlar. Bunların içinde ağlara yakalanmayan şanslı olanlar ise, ağların atılmadığı daha sakin İç Körfeze girerek yaşamaya çalışıyor. Körfezde kıyılarda tutulan büyük boy balıklar bunlardır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ ETKİSİ

İzmir Körfezi, tüm dünya denizlerini ve okyanuslarını etkileyen, iklim değışikliklerinden de etkilenmektedir. Körfezdeki deniz suyunun ortalamalarına bakıldığında, körfez deniz suyu son 25 yılda 1,2 derece ısınmıştır. Deniz suyunun ısınması, denizlerdeki en önemli halka olan ilk ürünle yani planktonla beslenen canlıların avlarını bulmasını zorlaştırmaktadır. Ayrıca, deniz yollarının genişlemesi ve çoğalmasıyla, Avrupa ve Arap denizlerinden gemilerin balast tanklarıyla taşınan istilâcı ve egzotik türler, İzmir Körfezi’ndeki biyolojik çeşitliliğe yönelik başka bir büyük tehdidi oluşturmaktadır. Denizlerdeki ve okyanuslardaki canlıların maruz kaldığı kirliliğe baktığımızda, en çok dipteki canlıların kirlilikle uğraştıklarını görürüz. Çünkü deniz yüzeyinden aşağıya çöken tüm kirlilik, dipte birikir. “Krustaseler” dediğimiz kabuklu canlılardan ıstakozlar, karidesler, yengeçler ya ortamı terk ederler ya da ölürlere. Deniz dibinde bol olarak bulunan canlıların büyük bir kısmı Poliket sınıfına aittir. Bu canlılar, kirliliğe adapte olabilen canlılardır. Fakat deniz suyunun ısınmasına karşı onların ellerinden bir şey gelmez.

KÖRFEZDE YENİ BİR TÜR HEYECANI

Göz alıcı renkli solungaç taçlarıyla, tüplü solucanlar, deniz suyundaki bakteri, tek hücreli planktonik organizmaları süzerek beslenir. İzmir Körfezi'nde ışığın bol olduğu yerlerde plankton da bol olduğu için, tüplü solucanlar çok derinlerde, ışığın az olduğu kısımlarda yaşamayı seçmez.

Tunikat

Horozbina Balığı

Hayvanın kendisi, kendi yaptığı bir borunun içinde deniz tabanında sert zemine gömülü olarak yaşar. Solungaç tacı dediğimiz, suyu filtre eden ince setalarını borusunun içinde çektiğinde ise, borunun girişini kapatan bir operkulüm kapağı vardır. Bazı türlerde bu kapak yoktur.

İzmir Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Kulübünde Sualtı Görüntüleme Antrenörü Murat Kaptan, yumuşak tüplü bir kurt türünü Nisan 2019'da Narlıdere'de 2 metre derinlikte gözlemlemiş, değişik açılardan fotoğraflarını çekmiştir. Türün ilk başta, körfezde bulunan diğer Sabella ve Protula türlerine benzediği düşünüldü. Bu türün yeni bir tür olup olmadığı konusunda, sadece fotoğrafa bakılarak bir karar verilemeyeceği için, tekrar Narlıdere'de görüldüğü yere gidilerek ikinci bir dalış yapıldı ve söz konusu tür alınarak, Ege Üniversitesi Su Ürünleri Fakültesi laboratuvarına getirildi. Burada Prof. Dr. Melih Ertan Çınar ve Dr. Ertan Dağlı tarafından incelenmeye alındı. Çalışmaların ardından türün daha çok dış körfezde ender görülen Branchiomma luctuosum (Grube, 1870) olduğu ortaya çıktı. Körfezdeki tüplü solucanlar ve yumuşak tüplü kurtlar bazı yerlerde yüzlerce grup oluşturarak bir arada görüldüğü gibi Narlıdere'de görüldüğü gibi tek tek de

Posidonia Deniz Çayırı filizleri

gözlenmektedir. Türkçede Yumuşak Tüplü Kurt olarak adlandırılan B. luctuosum türünün Dış Körfez'den Orta Körfez kıyı bölgelerine doğru gösterdiği yayılma, bulunduğu yer ve derinlik, Körfez'in artık daha rahat nefes alan, temiz ve verimli olacağına dair umutları yeşertti.

Kaynaklar

- *İzmir'de Su ve Kanalizasyon. 1999-2004. Su ve Kanalizasyon İdaresi Genel Müdürlüğü, İZSU. 2004.
- *TMMOB İzmir Kent Sempozyumu Bildiriler Kitabı. 2009.
- *Ege Denizi Balıkçılığı. Tokaç, A., Ünal, V., Tosunoğlu, Z., Akyol, O., Özbilgin, *H., Gökçe, G. 2010. Ege Denizi Balıkçılığı. İMEAK Deniz Ticaret Odası İzmir Şubesi Yayınları, İzmir. 2010.
- *TMMOB İzmir Çevre Durum Raporu. Çevre Mühendisleri Odası. 2015
- *TMMOB İzmir Çevre Durum Raporu. Çevre Mühendisleri Odası. 2017
- *İzmir Balıkçılığı. Kınacıgil, T., Tosunoğlu, Z., Çaklı, Ş., Bey, E., Öztürk, H. İzmir Büyükşehir Belediyesi. 2017
- *Akdeniz'in Kıyısında İzmir Körfezi Bildiriler Kitabı. İzmir Akdeniz Akademisi. İzmir Büyükşehir Belediyesi. 2018

Denizati

Merak uyandıran Yumuşak Tüplü Kurt nasıl bulundu?

Yumuşak Tüplü Kurt, İZSU ve Dokuz Eylül Üniversitesi Deniz Bilimleri Enstitüsünün birlikte yürüttüğü İzmir Körfezi izleme projesinde su altı görüntüleme direktörü ve İzmir Büyükşehir Belediyesi Gençlik ve Spor Kulübünde Sualtı Görüntüleme takım antrenörü olan Murat Kaptan tarafından fotoğraflandı. Murat Kaptan, denizdeki ilk karşılaşma hikâyesini şöyle anlatıyor: “Narlidere ve Sahil evlerindeki dalış noktamızda çok çeşitli canlıların fotoğraflarını çektim ancak her dalışımızda gördüğümüz tüplü kurtlara benzeyen farklı bir canlı ile karşılaştığımda bu türün yeni veya ender görünen bir tür olduğunu 15 yıllık sualtı fotoğrafçılığı tecrübemle hissetmiştim. Kullandığım ekipmanın ışık gücünün yeterli gelmediğini ve çektiğim fotoğrafların istediğim kalitede olmadığını gördüğümde yedek ekipmanımın bulunduğu tekneye giderek değiştirdim. Aynı yere geldiğimde yine olanca güzelliğiyle karşımda duruyordu. Fotoğrafları, değerli hocam Dr. Levent Yurga’ya gösterdim. Fotoğraftaki türün, laboratuvar ortamında incelenmesi ve tür tayini için mutlaka örnek getirmem konusunun önemi vurguladı. Hava şartları 1 hafta süre ile aynı bölgeye dalış yapmamı engelledi. Havanın el verdiği ilk gün tekrar aynı noktaya gidip canlıyı buldum ve formaldehit içerisinde Dr. Levent Yurga hocama teslim ettim.”

Fotoğraflar: Murat Kaptan

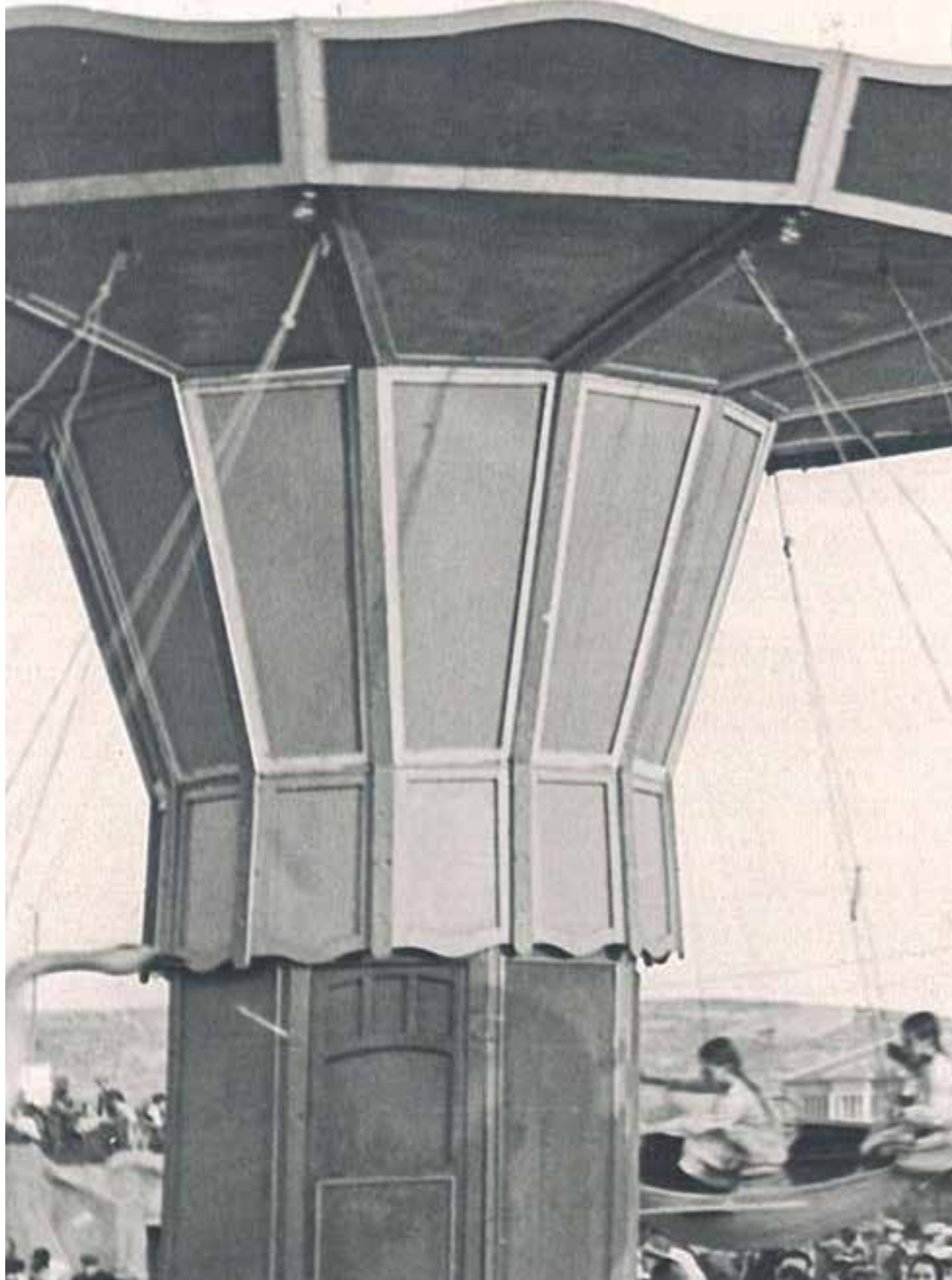
*İzmir Enternasyonal
Fuarı (İEF) ülkemizin
dışa açılan kapılarından
birisini olduğu gibi, adı
evrensel boyutlara
ulaşan sanatçılara da
ev sahipliği yaptı. Ve
yıllar öncesinden bu
yana şehrimizde yaygın
söylem şöyle oluştu:*

***“İnsan İEF
Kapısından
Yıldızlara
Ulaşır”***

BASMANE MEYDANI VE FUAR GÜNLERİ

Çok ilginçtir doğma-büyüme İzmirli biri olarak belki de çok az kişi Kültürparkımızın 9 Eylül kapısını görünce heyecanlanır. İşte, ben o çok az kişiden biriyim. 1967 yılının yaz aylarında TRT İzmir Radyosu’nun,

“Lise mezunu, dil bilen müzik prodüktörü aranıyor” anonsunu duyduğumda, çok heyecanlandığımı ve sınava girmek istediğimi, dün gibi, anımsıyorum. Ama ciddi bir sorun vardı! İzmir Radyosu neredeydi? Bunca yıllık İzmirli olarak utanç duydum... Neyse, “Sora sora Bağdat bulunurmuş” diyerek, radyo

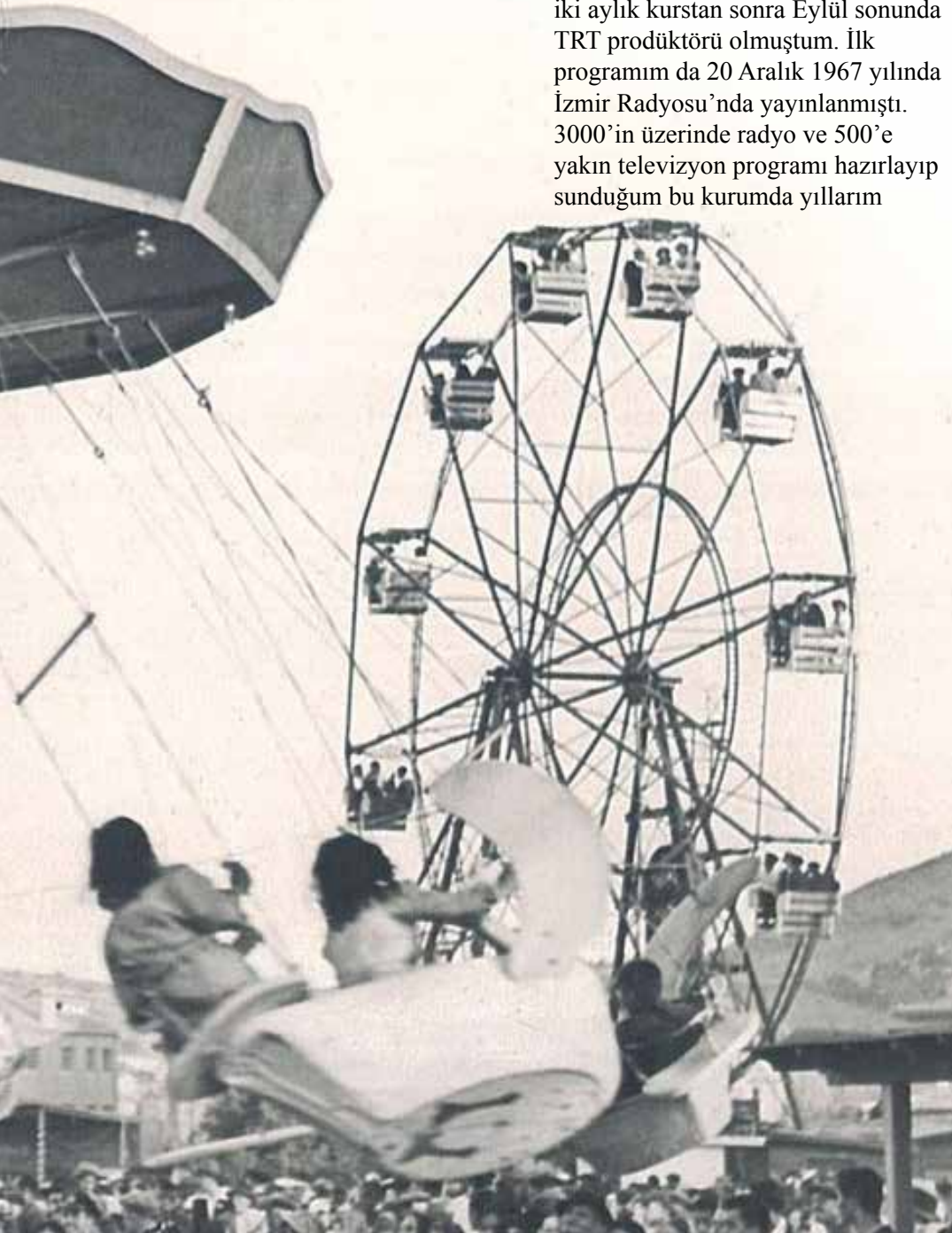

binasının, Basmane Meydanı'ndaki 9 Eylül kapısından girdikten sonra sağ yönde, Manolya Bahçesi'nin hemen yanındaki dar yürüyüş yolu üzerinde olduğunu öğrenmiştim. Laf aramızda birileri de bana Torbalı Ayrancılar'daki -sonradan öğrendiğim- verici istasyonu ve çalışanların lojmanlarının olduğu yeri tarif etmişti.

İEF ZAMANI

Uzun lafın kisası, önünde kapı girişinde bir askerin nöbet tuttuğu baraka binayı gördüğümde ne denli şaşırdığımı sizler de tahmin edersiniz... İzmir Radyosu burası mıydı? Yine sonradan öğrendim ki -ben de amma çok şey bilmiyordum?- burası Atlı Spor Kulübü'nün ahırları ve idari merkezi olarak kullanılıyormuş... Ağustos başında ilk sınavı kazanıp, iki aylık kurstan sonra Eylül sonunda TRT prodüktörü olmuştum. İlk programım da 20 Aralık 1967 yılında İzmir Radyosu'nda yayınlanmıştı. 3000'in üzerinde radyo ve 500'e yakın televizyon programı hazırlayıp sunduğum bu kurumda yıllarım

geçti. Şimdi konu, Kültürpark ve İEF zamanı olunca hemen 20 Ağustos-20 Eylül tarihleri aklınıza gelmeli... Gelmeli diyorum çünkü akrabası İzmirli olan ve başka kent ve kasabalarda oturan tüm tanıdıklarımızın bizi ziyaret ettikleri zamandı bu 30 günlük tarih... Örneğin benim Adana'da yaşayan halam ve çocuk doktoru eniştem bu tarihlerde bize ziyarete gelir ve yaklaşık bir ay bizimle birlikte olurlardı. Çocukluk yıllarımda çok severdim fuar zamanlarını... Kültürpark alanı içinde açılan ve "pavyon" adını verdiğimiz çok çeşitli ülkelere ait bu yerler bizlerin dünyayı tanımamıza da yol açardı. O zamanın iki gücü ABD ve SSCB (Şimdilerin Rusya'sı) pavyonları tam bir tanıtım yerleriydi. ABD pavyonuna girdiğinizde uzay çalışmaları dahil o ana kadar görmediğimiz tüm zenginlikleri, SSCB pavyonunda ise uzaya çıkan ilk köpek Laika ile ilk insan Yuri Gagarin başta olmak üzere sosyalist ve komünist yaşamdan seçkiler görürdük. 1959 yılında bir lastik firmasının açık hava sinemasında, 1958 Dünya Kupası'nı ve Pele'nin unutulmaz gollerini abimle birlikte izlediğim akşamı dün gibi anımsıyorum. Daha sonraki yıllarda Abidin Dino'nun yönettiği 1966 Dünya Kupası'nı anlatan "Goal" filmi ise hala anılarımda... Yalnızca bunlar değil, bir çocuk olarak, lunapark bizim için unutulmaz anlarla doluydu. Çarpışan otomobilleri, komik aynaları, atlıkarıncası, uçan iskemleleri ve İzmir'i yukarıdan görme şansına ulaşabildiğiniz döner dolabı ile bizi saatlerce eğlendirirdi bu alan. Asıl güzellik, lunaparkın hemen radyo binasının yanına kurulan sirki olurdu. Önceleri dünyaca ünlü Medrano Sirki gelirdi İzmir'e... İki ve bazen üç pistinde (büyüklüğünü söylemek için yazıyorum) palyaçolar, trapez ve ip cambazları ve her çeşit hayvan gösterileri ile bizlere unutulmaz dakikalar yaşatırlardı.

SANATA MEKAN

Tiyatroya can veren mekanlar: Senar ve Mehtap Bahçeleri

Asıl iki gösteriyi sona sakladım... Önce tiyatrodan başlayayım... Şimdiki İsmet İnönü Sanat Merkezi'nin yerinde bulunan Mehtap Bahçesi'ne İstanbul Tiyatrosu gelirdi. Senar Bahçesi'nde şimdi önünde heykelinin de bulunduğu Nejat Uygur ve tiyatrosu oyunlarını oynardı. Muammer Karaca, şimdiki açık hava tiyatrosunda gösterilerini sergilerdi. Daha sonraları Dormen Tiyatrosu'nun oyun yeri olmuştu. Fuar süresince de bu yer Devlet Tiyatrosu'nun unutulmaz oyunlarının sergilediği alan olarak kaldı. Manolya Bahçesi ise, Gazanfer Özcan-Gönül Ülkü Tiyatrosu'nun oyunlarıyla

şenlenirdi. Zaten yaz turnelerine çıkan tüm İstanbul ve Ankara tiyatroları Haziran ayı başından itibaren kentimize gelirlerdi. Elhamra Sineması'nda oyunlarını sergileyen Ankara Sanat Tiyatrosu (AST) Engin Cezzar-Gülriz Sururi Tiyatroları ile Kenter Tiyatrosu'nu unutamayız... Bunlar anımsadığım kadarıyla, 1980'lere kadar böyle devam etti. Sonraları da onlarca tiyatro topluluğu kentimizin sanat yaşamına renk kattı.

Yıldızlara Ulaşılan Yer

Gelelim yalnızca 30 günlük fuar süresi içinde olağandışı konserlerin gerçekleştiği “Bahçe” adıyla anılan yerlere... Yazımın başında da değindiğim gibi, 9 Eylül kapısından içeri girdiğinizde sağ tarafta yıllarca Zeki Müren’in assolistliğini yaptığı Manolya Bahçesi, sol tarafta önce İbrahim Tatlıses sonra da Bülent Ersoy, Ferdi Tayfur’un sahne aldığı

Ekici Över bulunurdu. Nejat Uygur’un oyunlarını sergilendiği yere, bahçeye de adını veren Müzeyyen Senar gelirdi ve yerin adı da “Senar Bahçesi” idi... Göl Gazinosu’nun assolistleri değişirdi. Gönül Yazar, Emel Sayın ve Muazzez Abacı bu yerlerin müdavimiydi. Atalay Noyaner’in sahibi olduğu Akasyalar Bahçesi ise, fiyatlarıyla ve programlarıyla tam orta sınıf eğlence yeri idi. Rahmetle andığım Ferdi Özbeğen ilk buralarda sahneye çıkmıştı. Bu yerler fuar boyunca 30 gün her akşam tıka basa dolardı. En ilginç yanları hepsi haftada bir öğleden sonra saat 13.00’te

hatta bazen 12.00’de başlayan halk matineleri yaparlardı. Ama başka iki yer vardı ki, onlar da Türkiye’nin bir numaralı solist ve gruplarının sahneye çıktığı, Mogambo ve Kübana gece kulüpleri idi... Mogambo’da Kanat Gür orkestrası, Durul Gence 5 gibi unutulmaz gruplar sahne alırken, Kübana’da Erol Büyükburç, Şerif Yüzbaşıoğlu ve Şenay, Ergun Özer orkestrası gibi solist ve topluluklar gösteri yaparlardı. Bir başka yazımda bu eğlence yerlerinin kulislerinden yaşadıklarımı sizlerle paylaşıyorum.

Fotoğraflar: APİKAM arşivi

Yıkıntılardan Doğan Mucize: Kültürpark

Söyleşi

Bir şehrin şehir kimliğini oluşturmasında ve sürdürmesinde yönetimler, yöneticiler, şehir plancıları, mühendisler, mimarlar, yerel halk, göçüp gelenler, tarih, gelecek, çocuklar, yaşlılar, henüz doğmamışlar, toprağında yatanlar, o toprakta yeşerenler, sokaklarında koşanlar, kısacası her şey ve herkes rol alır. Herkesiyle ve her şeyiyle mümkündür bir şehir. Şehirler de doğar ve gelişir; onlar da bir belleğe sahiptir. Bu belleğin korunması, yaşatılması ve sürdürülmesi insana bağlıdır. Kimi zaman tek bir insan bile yeter... İzmir'imiz bu anlamda şanslı bir şehir. Çünkü İzmir'in belleğini her daim diri tutan koruyucu melekleri var.

Kent belleği deyince İzmir'de akla ilk gelen isimlerden biri konuğumuz oldu, daha doğrusu biz ona konuk olduk. Boşuna 'İzmir Baba' demiyorlar ona; şehrin hafızasını tutuyor ve bunu o kadar doğal yapıyor ki... Onunla konuşurken kendinizi bir anda İzmir'in tarihi bir semtinde buluyorsunuz, o anlattıkça şehrin küllerinden doğmasına tanıklık ediyorsunuz, bir bahsetse sanki Kordon'da Atatürk'le kahve içiyorsunuz, İsmet Paşa'yla kahvaltı ediyorsunuz, en çekişmeli il başkanlığı yarışını izliyorsunuz, İzmir'e emeği geçmiş herkesi bir an yanı başınızda görüyorsunuz. Öyle anlatıyor Baba, anlattıklarını sadece dinlemiyor, yaşıyorsunuz da... Biz de Kültürpark nasıl kuruldu onu dinleyelim, o günleri yaşayalım istedik. Siz de Kültürpark nasıl oluştu bilmek (yaşamak) ister misiniz? Üstelik Behçet Uz'un ses kayıtlarından henüz çözdüğüleri ve kimseye anlatmadıklarıyla... İşte İzmir Baba'nın, Sancar Maruflu'nun anlatımıyla Kültürpark:

ATATÜRK İZMİR'E NEDEN GELMEDİ?

Yıl, 1932. Atatürk o tarihlerde Florya'da hem dinleniyor hem Cumhuriyetin onuncu yılı için hazırlık yapıyor. İzmir Belediye Başkanı Behçet Salih Uz İstanbul'a gidiyor. Behçet Bey'in oraya gitmesinin nedeni, kendisini Gazi heykelinin (Heykel, Atatürk'ün

birçok heykelini yapan Pietro Connanico tarafından yapılmıştır. Atatürk özellikle bu heykelini çok beğenir. Çünkü atın üzerinde Maraşel üniformasıyla çağdaş Türk subayını temsil eder ve rölyefler de Milli Mücadeleyi anlatır) açılışına davet etmek... Behçet Uz'un davetinin üzerine Atatürk, "Bak, Behçet Salih. Ben çok istememe rağmen bu anıtın açılışına gelmeyeceğim."

Behçet Uz şaşırıyor, "Aman efendim ben ne yaptım acaba?"

"Bu yangın alanını temizleyin. Aradan 10 sene geçti. Baykuşlar ötüyormuş, fareler geziyormuş, otlar dikenler bürümüş, pislik, koku, hastalık saçıyormuş. Neden burayı temizlemiyorsun?" diyor Atatürk. Behçet Bey üzülüyor buna. Atatürk, "Sen merak etme heykele çok görkemli bir açılış yap. İsmet'i, bakanları göndereceğim" diyor.

MÜHÜRLER SÖKÜLÜYOR

Behçet Bey ayrılıyor Atatürk'ün yanından; İzmir'e gelir gelmez hemen ekibini topluyor. 10 senelik alanı yangın alanı, 2 milyon metrekarelik bir alan. Bugünkü Kültürpark alanı değil sadece, neredeyse bütün Alsancak'ı kapsıyor, Konak'a kadar gidiyor. O güne kadar yapılamamasının sebebi biraz da yabancı sigorta şirketlerinin açtıkları davalar. Şerh koymuşlar. Behçet Bey bütün şerhleri kaldırıyor, bütün mühürleri söktürüyor. İtfaiye komutanı İstiklal Madalyalı İbrahim Günay (Cavit Günay'ın babası), Niyazi Ersoy (Avni Ersoy'un babası) ve ekipleriyle beraber Kültürpark'ın temizliğine başlanıyor. Enkaz kaldırılacak, bataklık alanlar kurutulacak; iş çok, iş makinesi yok. At arabalarıyla çalışıyor ve 168 tane at ölüyor burada. İş makinası yok. Behçet Uz, atların öldüğünü öğrenince çok üzülüyor. O yıllarda Güzel Sanatlar Akademisini yeni bitirmiş, daha asistan olan Şadi Çalık İzmir'e geliyor. Behçet Uz'un ricası üzerine atların anısına bir anıt yapıyor.

Izmir mektupları
Izmir fuarında
hazırlıklar bitiyor
Kültürpark yerinde az zaman
bir manure meydana

İKTİSAT VEKİLİ GELİYOR
Başvekil İnönü, Fuarın açılış töreninde bulunacaklarını Dr. B. Uz'a vâd ettiler..

İstanbul, 12 (Yeni Asya) — Başvekil İnönü, Fuarın açılış töreninde bulunacaklarını Dr. B. Uz'a vâd ettiler..
İstanbul, 12 (Yeni Asya) — Başvekil İnönü, Fuarın açılış töreninde bulunacaklarını Dr. B. Uz'a vâd ettiler..

Déclarations de M. Behçet Uz
M. Behçet Uz, notre maire restaurant devant être...
Je suis très satisfait de mon voyage à Istanbul...

Başvekil, İzmir fuarını bizzat açacak
Açılışta adliye ve iktisat vekilleri de bulunacaklar
İzmir belediye reisi buradaki temaslarından memnûn olarak İzmir'e döndü

سوق أزمير والعلاقات الاقتصادية
استقبل في ٢٢ يوليو - أذاعت
الصحف في ريادة حضرة الأستاذ
مراسل وكالة الأنباء
ومندوب سوق أزمير التولية
التجارة والصناعة
تقديم السوق لشكره في الترحيب

L'Egypte la Foire d'Izmir
Ahmed Saddik bey inaugura le 1er septembre le pavillon égyptien

İstanbul, 22. — (Agence) — Les journaux annoncent la visite faite par M. Ahmed Hady, vice-respondant de l'Agence «Anatolie» et représentant de la Foire Internationale d'Izmir au ministre du Commerce et de l'Industrie égyptien pour le remercier au nom du Comité de la Foire de la participation officielle de l'Égypte à la Foire d'Izmir. Ce sera, écrit le journal, la première manifestation de l'Égypte en Turquie dans le domaine économique qu'on souhaite se développer par la suite. L'intérêt commun qu'ont les deux pays de resserrer le plus possible leurs relations amicales par des manifestations de ce genre. Le pavillon égyptien sera inauguré le 1er septembre prochain au pavillon gouvernemental égyptien par M. Ahmed Hady, directeur de l'Agence égyptienne.

Izmir panayırının temin ettiği faydalar
Sergiye 364,000 kişi gezdi. Panayır gelecek sene daha bir surette hazırlanacaktır

Une Manifestation Économique
La Foire Internationale d'Izmir
La Participa

معروض ازمير الدولي فخر الشرق وعنوان التقدم الشرقي
فتح ازمير في ١١ ايلول سنة ١٣٥٦
المحاورات
معروض ازمير
الاقتصاد في الأمان الصحيح
كانت في ازمير اذاعة خطبة ووعظ

ازمير سر کيسنده
سوريه و لبنان تجار لری اشراك ابدہ جملہ
بلكه تأجيلي ايون اسرار و بيلند
پاسا بود و بيلند مال به کوسر
بن مشکلات اوکی آتاسي و باما
يوزدايتن تجار لری حکومت اولان
بود جبريتك تخديک تأجيل اولو علسي
ايسته حکمدهد
شخصی منين الفيز معلومه
کودماله وزارت و بومست ايه اعيتله

معروض ازمير الدولي في الشرق وعنوان التقدم الشرقي

KÜLTÜRPARK ADINI ATATÜRK VERİYOR

Kültürpark temizleniyor, dümdüz bir alan çıkıyor ortaya; şimdi bu alanda ne olacak? Bu sırada Suat Yurtkuru'yu bir spor müsabakası nedeniyle kafiye başkanı olarak Moskova'ya gönderiyorlar. Moskova'ya gidiliyor, Moskova'daki Maksim Gorki Parkı görülüyor, projelerine bakılıyor, fotoğraflar çekiliyor ve Suat Yurtkuru sevinçle İzmir'e geliyor. "Behçet Bey siz de beğeneceksiniz, bu park bize uyar" diyor. (Bu arada Londra, Avusturya, Paris ve başka şehirlerde ünlü, bilinen parklar incelenmiş ama hiçbiri İzmir'e uygun bulunmamış) Bunun üzerine İzmir'in şartlarına uyan bir çalışma başlatılıyor.

Yıl 1933, Kültürpark'ın yapımına karar veriliyor. Adı daha konmamış. Tekrar heyet toplanıyor, Ankara'ya gidiliyor, Ankara'da Atatürk ziyaret ediliyor. Temizlemiş alanın fotoğraflarını gösteriyorlar. Behçet Uz, "Biz buraya bir park yapmak istiyoruz adını da Atatürk Parkı koymak

istiyoruz" diyor.

"Hayır" diyor, Atatürk; "Bak, Behçet Salih. Sen, burayı kültür ağırlıklı bir yer yapmak istiyorsun. Halk üniversitesi, halk okulu diyorsun, öğrenciler gelsin kitap okusun, dirlensin, ders çalışsın, spor yapsın, gazete okusun, çay içsin, resim sergileri olsun, değişik müzik konserleri olsun diyorsun; bu kültürdür. Gül bahçesi yapıyorum, ağaçlar dikiyorum, çamlar dikiyorum, botanik bahçesi yapıyorum, diyorsun; bu da park. Zaten her yere bu kadar Atatürk adını koymayın. Buranın adı Kültürpark."

FUAR KÜLTÜRPARK'A TAŞINIYOR

İsim böyle veriliyor. Daha sonra bir törenle Kültürpark'ın temeli atılıyor. Yapımına başlanıyor. Çiçeklendirme, ağaçlandırma, çay bahçeleri yapılıyor. Suni bir göl yapılıyor, gölün suyu kanallarla Agora'dan getiriliyor, büyük zorluklarla. İlk başta amaç fuar değil. Fuar, önce Mithatpaşa Sanat

Enstitüsü'nde düzenlenmiş, daha sonra şimdiki Swisotel Büyük Efes'in bulunduğu yere gelmiş. O an için fuar yeri sıkıntısı yok. Ama bu arada Behçet Bey'in projeleri var. İzmir'e spesifik bir ihtisas hastanesi, bir çocuk hastanesi kazandırmak istiyor. Şimdiki Behçet Uz Çocuk Hastanesi, Türkiye'nin ilk çocuk hastanesidir. Daha önce hiçbir ilde çocuk hastanesi yok, ilk defa İzmir'de yapılmıştır. Yandaki parsel (şimdiki çukur) şehir terminali düşünüyor. Fuarın düzenlendiği alana da bir turistik otel düşünüyor, şimdiki Efes oteli... Bu projeyi dönemin başbakanına göndermiş, henüz sonuç gelmemiş. Açılış günü yaklaşırken Ankara'dan bir haber geliyor: "Sayın Behçet Uz, İzmir'e yapmak istediğiniz çocuk hastanesi, santral garaj ve otel projeleri tarafımızca uygun görülmüştür."

Proje için bütçe ayrılmış, alanın başbakanlığa tahsisi isteniyor. Behçet Uz, şaşkın vaziyette; istemeyerek de olsa bir karar veriyor. Meclis kararıyla fuarı Kültürpark'a taşıyorlar.

KÜLTÜRPARK'TA HALİKARNAS BALIKÇISI'NIN İZLERİ

Kültürpark ve İzmir Enternasyonal Fuarı, 1936 yılında görkemli bir törenle açılıyor. Muhteşem bir törenle Kültürpark ve Fuar açılıyor. İşte o zaman fuarın girişinde Almanya'nın gamalı haç bayrağı(Hitler var o zaman), Churchill'in İngiltere'si, Rusya'nın orak çekiçli bayrağı, katılan diğer ülkelerin bayrakları var. Ama esas dikkat çeken gamalı haç ve orak çekiç; onlar fuara ilk katılanlar. Behçet Uz'a anormal derecede hediyeler geliyor yabancı temsilcilerden. Çekoslovak porselenleri, kristaller, tütünler, kumaşlar, mücevherler, bol bol içki.. Behçet Uz sağlıkçı (arada bir rakı içerdi ama); "Yahu ben bunları ne yapacağım? dağıtmaya kalksam 'Behçet Uz içkiye ve tütüne özendiriyor' derler." Yabancı ülkelere veda yemeği veriyor ve şunları söylüyor: "Arkadaşlar gelecek yıl bu fuara gelecekseniz bana bu hediyeleri getirmeyin. Bana bir şey getirecekseniz benim için en büyük hediye ülkenizin nebatları, botanik ürünleridir." Gelecek sene fuar açılıyor, belediyenin bütün ambarları doluyor, halden yer kiralyorlar. Her yer bitki... Her ülkenin kendine has bitkileri, isimleri yazılı, bakım kuralları yazılı. Fuar kapanışının ardından hemen telefona sarılıyor Behçet Uz. Manyetolu telefon, 3-4 saat sonra Bodrum Bağlanıyor.

Telefonun diğer ucunda Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir Kabaağaçlı... Balıkçı İzmir'e geliyor, Behçet Bey onu depolara, ambarlara götürüyor. Tabii, Balıkçı hem bu işi biliyor, hem Latince biliyor. Ve yavaş yavaş Kültürpark'ın ağaçlandırılması ve bitkilendirilmesi yapılıyor. Şu anda Montrö kapısından girip sağa döndün mü Halikarnas Balıkçısı Cevat Şakir'in büstünü göreceksin. İçeriye doğru girdin mi çok enterasan bitkiler göreceksin, çok değişik kökler göreceksin. Bunların hepsi botanik ürünü. Bakın Halikarnas Balıkçısı'nın bu dikimleri yaptığı günlerde, 1301 çeşit bitki varmış Kültürpark'ta. O 1301 çeşidi usulüne uygun diyor. Geriye kalan ağaçları palmyeleri bitkileri şehrin muhtelif yerlerine diyor. Şehri de ağaçlandırıyor.

ŞEHRİN SEMBOLÜ PALMİYE

27 Temmuz 1932’de Gazi heykelinin açılışıyla beraber İzmir’de modern şehirleşme hareketi başlıyor. En çok yatırım Konak ilçesine yapılmış o tarihlerde. Uluslararası şehir plancısı Jansen’ı İzmir’e getiriyor Behçet Uz. Bütün şehir parkları, bulvarlar Behçet Uz’un başlattığı Modern şehir planlaması hareketiyle oluyor. İzmir’de modern şehir planlamasının başladığı gün 27 Temmuz 1932’dir. 27 Temmuzların simgesi palmiyedir. Türkiye’de ilk defa palmiye Behçet Uz tarafından İzmir’e Mısır’dan getirilmiş. Tarsus’tan, Antalya’dan evvel. Bütün halka açılış günü palmiye fidanı dağıtılıyor ve şehre 2 bin, 2 bin 500 tane palmiye dikiliyor o gün. Fuardaki palmiyeler yolu, palmiyeler bahçesi, Efes otelinin arkasındaki palmiyeler, şehirde gördükleriniz, hep o yıllarda dikilmiş. Palmiye bir semboldür.

10 CEVAT ŞAKİR

Bir gün biz Halikarnas Balıkçısı’yla, yıl 1971 veya 72, beraber Fransız Kültür Merkezi’nden çıktık, yürüyoruz yavaş yavaş. “Maruf (bana Maruf derdi), şu ağaçların arasındaki mesafenin kaç metre olduğunu biliyor musun?” dedi. “Olsa olsa 8-9 metredir efendim” dedim. “Hayır” dedi, “10 Cevat Şakir!” Dedim ki; “Allah Allah, 10 Cevat Şakir nasıl olur?” “Gel” dedi, “sana göstereyim.” Ağacın bir başından başladı adım saymaya, “1,2,3,4,5,6,7,8,9,10... Ölçmedim, metresini bilmiyorum ama bak iki ağaç arasındaki mesafe 10 Cevat Şakir’dir” dedi.

Fotoğraflar: Sancar Maruflu arşivi

İzmir’i Yaşatan İzmir Baba

*Şehrin belleği anlattıkça,
anladıkça yaşar. Rüzgârının
esintisinde hissedersiniz
şehrin ruhunu. İmbat’ı var
Körfez’in, her şeyi fısıldar.
Olmuşu, olmakta olanı, belki
olacakları... Yalnız, deniz
kuşları bir de balıklar duyar
onu; ağaçlarda hışırdar,
çiçeklerde açar sözleri.
Bir de Sancar Maruflu’su
vardır İzmir’in. Anlatır
her şeyi; olmuşu, olmakta
olanı, olabilecek olanları.
Dinlerseniz, anlarsınız;
anlarsanız İzmir’i yaşarsınız.*

Geleceği Ören Duvar

Söyleşi

Konak, İzmir'in kalbi... Bu kalbin atışındadır şehrin ritmi ve bu ritim eşliğinde tarihini de hoş bir seda ile anar her daim. Misal, bir ezgi dolacak dilimize ve sorsa şehrimiz o ezgiyle: "Yıllar geçse de üstünden, bu kalp seni unutmaz mı?"

Konak'ın, İzmir'in kalbinin unutmadıklarının, unutmaması gerekenlerin başında büyük bir öykü var. Adı, Kültürpark. Bu öykünün içinde öyle detaylar var ki şehrin kalbinden insanın kalbine bir ince sızıyla uzanan; minnetle, gururla, vefayla harmanlanan bir bağ oluşturan...

Şehrimizin gözbebeği diye nitelenen yerlerinden olan Kültürpark'ı çevreleyen 2 bin 560 metre uzunluğundaki duvarların yapımında, bir ülkenin kendisini yeniden inşa etme mücadelesinin de öyküsü saklı. Cumhuriyetin ilanı ardından ve dönemin güç ekonomik koşulları altında, "yükselmek için umutsuzluğa yer yok" ilkesinin yaşama katıldığı bir değer İzmir Enternasyonal Fuarı. Ve fuar alanını çevreleyen duvarların, geleceği aydınlık yarınlara doğru örme girişiminin kendisi olduğunu yaşanmış deneyimler ortaya koyuyor. İzmir yakın tarihinin tanıklarından olan, üstlendiği çok sayıda restorasyon projesiyle de anılan mimar Salih

Seymen, Kültürpark ile birlikte kullandığı fuar tanımının, kent belleği açısından önemine vurgu yapan isimlerden birisi.

Konak sınırları içerisinde, özellikle mimari alanda, kent belleği kavramına karşılık gelecek çok önemli bulgular olduğuna dikkat çeken Salih Seymen, sözünü ettiği değerlerden birisinin de Kültürpark olduğunu aktarıyor. Kültürpark ile fuar tanımını birlikte yapan Seymen, "Bu iki deyimini bilerek beraber kullanıyorum. İzmirli Kültürpark ismini pek fazla dile getirmeyiz, fuar der. Tescil kayıtlarında da Kültürpark'ın, fuar alanı olarak kullanılması fonksiyonu vardır. Sözü edilen yer fuar alanıdır; bir pazarlama, gösteri, sergileme yeridir. Tüm bunların yanı sıra bir kent parkıdır, yeşil alandır, nefes alınacak bir yerdir" diyor.

Kültürpark ile birlikte fuar olarak adlandırılan alanın, 1922'deki İzmir yangınına temizleme işlemi sonrasında ortaya çıktığına vurgu yapan Salih Seymen, Kültürpark'ın yapımının kıvılcımını ateşleyen o tarihi anı şu sözlerle özetliyor:

"Mustafa Kemal Atatürk'ün, İzmir'e davet edilmesinin ardından, 'Yangın alanı kalkmadığı sürece İzmir'e gelmeyeceğim' sözü vardır. Bu çerçevede dönemin İzmir Belediye Başkanı Behçet Uz bir an önce yangın

alanını ortadan kaldırmak ve Atatürk'ü İzmir'de ağırlamak endişesine düşer." Cumhuriyetin ilanı döneminde tüm ülkede olduğu gibi İzmir'de de ciddi bir yoksulluk olduğuna dikkat çeken Seymen, "Bir de yangın alanının olduğu bu büyük yeri temizlemek öyle kolay değildi. Önemli maliyetler gerekliydi. Bu para da belediyede yoktu. Temizlik işlemi için farklı yollar izlediler, başardılar ve ardından şehrimize Kültürpark'ı, İzmir Enternasyonal Fuarı'nı armağan ettiler" diyor.

USTALIK BELGESİ KARŞILIĞI ÖRÜLEN DUVAR

Seymen, 1930'ların başına gelindiğinde, "Bu işe nasıl başlayalım" düşüncesinin aklı geldiğine dikkat çekerek, "Öncelikle alanın sınırlarını çizmek ve tarif etmek gerekiyordu. Kent planlarıyla beraber bir Kültürpark tasarlanmıştır. Dolayısıyla ilk aşamada bu alanın etrafının duvarlarla sınırlanması ve tarificationı gerekiyordu. Ama duvar yapacak para yoktu. Olanak yok, gelir yok; yangından harap olmuş bir şehir var. Yangın harabelerini temizlemek için bile para bulunmaz. Ancak Cumhuriyet'in ilk döneminde çaresizliğe yer yoktur. Hedef belirler, mücadele eder ve o hedefe ulaşıldı.

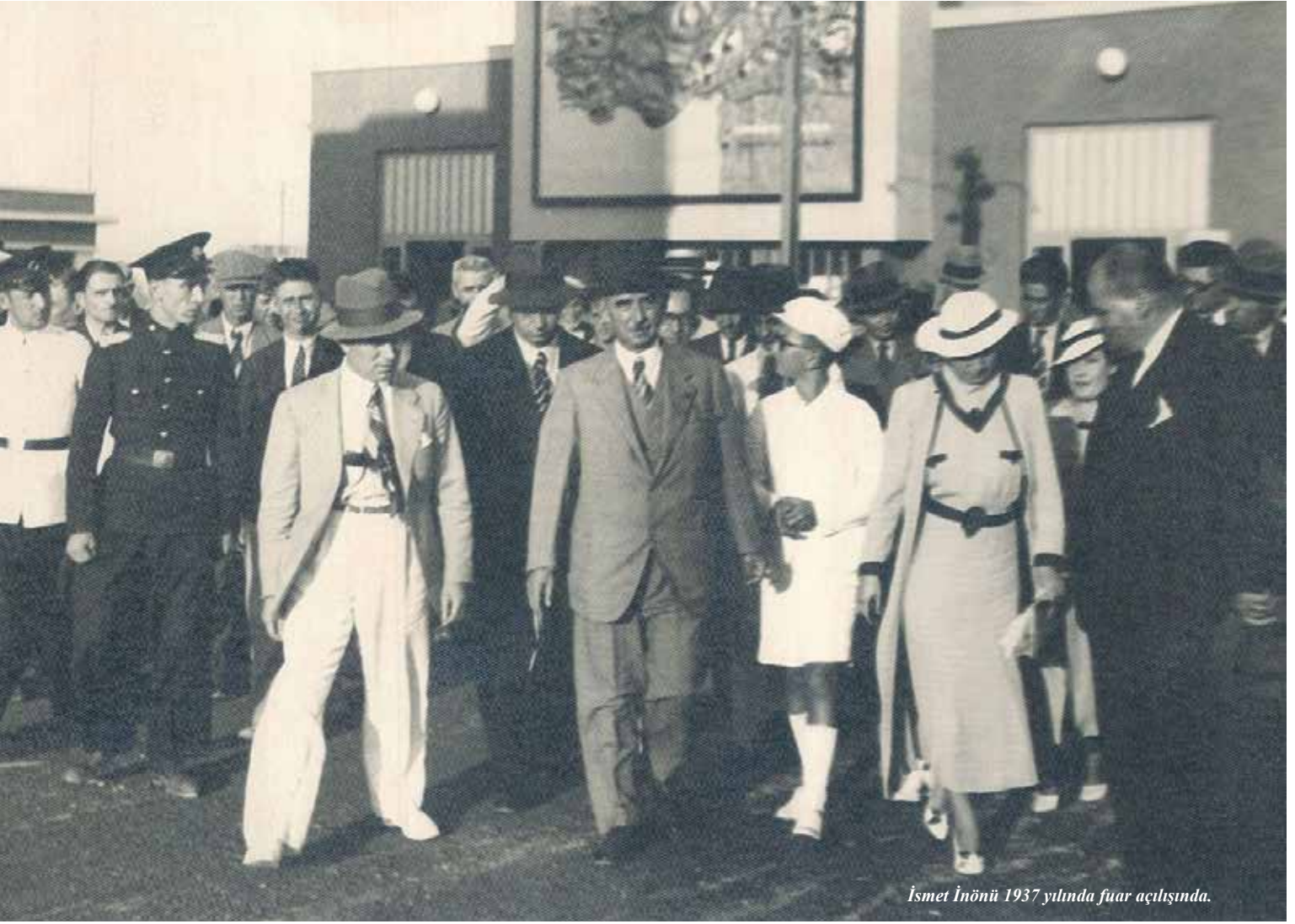
Yılgınlık söz konusu değildi. Bu olgu Mustafa Kemal Atatürk'ün her şeyiydi" diyor. Salih Seymen, dönemin ekonomik koşulları içinde fuar alanı oluşturmak için yapılanları şöyle anlatıyor: "Belediye inşaat ustası olmak isteyenlere ustalık belgesi verecektir. Ama bu, bir imtihanla yapılacaktır. Bu imtihan da Kültürpark çevre duvarlarının 50'şer metre kaliteli olarak örmeyi içeriyordu. Eğer duvar bilirkşi tarafından beğenilirse ustalık belgesi verilecektir. Malzeme ise yangın alanındaki döküntü inşaat artıklarıdır. Oradaki taşlar, tuğlalardır. Kum, çimento ve kireç belediye tarafından temin edilecektir. Onların da büyük bir kısmı bağıştır. Bu şartlarda duvarların yapımına başlanır.

Bu bilgiler meslek büyüklerimizin kuşaktan kuşağa aktardığı sözlü tarih bilgilerini içeriyor." Salih Seymen, yapımından günümüze kadar Kültürpark duvarlarına çok az müdahale edildiğini şu sözlerle anlatıyor: "Zaman zaman sıva yapılmış, sağlamlaştırılmış, zaman zaman da üzerindeki demir korkuluklar yenilenmiştir. Bir de fuar kapılarının sağında ve solunda eksiltme tamamlama vardır. Bu tür müdahaleler çok doğaldır. Onun dışında duvarlar yüzde 98 oranında orijinaldir."

Kültürpark alanının duvar ile çevrilmesinin, İzmir Belediyesi'nin çok akıllı bir uygulaması olduğunu "Böylelikle hem sınırlar belirlenmiş hem de yangın alanı temizlenmiştir" diyerek vurguluyor Salih Seymen. Kültürpark'ın detaylarına gizlenmiş ama aslında dünya tarihinde bir ilk kapıyı aralayan; İzmir insanının duyarlılığını gözler önüne seren bir olay da yaşanıyor o sıralar. Kültürpark oluşurken çalışmalarda insanlarla yan yana emek harcayan atların yürek burkan öyküsünü ve nasıl anıtlastıklarını anlatıyor Seymen: Yangından çıkan molozları duvar örmek için taşımanın güçlüğüne de dikkat çeken Seymen, "Malzemeyi elle taşımak mümkün değil. O zamanda bırakın belediyeyi İzmir'de kamyon, iş makinesi, motorlu taşıma aracı yok. Ama at arabaları var. At arabaları devreye giriyor ve bu yıkıntı alanını at arabalarıyla temizleyip, taşları öyle taşıyorlar. Burada kullanılan atlar en az insanlar kadar emek harcıyor. Çok faydalı oluyorlar. Ne yazık ki atların bakımları, imkânsızlıklar nedeniyle, yetersiz kalıyor. Atlar yıkıntı alanındaki otlar, samanla besleniyor. Taşların taşındığı arabalara koşulan atlar çok zayıyat veriyor. Çok miktarda hayvan acı verici ki, ölüyor. Bu durumdan etkilenmemek elde değil. Gerek belediye başkanı gerek ise yöneticiler fazlasıyla duygulanıyor. Kültürpark'ta halen, duvarların yapımı sırasında çalıştırılan ve ölen atlar için bir anıt bulunuyor. Bu anıt Şadi Çalık'ın yaptığı bir heykeldir. Bu anıtın bir önemi de dünyada hayvanlar için yapılmış ilk anıt olmasından gelir. O yoksulluk içerisinde, savaş sonrası Türkiye'sinde hayvanlara olan hassasiyet ve duyarlılığın önemi açısından, dünya çapında bir örnektir."

İnşaat çalışmalarını denetleyen dönemin iktisad vekili Celal Bayar ve belediye başkanı Behçet Uz

İsmet İnönü 1937 yılında fuar açılışında.

GORKİ PARKI ÖRNEK ALINDI

Salih Seymen Kültürpark'ın yapımı öncesi dünya genelinde çok sayıda parkın incelendiğini hatırlatarak, "Rusya'daki Gorki Parkı örnek alınıyor ve bu yönde bir planlama yapılıyor. Hatta Paraşüt Kulesi bile bir Gorki Parkı'ndaki gibidir. Dönemin mimarları bu iş için görevlendiriliyor. Her biri bizlerin üzerinde emeği olan hocalarımızdır" yönünde görüş belirtiyor.

Kültürpark'ın oluşumu sırasında, alanı 26 Ağustos kapısından Alsancak Tren Garı'na kadar uzatmanın mümkün olduğuna vurgu yapa Seymen, "Ama elde para yoktu. Nereye kadar

yetişebilirlerdi? Ne kadar büyük alan, o kadar çok masraf demekti. Dolayısıyla bugün kullanılan alan yeterli görüldü. Örnek alınan parkın ölçeği de, fuar alanının belirlenmesindeki etkenlerdir" diyor.

DOĞAL, KENTSEL VE TARİHİ SİT

Salih Seymen, Kültürpark'ın mevcut duvarlarını yıkmak, yenilemek ya da daha başka bir tasarrufta bulunma konusunda, "kent belleği" kavramının belirleyici olduğunu söyleyerek, "Kent belleği ve kent aklını devre dışı bırakamazsınız. Kent belleği olduğu sürece bu işlere öyle kolay kolay müdahil olmak zordur" diyor.

Seymen, söz konusu alanın koruma kurulu tarafından tescil edilmiş olduğuna dikkat çekerek, "Kültürpark doğal, kentsel ve tarihi SİT alanıdır. Burada yapılacak her şeyin projelendirilmesi, kurul tarafından onaylanması gerekmektedir. Fuarda yapılacak bir uygulama için öncelikle kent belleğinin öne çıkarılması gerekir" diyor.

Salih Seymen, İzmir'in eski yıllara ait kartpostallarına vurgu yaparak şunları söylüyor:

"O kartpostalların birçoğu fuarın Montrö, Lozan ya da 9 Eylül kapısını yansıttı. Bunlar kenti tarif eden mekânlardır aynı zamanda. Kültürpark'ı çevreleyen duvarların arkasında yoğun bir yeşil doku

bulunuyor. Bu duvarları bu dokudan kopuk düşünmek mümkün değildir. Bu alanda, binlerce çeşit bitki var. Behçet Uz, Cevat Şakir Kabaağaçlı'nın doğaya, denize ve bitkilere düşkünlüğünü biliyordu. O dönem şimdiki gibi peyzaj mimarları yoktu. Duyarlı insan aranıyordu ve Cevat Şakir bu iş için çok uygundu. Dolayısıyla Kültürpark'ın ağaçlandırılmasında görevlendirildi. O da senelerce uğraşarak, büyük emek harcayarak Kültürpark'ın yeşillenmesini sağladı. İzmir'in ciddi bir Levanten kültürü vardır. Levantenler de konsoloslukları aracılığıyla fuar alanının yeşillendirilmesine büyük katkı sunmuşlardır. Yurt dışından yüzlerce ağaç fidanı gelmiştir. Bornova-Buca köşklerinin bahçelerinden bitki bağışları olmuştur.”

Kültürpark, tarihiyle, fuar niteliğiyle, içindeki kültür ve spor olanaklarıyla, insanıyla, her bir ağacı, çiçeği, bitkisiyle, şimdilerde yuva olduğu hayvanları ve geçmiş öyküsünde elmas gibi parlayan emektar atlarıyla, anılarda yer etmiş gazinoları, lunaparkı, hayvanat bahçesi, göl sefası ve paraşüt kulesiyle, heykelleriyle, yapılaşımı öğrenince hayran bırakan çepeçevre duvarları ve görkemini isimlerinin anlamlarından da alan kapılarıyla kentin hem içinde hem belleğinde. Salih Seymen, Konak'ın ve İzmir'in bu güzel değerinin sırlarını paylaştı bizimle, çünkü bilginin paylaşılsa değerli olduğunu düşünenlerden. İyi ki de öyle... Şehrin başka başka sırlarını da açığa çıkarıp, paylaşırız belki...

Kültürpark göl ve üzerindeki Ada Gazinosu.

kültürpark bisiklet yolu yapım çalışmaları

Kültürpark yeşillendirme çalışmaları

*Hamza Rüstem'in, 1928 yılında çektiği
İzmir Panoraması fotoğrafı kitaba dönüştü*

Al Gözüm Seyreyle İzmir'i

Sayın Siren Bora, İzmirli Sahaf İskender Dereli'nin arşivinde bulunan, şimdiye değin hiç görmediğimiz, Hamza Rüstem tarafından çekilmiş İzmir'i panoramik gösteren bir fotoğraftan hareketle, "1928 İzmir Panoraması" adıyla, yine Dereli ile birlikte bir kitap yayımladınız. Anlatır mısınız?

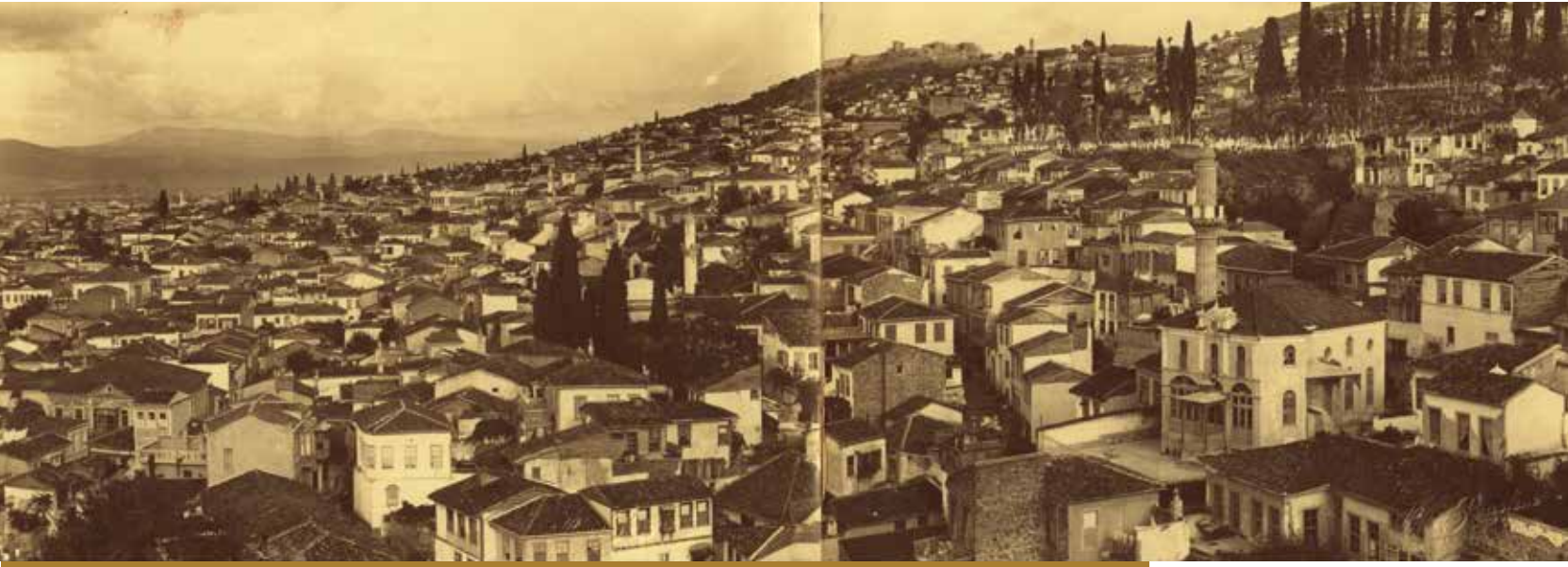
Biliyorsunuz İzmir, 1922'de işgalden kurtuldu ama yanmış yıkılmış bir kent olarak. Kentin dörtte üçü yanmıştı ve yabancı uzmanların değerlendirmelerine göre yangınlık alanlarının temizlenmesi, o yılların teknolojisiyle uzun zaman alabilirdi. Ama bizler bu işi çok daha kısa sürede çözdük, o başka bir konu. Yangın sonrası kentte geniş cadde, güzel büyük binalar, mağazalar, İzmir'in ünlü gece hayatı mekânları; hiç biri yok. 1926 yılına geldiğimizde İzmir Ticaret Borsası, Ziraat Bankası, Türk Ocağı (Bugünkü İzmir Devlet

Tiyatrosu) Kardiçalı İş Hanı gibi Erken Cumhuriyet Dönemi binalarının inşa edildiklerini görüyoruz. Yapılan imar planlarına dayalı olarak 2. Kordon ile Basmane-Kemer Caddesi'nin de yapımına başlanıyor. Dolayısıyla fotoğrafın çekildiği yıl olan 1928 yılı, İzmir kentinin yeniden imar ve kalkınma döneminin başladığı yıl.

Son derece başarılı, net çekilmiş panoramik fotoğraf üzerinden 1928 yılında İzmir'de ne görüyoruz, onu anlatır mısınız?

Öncelikle bu fotoğrafta gördüğümüz pek çok yapı günümüze ulaşmış değil. Örneğin; Konak Meydanı'nda oldukça geniş alanı kaplayan Sarı Kışla yok. Karşısındaki hapishane binasının yerinde bugün katlı otopark var. Kentin en büyük mezarlığı Ulu Mezarlık da keza yok. Ulu Mezarlık'tan Smyrna

Agorası'na uzanan İkiçeşmelik Caddesi üzerindeki pek çok yapı da kimlikleri ve akıbetleri ile ortadan kalkmış durumdadır. Söz konusu yapıların yıkılma nedeni, caddenin genişletilmesi çalışmaları. 1928 tarihinde çekilmiş bu fotoğrafın daha öncesiyle özdeşlenen tek görüntüsü; dün olduğu gibi o gün de minarelerle çan kulelerinin ve sinagogların bir arada görülüyor olması. Asmalı Mescit'in minaresi, Tsotsino Sinagogu'nun kubbesi ve Aya Yannis Kilisesi'nin haçla süslenmiş kulesi fotoğrafta yan yana görüntü karesine girmişler. Buradan hareketle; Kadifekale - Değirmendağı eksenini ile Punta (Alsancak) arasında, yüzlerce yıla ait çok zengin ve çok kültürlü bir yapılanma söz konusu. İşte tüm bunlar bugün kaybettiğimiz değerler. Fotoğrafı bugünle örtüştürdüğümüzde karşımıza bu gerçek çıkıyor.

Röportaj

Arkasına sadece çekildiği 1928 yılı yazılı İzmir Panorama fotoğrafı, Göztepe tramvay hattından başlıyor. Konak Meydanı Anafartalar Caddesi üzerinden devam edip Basmane'ye değin uzanıyor. Aynı kare içerisinde Kızlarağası Hanı ile Fevzipaşa Bulvarı arasında kalan Hisar Camisi hemen göze çarpıyor. Fotoğrafın tam ortasında Konak Gureba-yı Müslimin (Memleket) Hastanesi, Milli Kütüphane, Elhamra yapıları ile Salepçioğlu Camisi rahat biçimde görülüyor. Panorama fotoğrafın sağında ise Damlacık Camisi, Kadifekale, Yangın Kulesi, Ulu Mezarlık (Müslüman Mezarlığı), Odunkapı Camisi, Aliğa Camisi, İkiçeşmelik Camisi, Natırzade Camisi ve Asmalimescvi de yine rahatlıkla görülüyor. Görüntüde; Tsontsino Sinagogu ve Aya Yannis Kilisesi de yer alıyor.

*“Sahaflığın en güzel yanı
materyali büyük şevk ile
sunmaktır.”*

İskender Dereli

Siz, kitabın çıkış noktasından hareketle bu panoramik fotoğrafı tasvir ederken neyi öne çıkartıyorsunuz?

Büyük boyutlarıyla hemen göze çarpan, kentin simgesel yapılarına ilişkin bilgi vermeyi öncelikle esas alıyorum. Bu yapılar arasında uzanan ve kentin belli başlı noktalarını birbirine bağlayan caddelerinden söz ediyorum.

Biraz da kitabın ortaya çıkışını özetler misiniz?

Bu albüm, birlikte çalışmanın sonucu ortaya çıkmıştır. Bir fotoğrafçının, yani Hamza Rüstem'in; bir yayıncının, yani sahaf dostumuz Yeşilyurt Kitabevi Sahibi İskender Dereli'nin ve tarihçi olarak benim ortak çabamızın ürünüdür. Kitabın yapılması düşüncesi ise İskender Dereli'ye ait.

Sayın İskender Dereli. Sahaf, aynı zamanda Yeşilyurt Kitabevi sahibi olarak, İzmir'in en eski ünlü fotoğrafçısı Hamza Rüstem'in, 1928 yılında çektiği İzmir Panoraması fotoğrafı arşivinizden çıktı, kitaba dönüştü. Bu süreci bir de sizden dinlemek istiyoruz.

Sahaflığın en güzel taraflarından birisi; kitaplar, görülmemiş fotoğraflar, benzeri materyale ulaşip bunları meraklısına büyük bir şevk ile sunmaktır. Bu sunma, aynı zamanda, heyecanlı bilgi alışverişine de zemin oluşturur.

Bu yazılı ya da basılı biricik malzeme, çoğu zaman el değiştirdikten sonra bir yayına dönüşmeden köşesine çekilir. Ben bunun rahatsızlığını hep duymuşumdur. Buradan hareketle 2016 yılında yayımcı sertifikasını

aldım ve sahaflık verimi materyali yayımlama şiarı taşıyan Yeşilyurt Kitabevi Yayınları'nın ilk ürünü olarak, 1928 tarihli panorama fotoğrafın kitaba dönüşmesine katkı sağladım.

Böylelikle, İzmir'de, 1924 yılında fotoğraf stüdyosunu açan Hamza Rüstem tarafından 1928 yılında çekilmiş bu son derece değerli panoramik fotoğraf, birkaç kişinin beğenisine sunulma sınırının dışına çıktı.

O halde yeni Yeşilyurt Kitabevi yeni yayınlarıyla da çıkacak karşımıza?

Evet. İzmir'in bu yönden uzun yıllar ihmal edildiğini düşünüyorum. Amacım bu yönde katkı koymak.

İzmir’de Gladyatörler

Antik dönemin güç göstergesi olan gladyatörler, izlerini İzmir’e de bıraktı. Şehirde etkin bir gladyatör okulu yer alıyor ve buradan yetişenler, Smyrna’nın simgelerinden sayılıyordu.

SPARTAKÜS’ÜN İZİNDE

İmparatorluğunun kurucusu Augustus ile birlikte Roma İmparatorları tanrısallaştırılmış ve bunun için bilindik Olymposlu tanrılar gibi tapınma ritüellerini kapsayan imparatorluk kültürü oluşturulmuştur. Kült sadece dinsel bir kavrama sahip değildi aynı zamanda siyaseten Roma’nın egemen olduğu tüm topraklarda imparatorluğun bir propaganda aracı idi. Bu kültü bağli olarak tapınaklar inşa edilmiş ve çeşitli etkinlikler yapılmıştır. Etkinliklerden biri de gladyatör dövüşleriydi. Smyrna/İzmir’de kültü bağli olan ve imparatorun doğrudan onayını gerektiren 3 tapınak Tiberius, Hadrianus ve Caracalla’nın yönetimleri zamanında tahsis veya inşa edilmişti.

GLADYATÖRLER SMYRNA’DA

Orta İtalya’da özellikle MÖ 4. yüzyıldan itibaren cenaze törenlerinde ölen kişinin anısına yapılan dövüşlerle başlayan gladyatör dövüşleri geleneği imparatorluk topraklarının Yunanistan’dan başlayarak, doğulu kentlerinde başlangıçta benimsenmedi ise de zamanla Roma vatandaşlarının etkisiyle biraz da zorunlu olarak, İzmir gibi kentlerde de karşılık buldu. Bu anlamda gladyatörler ve gladyatör oyunları ile Smyrna ve Smyrnalıların, Roma etkisiyle, zaman içinde yakın bir ilişki kurduğu görülür. Smyrna Agora Bazilikası duvarları üzerindeki duvar yazıları ve resimleri bu yakın ilişkiyi doğrudan göstermektedir. Az denmeyecek sayıda tasvirde, bazen tek başına bazen ise bir mücadele içinde tasvir edilmiş gladyatörler yer almaktadır. Gladyatör gruplarını kuran ve çalıştıran kişilere *Lanista* adı verilmekteydi ve bu kişiler köle pazarlarından aldıkları güçlü kuvvetli kişileri gladyatör olarak eğitiyorlardı. Gladyatör gruplarına para kazanmak ve borçlarını kapatmak için de kendilerine güvenen kişilerin girdikleri bilinmektedir. Lanistaların gladyatör alıp satmak veya kiralamak üzere bürolar kurdukları, bu ticari ilişki zaman zaman -örneğin İmparator Augustus zamanında- yasaklanmış olsa da çoğu kere serbest olarak icra edilmişti. Nitekim Bazilikadaki duvarlarında gladyatör tasvirlerinin

Smyrna Agorası Bazilikası duvarlarındaki Gemi ve Gladyatör tasvirleri. Gemilerle Smyrna’ya ulaşan ve Agoraya getirilen erkek köleler olasılıkla bu resimlerin önündeki İzmir’deki Gladyatör Okulu sahipleri tarafından satın alınıyor olmalıydı.

bulunduğu yerlerin, bu işi yapan kişilerce büro amaçlı kullanıldıkları kabul edilebilir bir değerlendirmedir. Smyrna'daki Roma İmparatorluk Dönemi'nin bu en popüler gösterisinin, seyircileri ne kadar etkilediğini gösteren bu tasvirlerden bazılarının üzerinde, gladyatörün ismi de (örneğin Euprepes) yazılmıştır. Gladyatör gösterilerinin Roma Dönemi süresince Roma zevkinin önemli bir yansıması olarak çok sevildiği, pek çok imparatorun bu yolla halkın sevgisini kazanmaya çalıştığı bilinmektedir. "Pionios'un Şehit Edilmesi" adlı Hristiyani kaynaktan MS 250'de, Smyrna'da, Terentius adlı kişinin oğlunun organize ettiği (*editor muneris*) gladyatör gösterilerinde vahşi hayvanların (*venatio*) ve mahkumların (*noxii*) öldürüldüğü anlatılır ki, bu kaynak Smyrnalıların bu gösterilere ev sahipliği yaptığını ve de ilgi gördüğünü işaret ettiği gibi Agora Bazilikası'ndaki graffitolar, Smyrnalıların duvarlara da bu ilgilerini yansıttıklarını göstermektedir.

SMYRNA'DA DA İNFAZ...

Mahkumlara verilen ölüm cezası genellikle Roma'da infaz edilmekle birlikte, kimi eyaletlerde de bu tür infazların yerine getirildiği bilinmektedir. Anlaşılan o ki infazlar Smyrna'da da yapılabilirdi. Nitekim yukarıdaki bilgiyi desteklercesine, İzmir'den götürüldüğü bilinen ve bugün Oxford'daki Ashmolean Müzesi'nde bulunan üç sahneli bir mermer kabartmada idama mahkûm edilenler konu edilmişti. Sahnelerde demir tasmaları iplerle bağlanmış mahkûmlar miğferli adamlar arasında aç bırakılmış vahşi hayvanlara götürülmekte ve bu yol ile mahkûmlar cezalandırılmaktaydı.

Herkes kaçırılabilirdi ve ancak fidye ile kurtulabilir veya köle pazarlarında satılabilirdi. Kısacası bir gün herkes köle olabilirdi.

KÖLE PAZARINDAN GLADYATÖR OKULUNA

Gladyatör adaylarının en önemli kaynaklarından biri kölelerdir. Smyrna'da kölelerin satıldığı pazar veya pazarlara ilişkin somut bilgilerimiz yoktur. Ancak İzmir'de 19. yüzyılın ortalarına kadar varlığı bilinen "Esir Pazarı" veya "Esir Hanı"nın olması bu kimliğin kentin kuruluşuna kadar dayandığını söylememizi mümkün kılmaktadır. Bugün ne kadar normal karşılansak da köle ticareti antikçağın en önemli ekonomik kazanç kaynaklarından biriydi. Bu kazançlı ve yaygın uğraşı *Leno* veya *Mango* adı verilen köle tacirleri tarafından yapılmaktaydı. Roma öncesi dönemde Aigina, Kıbrıs ve Girit adaları ile Korinthos ve Ephesos ama özellikle de Khios (Sakız) Adası en ünlü köle pazarlarına sahipti. Roma Dönemi'nde ise bu pazarlara Delos Adası ve Side eklenmiş ve hatta diğerlerinin önüne geçmişlerdir. Herkes kaçırılabilirdi ve ancak fidye ile kurtulabilir veya köle pazarlarında satılabilirdi. Kısacası bir gün herkes köle olabilirdi. Öyle ki, kaçırılanlar arasında Platon, Diogenes ve Iulius Caesar gibi tarihi ve ünlü şahsiyetlerin olduğunu burada not etmeliyiz. Bir günde 10 bin kadar köle satışının yapıldığı ileri sürülür ki, bunların içinden güçlü ve kuvvetli olanlar gladyatör okulları tarafından seçilip, satın alınıp, yetiştirilebilirdi.

Leiden Museum van Oudheden'da bulunan ve bir Thraex olan Smyrnalı Gladyatör Satornilus'un mezar taşı. MS 200 civarı.

VE SPARTAKÜS...

Örneğin bilinen en ünlü Gladyatör olan Spartacus başlangıçta Trakya kökenli özgür bir kişiydi ama Romalılara karşı yenilmesi üzerine ya öldürülecek ya da esir edilip köle olarak satılacaktı. Sonuçta esir edilip köle pazarlarında satılıp gladyatör adayı olarak Capua'da bir gladyatör okuluna kadar giden hikâyesi sinema filmleri üzerinden bilinir ki onun hayatı birçok gladyatörün hayatının da bir yansımasıdır. Burada Gladyatör filmindeki aslında bir Roma Generali olan Maximus'un önce köle-gladyatör ama sonra yeniden kahraman olmasını da hatırlayalım. Köle gladyatörler eğitim süreçlerinde ve profesyonel dövüşlerinde hep özgür bırakılmayı arzu ettiler. Romalılar gladyatörlerin bu duygusunu beslemek ve kendileri için daha iyi dövüşler yapmalarını sağlamak için bu vaadi onlara sunmaktan geri kalmadılar. Nitekim özgür bırakılmanın simgesi *summa rudis* adı verilen bir tahta kılıçtı. Kölelik ve gladyatörler aynı zamanda Roma sosyal yaşamının önemli bir toplumsal sorunuydu ve ne kadar sıkı tedbirler alınsa da Spartacus önderliğinde, MÖ 73 yılında çıkan isyan örneğinde olduğu gibi ayaklanma ve firarların olması kaçınılmazdı.

Özgür gladyatör adayları, köle gladyatörlerin özgür kalma isteğinin tersine, kazanacakları parayla, ailesi ile orta halli bir hayat kurma umudunu taşıyorlardı.

GEÇİM KAPISI

Tabii ki sadece köleler gladyatör olmazlardı. Kendi rızasıyla da erkekler gladyatör olabilir ve bunun için bir sözleşme imzalayarak ne kadar sürede ne kadar para kazanacağı, hangi silahlarla hangi sıklıkla dövüşecekleri belirlenirdi. Eski gladyatörler de tekrar para karşılığında gladyatör okullarına girebilirlerdi. Özgür gladyatör adayları, köle gladyatörlerin özgür kalma isteğinin tersine, kazanacakları parayla, ailesi ile orta halli bir hayat kurma umudunu taşıyorlardı. Yerel gladyatör okulları öğrencilerini Roma'daki dört büyük gladyatör okuluna satabiliyor veya kiralayabiliyorlardı. Acemilerin eğitimleri eski gladyatörlerden olan eğitimciler (*doctores*) tarafından tahta kazıklara (*palus*) karşı tahta kılıçlarla yapılan saldırı ve savunma tekniklerinin öğretilmesiyle başlardı. Eğitimcilerinin öngörülerine bağlı olarak hangi silahları kullanacakları belirlenir, gerçek silahlarla yapılan antrenmanların ardından dövüşlere katılırlardı. Gladyatörlerin büyük çoğunluğunun 30'lu yaşlarına varmadan öldükleri kabul edilir. İstisnalar tabii ki vardı. Bunlar *primus magnus* olarak bilinen seçkin

gladyatörlerdi. Seçkin gladyatörlerden örneğin Asteropaeus adlı gladyatör en az 107 dövüş kazanmışken, birçok dövüşü kazanan bir başka gladyatör olan Flavius Sigerus 60 yaşında özgür kaldıktan hemen sonra ölmüştü.

GÜNLER SÜREN OYUNLAR

Smyrna'da, Smyrnalı gladyatörlere ilişkin çok sayıda mezar taşı ve yazıtı bulunmuştur. Bu yazıtlardan MS 3. yüzyıla tarihlendirilen

birinde, Smyrna'da, Apellikon adlı kişiye ait bir gladyatör okulunun (*familia gladiatoria*) var olduğu öğrenilmektedir. Yazıttan ayrıca bu gladyatör okulunun Marcus adlı genç öğrenci için babası ve annesi tarafından yaptırılan mezarın masraflarına katkıda bulunduğu da öğrenilmektedir. Bu okulun yanı sıra Claudius Timon'un da bir gladyatör grubu bulunmaktaydı. MS 3. yüzyılın ilk yarısına tarihlendirilen ve bir Asiarkhos olan Iulius Menekles

Bazilika duvarlarında MS 3. yüzyılda resmedilmiş zafer kazanmış bir Smyrnalı Gladyatör. Yukarıya kaldırdığı sağ eliyle zaferinin simgesi olan palmye dalı, diğer elinde kalkarıyla tasvir edilmiştir.

Diophantos'a ait bir heykelin kaidesindeki onurlandırma yazıtından ise Diophantos'un 5 gün süren gladyatör oyunları düzenlediği öğrenilmektedir. Oyunların süresi değişti. Örneğin Smyrna'da avcının (*venator*) at üstünde olduğu bir boğa avı gösterisi (*Taurobolia*) 2 gün, bir avcının vahşi hayvanla dövüştüğü hayvan avı gösterisi 3 gün sürmüştü. Smyrna kökenli gladyatörlerin sadece kentte Agora, Tiyatro ve

Stadion'da yapılan gösterilerde değil aynı zamanda başka kentlerdeki gladyatör gösterilerine katıldıkları ve gittikleri yerlerde gömüldükleri mezar yazıtlarından anlaşılmıştır. Bu mezar taşları Trakya'da Plotinopolis, Makedonya'da Dion ve Frigya'da Laodicea ad Lycum'da tespit edilmiştir. Gladyatörler kullandıkları silah, giysi ve dövüş tekniğine göre sınıflandırılmaktaydılar.

Bazilika duvarlarında MS 3. yüzyılda resmedilmiş kalkanı ile savunma durumunda gösterilmiş bir başka Gladyatör tasviri.

MEZAR TAŞINA KAZINAN YAŞAM

Buna göre Smyrnalı gladyatörlerin daha çok *Retarius*, *Murmillio* ve *Thraex* sınıflarında dövüştükleri ve bu sınıfa ait silahlarıyla mezar taşları üzerinde tasvir edildikleri görülmektedir. Örneğin, Leiden'de bulunan ve İzmir'den geldiği bilinen bir mezar taşı Smyrnalı Saturnilus'a aittir. Bir *Thraex* olan Saturnilus, ait olduğu gladyatör grubu tarafından öldüğünde bu mezar taşı ile onurlandırılmıştı. Bir başka mezar taşı yine bir *Thraex* olan Priscus'a aitti. *Thraex* sınıfı gladyatörler kıvrık uçlu bir kılıç ve ağır zırhlı olarak dövüşürlerdi. İki başka mezar taşı ise birer *Murmillio* olan Klados ve Philonas adlı kişilere aittir. *Murmillio* sınıfı gladyatörler dövüşlerinde geniş ve uzun kalkanlar ile kılıç kullanırlardı. Başkaca mezar taşların ise birer *Retarius* olan Apollonios, Phainos, Eukhrous, Amarantos, Martialis ve Cestillus'a aittirler. *Retarius*lar ağ ve üç dişli mızrakla dövüşürlerdi ve çoğunlukla da karşılarında bir *Murmillio* sınıfı gladyatörün olması beklenirdi. *Murmillio*lar adlarını ağ ile avlanan bir tuzlu su balığı olan *Murmalar*dan alması bu beklentinin bir nedeniydi. Hangi sınıftan olduğu tanımlanabilen bir başka mezar taşı ise *Eques* sınıfından Gladyatör Akhilleus'a aittir. Bu sınıftan olan gladyatörler at sırtında teke tek veya grup halinde dövüşmekteydiler. Smyrnalı Polyneikes adlı bir gladyatörün, yukarıda sözü edilen tiplere ilave olarak ender görülen ve atlı araba üzerinde birbirleriyle dövüşen *Essedarius* ve yine ender olarak görülen ve Dekouratos adlı bir gladyatörün mezar stelinden öğrenildiği kadarıyla ok kullanarak dövüşülen *Sagittas* adlı bir gladyatör sınıfına ait olduğu anlaşılmaktadır. Çok sayıda gladyatör mezar steli Smyrnalıların bu oyunlara karşı olan ilgisine paralel olarak Smyrna'da çok sayıda ve her sınıftan gladyatör yetiştirildiğine de işaret etmektedir.

OYUNLARA ÖZEL MEKÂNLAR

Gladyatör oyunları için batıda, uygun fiziki donatılara sahip Roma'daki Colloseum gibi büyüklükte olmasa da hemen her kentte *amphitheatrum*lar inşa edilmişlerdi. Buna karşın imparatorluğun Yunanistan'ın da dahil olduğu doğulu kentlerinde az sayıda *amphitheatruma* karşın daha çok stadium ve tiyatroların uygun fiziki donatılarla geliştirilerek gladyatör dövüşlerine uygun hale getirildikleri bilinmektedir. Smyrna'da da stadyum ve tiyatronun bu amaçla kullanıldığını söylemek mümkündür.

GLADYATÖRLERE ÖZEL DOKTOR

Gladyatörler sürekli kontrol altındaydı ve kendi sınıfındaki birçok kişiden daha iyi koşullarda düzgün olarak sağlık kontrolünden geçiyorlardı. Örneğin Pergamonlu Tıp Doktoru Galenos Pergamon da gladyatörlerin bakımından 4 yıl boyunca sorumlu olmuş ve bu süreçte hiçbir yaralı ölmemişti. Bu nedenle imparatorluk kültürünün başrahibi onun uzun süre sözleşmesini feshetmemiştir. Gladyatörler, birden fazla dövüşten sağ çıkmışlarsa mezar taşlarında bu sayı bir çelenk veya rakamla işaret edilmişti. Nitekim Smyrnalı Apollonios'un mezar taşından 48 dövüş kazandığı öğrenilmektedir. Gladyatörlerin eşleri, çocukları ve kardeşleri, gladyatör okulundan arkadaşları, onların ölümlerinin ardından mezar taşları diktirmişlerdi. Örneğin Smyrnalı Trupha ölen kocası için kendi cebinden ödeyerek mezar taşı diktirmişti. Mezar taşları pahalıydı ve anlaşılan o ki gladyatör ve eşi zengin sayılmasa bile çok da kötü durumda olmamalıydı.

Smyrna Agorası Bazilikası

Kaynaklar

*Argyro B Tataki, *Nemesis, Nemeseis and the Gladiatorial Games in Smyrna*, *Mnemosyne* 62 (2009), s. 639-648.

*Cecil J. Cadoux, *Ancient Smyrna*, Basil Blackwell Oxford 1938.

*Fik Meijer, *Gladyatörler*, Çev: Doğa Güneş, İstanbul 2008.

*G. Petzl, *Die Inschriften von Smyrna, Teil I*, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn 1982.

*G. Petzl, *Die Inschriften von Smyrna, Teil II, I*, Dr. Rudolf Habelt GmbH, Bonn 1987.

*Hasan Malay-Hatice. *Sılay, Antik Devirde Gladyatörler*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1991.

*J.M. Sestier, *Antikçağ'da Korsanlık*, Çev: Oğus Adanır, Doğu-Batı Yayınları, Ankara 2017

*Sema Polat Ögüt, *Principatus Dönemi Küçük Asya'sı'nda Gösteriler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara 2006.

İzmir'den götürülen ve Oxford Ashmolean Museum'da sergilenen bir kabartma. Kabartmada idama mahkum kölelerin birbirlerine bağlı tasmalarla götürülmesi ve yırtıcı hayvanlar tarafından cezalandırılmaları tasvir edilmiştir.

*İzmir'e de
uğramış
Aktrist
Therese'nin
izini süren
Yönetmen
Brigitte
Walk'ın
farklı sanat
projeleri.*

Avusturyalı Aktrist Therese Judith Zauser

Yönetmen Brigitte Walk

Sevgili Brigitte; sizi, İstanbul'dan İskenderiye'ye, Lübnan ve Tel Aviv'e uzanan doğu coğrafyasındaki gece kulüplerinde çalışmış, bu arada yine çalışmak üzere 1930'lu yıllarda, İzmir'e de gelmiş gece kulübü aktristi Therese Judith Zauser'in izini sürerken tanıdık. Bir belgeselci, aktris, tiyatro pedagogu, yönetmen ve dansçı olduğunuzu biliyoruz. Öncelikle özgeçmişinizi aktarır mısınız?

1960 yılında Avusturya'nın büyük şehirlerinden uzakta bulunan Feldkirch şehrinde dünyaya geldim ve burada büyüdüm, izini sürdüğümü belirttiğiniz Aktriste Therese Zauser gibi... Orta öğrenimimi tamamladıktan sonra üniversiteye gitmeye karar verdim. Üniversite eğitimime başladıktan sonra dans etmeye de başladım. Eğitimim ilk başta öğretmenlik üzerineydi. Gençlerle çalışmayı seviyorum. Bu yüzden öğretmen olmak istemiştim. Ayrıca çocuklarla bir şey yapmak hep ilgimi çekti. Çünkü onların sınırsız düş güçleri beni hep etkiledi. Üniversite eğitimimin sonuna doğru daha fazla dans eder olmuştum. O zaman karar verdim, dans ile ilgili bir şeyler yapmalıyım, diye. Böylece öğretmenlik eğitimimi bıraktım. Eşyalarımı topladım ve başkent Viyana'ya gittim. Burası daha önce bulunduğum yere göre oldukça büyüktü. Orayı çok sevdim çünkü daha fazla sanat, dans ve tiyatro vardı. Dans etmeye kaldığım yerden

devam ettim. Aynı zamanda bir okula da başlamıştım. Dans, oyunculuk ve şarkıcılık üzerine bir okuldu. Bu okulu bitirdikten sonra Avusturya'da ve Almanya'da işler yapmaya başladım. İşimi çok seviyordum. Bu arada tiyatro pedagoğu branşından haberdar oldum. Bu branş herkesin tiyatro yapabileceği düşüncesini temel alıyordu. Kim olursa olsun, çeşitli metotlar sayesinde, isterse tiyatro yapabilir, karakterler yaratabilir ve bir oyunda oynayabilirdi. Bu noktada, birbirinden çeşitli insanlarla çalışmak ve onları bir sanat eserinin parçası haline getirmek düşüncesi de çok hoşuma gitti ve tiyatro pedagoğu eğitimimi de Almanya'da tamamladım. Sonrasında beni Bregenz'deki, Vorarlberg Eyalet Tiyatrosu'dan çağırdılar. Buraya geldim ve tiyatro bünyesinde gençlere ve çocuklara yönelik eğitim bölümünü kurdum. 10 yıl boyunca severek çalıştım. Tiyatroya eğitim için gelen çocukların, düş gücünün vermiş olduğu özgür dünyayı, özgür düşüncüyü, özgürce duyguları ifade etmeyi, özgürce hareket etmeyi kısacası ütopyayı deneyimlemelerini sağlamak büyük bir keyifti. Sonradan fark ettim ki bu benim için yeterli değil. Anladım ki sadece bir kurum içinde kalıp, devamlı karanlık odalarda zaman geçirmek istemiyordum. Dışarıda da tiyatro yapmak istiyordum. Böylece kendi profesyonel tiyatro ve dans grubumu, yani walktanztheater.com'u

kurdum. Birbirinden farklı projeler yapmaya başladık. Profesyonel oyuncular, dansçılar ve müzisyenlerle çalıştık. Aynı zamanda amatör gençlerle, özellikle farklı kültürlerden gelenlerle ve göç hikâyesi olanlarla, farklı mekânlarda çalıştık. Farklı mekânlardan kastım; eski fabrikalar, ahırlar, hastaneler gibi... Buraları seçmemizin sebebi, normalde de tiyatroya gitmeyen insanları, böyle bir yerde nasıl bir tiyatro olabilir merakıyla yakalayabilmektir.

Şu anda üzerinde çalıştığınız belgeselin araştırma ve metin çalışmaları bittiğinde projenizi tiyatro oyunu olarak göreceğiz, değil mi? Oyunu Kasım 2019'da izleyiciyle buluşturmayı düşündüğünüze göre epey yol aldığınızı düşünüyoruz, ne dersiniz?

Kesinlikle. Araştırma yapmayı, insanlarla konuşmayı ve onların kendi düşüncelerini duymayı seviyorum. Bunları yaparken her zaman en derine inmeye odaklanıyorum. Sonuçta elde ettiğim gerçekleri soyutlayıp metaforik bir oyun çıkartıyorum. Böylece hikâyenin merkezindeki kişi ile ilgili çok özel şeyleri de sahneye taşıyabiliyorsunuz ve bu herkesin ilgisini çeken bir halde hayat buluyor. Evet, bu onun, yani izini sürdüğüm Aktrist Therese Zauser'in hayatı, denebilir ama benim hayatım için de geçerli olabilecek ilginç yönleri

var. Özetlersek, bulduğumuz her şeyi -ki bunlar o dönemin, geçmişin gerçekleri- tiyatro oyununun içine koyuyoruz. Bu dönem “Belle Époque” adı verilen özel bir dönem. Bu dönem özellikle çok ilgimi çekiyor. Nasıl bir dönemdi? Neler oluyordu? Daha da önemlisi Avrupa ve Akdeniz coğrafyası arasında büyük bir etkileşim vardı. Bunlardan geriye ne kaldı. Belki birçok şeyi kaybettik bile. Bir yönüyle bunları araştırırken, diğer yandan Therese Zauser, bu koşullar altında nasıl bir hayat yaşadı, bunu irdeliyoruz. Bunu yaparken de o coğrafyalarda yaşayan sanatçılarla buluşup, onun hikâyesi üzerinden bu coğrafyaları nasıl algıladıkları üzerine konuşuyoruz. En sonunda da tüm elde edilenler doğrultusunda, yerli sanatçılardan (İzmir’den, Tunus’tan vs.), kendi perspektiflerinden görünen haliyle, Therese Zauser özelinden yola çıkarak bir kısa film yapmalarını istiyoruz.

“Antifaşist ya da Yahudi olmayan ama Nazilerden kaçan bir aktris”

Sizi tanıdık, çalışmalarınıza ilişkin bilgi sahibi olduk. Şimdi gelelim izini sürdüğünüz gece kulübü aktristi Therese Judith Zauser’e. Söz konusu aktrisin yaşam öyküsünü aktarır mısınız?

Yaşam öyküsü çok ilginç. Çok üzücü bir öykü olmakla beraber, aslında büyük bir başarı öyküsü de... Nazi rejimi ve faşizm sebebiyle ölümle

sonuçlanan bir şanlı yaşam öyküsü... 1910 yılında başlıyor. 4 Aralık'ta Feldkirch'te dünyaya geliyor. Ailenin 3 çocuğunun en küçüğü. Babası belediyede memur, annesi ise müzik öğretmeni... Zengin değiller, ortalama bir yaşantıları var zamana göre. Çok zor bir zamanda dünyaya geliyor. Çünkü 1914 ile 1918 yılları arasında Dünya Savaşı yaşanıyor. Bu süreçte kendisi İsviçre'ye bir ailenin yanına gönderiliyor çünkü kendi ailesi çocuklara bakacak durumda değil. 16 yaşına geldiğinde ise eğitimine başlıyor. Başladığı eğitim moda üzerine bir eğitim. Hem dikiş öğreniyor, aynı zamanda kendi tasarımlarını da yapabilir hale geliyor. 18 yaşına geldiğinde, kendisinden 7 yaş büyük ağabeyi, sirkte artist olarak çalışmaya başlıyor ve bu onun çok ilgisini çekiyor; kendisi de sahnede olmak istiyor. Sonrasında kendisini nasıl ve nerede dansçı olarak eğitti tam olarak bilemiyoruz. Başlarda çeşitli restoranlarda garson olarak çalışıyor. Bu sırada da eğlence sektöründe işler bakmaya devam ediyor. 20 yaşına geldiğinde ise çeşitli artist/dansçı ajansları sayesinde, dansçı kariyerine başlıyor. Anlaştığı ajans onu önce Graz'a gönderiyor. Sonrasında Avusturya ve Almanya'da birkaç yere daha gönderiyor. Ama bu onu mutlu etmiyor. Çünkü o bu coğrafyadan çıkmak istiyor. Böylelikle Belgrad ve Sofya'da çalışma fırsatı buluyor. Çeşitli mekânlarda çeşitli programlar yapıyor. Solo gösteriler, varyete gösterileri... Ama hiçbir zaman şovlarının seviyesini düşürmeden devam ediyor. Bu artistik çalışmalarını Akdeniz coğrafyasına da taşıyor. Bu yolculuk İzmir, İstanbul (4 ay burada kalıyor), Hayfa, Şam, Tahran, Bağdat, İskenderiye, Kahire (burada büyük başarı elde ettiğini gazete haberlerinden görüyoruz, sevilen bir dansçı olma yolunda ilerliyor), Tunus, Oran, Kazablanka ve hatta Dakar'a kadar gidiyor. 1932'den

1939'a kadar Akdeniz'de Arap ve Türk coğrafyasında zaman geçirmiş oluyor. Mart 1938'de Avusturya, Almanya tarafından bir şekilde işgal ediliyor. Artık Avusturya yok, sadece Büyük Almanya'nın bir parçası... Böylece Therese Zauser, 1938 yılında Almanya'ya dönmüş oluyor. Bundan sonra da siyasi gerilim nedeniyle seyahat etmek onun için pek kolay olmuyor. İkinci Dünya Savaşı, Almanya'nın Polonya'yı işgali ile başlıyor. Durum daha da zorlaşıyor onun için. Daha önce çalıştığı ülkelerde çalışma şansı hiç kalmıyor. Ajansı onu Portekiz'e gönderiyor. Portekiz'de 1 yıl kadar çalışıyor. Fakat orada bir şeyler yolunda gitmiyor ama biz nedenini bilmiyoruz. Bir kaza geçiriyor ve geri dönüyor. Sonra Portekiz'e tekrar geliyor. Bu gelişinde bir hırsızlık olayı nedeniyle 2 ay hapse atılıyor. Ve biz bu dönem ile ilgili, ilginçtir, bir şiir bile bulduk. Öykünün üzücü tarafının ilk bölümü artık Mağrip (Kuzey Afrika'dan Kahire'ye kadar olan kısım) coğrafyasında çalışmadığı için başlıyor. İkinci bölüm ise 6 Kasım 1940'ta hapisten çıktıktan sonra devam ediyor. Hapisten çıkınca Alman Elçiliği ile irtibata geçiyor, onu tekrar Almanya'ya göndermeleri için. Çünkü ne parası ne de olanağı var dönmek için. Onlar da dönüşüne yardımcı oluyorlar ve aynı zamanda çalışmasını da sağlıyorlar. Aslında bu iyi bir gelişme oluyor. Frankfurt, Saarbrücken ve Stuttgart'a gidiyor. Bu sırada film yapmak da istiyor. Bu yüzden Amerikalı film şirketlerine mektuplar yazıyor. Marlen Dietrich gibi o da Almanya'dan çıkmak istiyor. Antifaşist ya da Yahudi değildi ama ülkeyi terk etmek istiyordu. Diğer yandan çalışmak zorundaydı yaşamak için. 1941 Eylül ayında, evindeyken, son kez hapse atıldı. Sebebi ise, belki sarhoşken, barda söylediği sözlerdi. Söylediği şeyler ise "Almanya savaşı kaybedecek. İngiltere kazanacak. Bu

yüzden o fabrikalara gitmeyeceğim ve çalışmayacağım." Bu sözler o dönem onlara karşı olmak ve birini hapse göndermek için Nazilere yeterliydi. Hamburg'ta hapishaneye gönderildi. Sonrasında Ekim 1941'de Ravensbrück Konsantrasyon Kampına gönderildi. Annesi aynı ay hastanede yaşamını yitirdi. Babası ona yazarak durumu aktarmaya çalıştı. Ağabeyi, sirkte çalışmak yerine savaşa katılmak zorundaydı. Şubat 1942'de Therese Zauser hayatını kaybetti. Vuruldu mu, gaz odasına mı gönderildi, bilmiyoruz. Babası da bu üzüntü üzerine 2 ay sonra yaşamını yitirdi. Ve öyküsü böyle bitti. Bir komşusu vardı. Ona ait her şeyi yaşadığı dairesinde bulan... Bu komşusu, onun evinde bulunduğu bütün bu garip şeyleri (yılan derilerini, gramofonu, artist valizini, kostümleri...) Feldkirch şehir arşivine götürüyor. İlk seferinde ilgilenmiyorlar. Ama sonra orada göreve başlayan bir tarihçi kadın, sağ olsun, bunlarla ilgileniyor ve öyküsünü araştırmaya başlıyor. Ben de onun sayesinde 2013 senesinde araştırmama başlayabildim.

“O dönemin gazino kültürü artık yok!”

Peki, gece kulübü aktrisi Therese Judith Zauser, İzmir ve İstanbul'da, 1930'lu yıllarda nerelerde çalışmış, bilgi verir misiniz?

Aslında nerelerde çalışmış olabileceği hakkında, sizin benden daha çok bilginiz var Lütfü Bey. Çünkü o döneme ait yazmış olduğunuz ve bize de çok yardımcı olan, "İzmir Gazinoları" adlı bir kitabınız var. Bizi gezdirerek, zamanın alaturka ve alafranga gazinolarının yerlerini gösterdiniz. İnanıyorum ki en iyisini siz biliyorsunuz.

Genelde karşılaştığımız durum şu: O zamanın mekânları ya fiziksel olarak artık yoklar ya da artık bambaşka amaçlarla kullanılıyorlar. Daha da önemlisi artık o dönemin kültürü yok. Avrupa'dan bir şekilde bu coğrafyaya gelen o gece hayatı kültürü, bir nevi baharı artık yok.

Therese Zauser'in, çalıştığı yerlerde çekilmiş bir fotoğrafını veya videosunu ne yazık ki şu ana kadar bulamadık ama tahmin edebildiğimiz kadarıyla kendi şovlarını kendisi şekillendiriyordu. Önemli mekânlarda sahneye çıkıyor, önemli müzisyenlerin altında sahnede görev alıyordu. Küçük dans şovları yapmasına rağmen oldukça titiz davranıyordu. Kendi kostümlerini kendisinin tasarlayıp diktiğini biliyoruz. Ayrıca, arşivinde birçok müzik parçasının notalarını bulduk. Belki bir fotoğrafını ya da videosunu bundan sonraki duraklarda bulabiliriz, örneğin Kazablanka'da... Bu arada Kıbrıs'ta Lefkoşa, Girne ve Magusa'da da bulunduğunu belirtmek isterim.

Gece kulübü aktrisi Therese Judith Zauser'in anlatımı, sizden öğrendiğimiz biçimiyle, oyunda, hangi kentte çalıştıysa, oradan beş dakikalık filmle desteklenecek. İzmir bölümü için kimlerle çalışıldı, öğrenebilir miyim?

Öncelikle yetenekli ve oldukça başarılı yönetmen Cem Barışcan'la çalışmaktan dolayı büyük mutluluk ve onur duydum. Kendisi Fethiye'de yaşıyor. Bu proje için İzmir'e geldi.

Türkiye'den gönderilmiş mektuplardan birinin zarfı

etkilendiler. Cem'in haricinde, kendisi de Avusturya'da yaşayan bir Türk tiyatrocı olan ve birçok projede birlikte çalışma şansı yakaladığımız Suat Ünal'dı'ya teşekkür etmek isterim. Kendisi, İzmir'e gelmeden önceki bütün hazırlığı ve organizasyonu yaptı, tüm bağlantıları o sağladı ve rehberimiz oydu. Ve tabii ki size ve Sayın Yaşar Ürük Beyefendi'ye; ilginiz, zamanınız ve bizimle paylaştığınız tüm değerli bilgiler için minnettarız.

Cem'in çalışması sırasında İzmir'de yaşayan dansçı Cansu Ergin kameranın önüne geçti ve yer yer İzmirli'ler'de oynadı. İzmir'in simge

adlarından Terzi Reşat Yoğurtçu'nun da yine kamera önünde görev alması bizi ayrıca mutlu kıldı, kendisini tanımaktan sevinç duyduk. Mekânlardan eski Yahudihane Manisa Akhisar Oteli de çok çarpıcıydı. Basmane bölgesini çok sevdik ayrıca.

Gece kulübü aktresi Therese Judith Zauser'in gece kulüplerinde çalıştığı İzmir'in 1930'lu yıllardaki eğlence yaşamına ilişkin neler buldunuz?

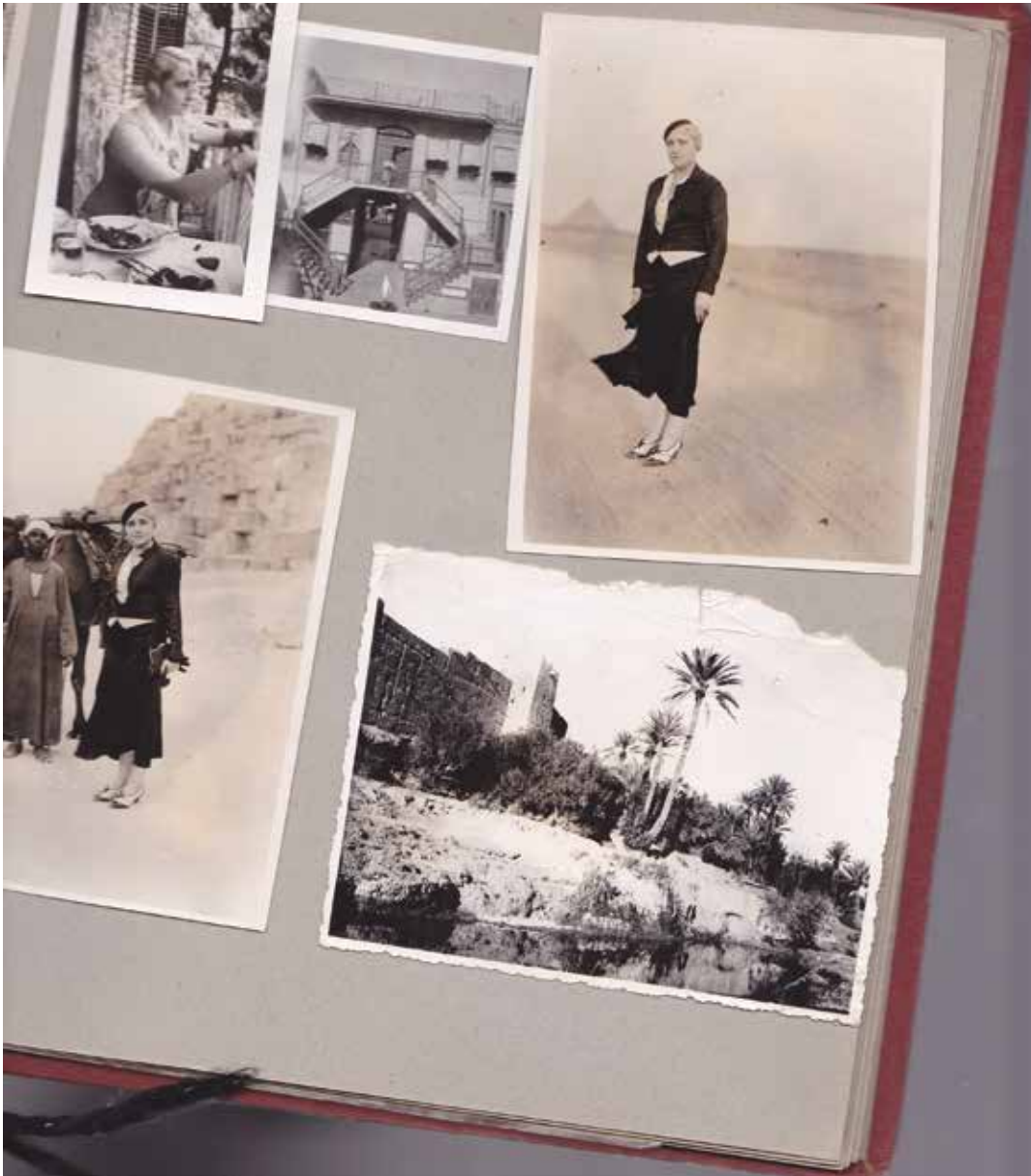
Tüm arşiv taramalarımız, sizin kitabınızdan elde ettiğimiz bilgiler, sizinle ve Sayın Yaşar Bey'le yaptığımız görüşmelerimiz,

gezdiğimiz mekânlar sonrasında aklımda kalan, o zamanın İzmir'inin büyük, muhteşem ve eşsiz bir şehir olduğu gerçeği. Ve bu çok uzun bir zaman önce değildi. Sadece, yaklaşık 90 yıl önceydi. Ulaştığımız bir başka sonuç, zamanında gazinoların çeşitlerinin olması. Alaturka ve alafranga gazinolar ilginç bir ayrıntıydı.

İyi ki sizi tanıdık Brigitte Walk. Bu güzel söyleşi için çok teşekkür ediyorum.

Ben de teşekkür ediyorum Lütfü Dağtaş.

Therese'nin albümünden.

Therese Judith Zauser'in valizi.

PRAGUE

THEATRE ZAUSKA
PRAGUE I. DRÁKOVSKÁ 1.
"SCHAPPAU-ROUGE" THEATRE

PRAGUE, BOHEMIA 9 1 41.

HAL ROACH
STUDIOS - CULFED CITY
CALIFORNIA

TO THE DIRECTOR
OF HAL ROACH STUDIOS.

DEAR SIR,

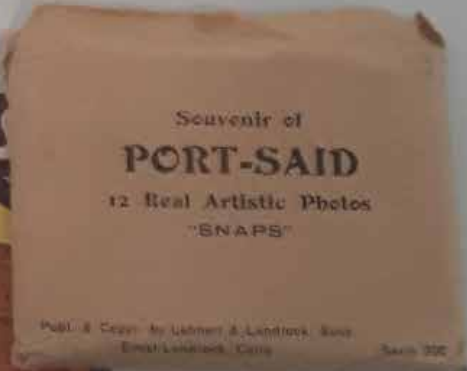
I SHALL BE GRATEFUL IF YOU COULD GIVE ME AN ENGAGEMENT IN YOUR STUDIO. I AM AN ETHNIC CZECH-BOHEMIAN GERMAN GIRL 30 YEARS OLD, OF GOOD BUSINESS EXPERIENCE I WAS SEVEN TIMES IN PERSIAN, BAGDAD, SYRIAN, CYPRUS, NORTH AFRICA, TUNIS, MOROCCO, SENEGAL, TANZANIA AND PORTUGAL. HAVE EXCELLENT WARDROBE (DRESSED) I HAVE A GOOD REPUTATION AND I AM VERY SYMPATHETIC. I SPEAK FLUENTLY FRENCH, ENGLISH AND GERMAN. IF YOU ARE INTERESTED IN MY APPLICATION PLEASE SEND ME YOUR CONTACT CONDITIONS.

AWAITING YOUR EARLY REPLY

YOURS FAITHFULLY

THERESE ZAUSER.

THERESE ZAUSER
PRAGUE I. DRÁKOVSKÁ 1.
"SCHAPPAU-ROUGE"

Yıl : 1933
Gönderen: Therese Judith Zauser
Alıcı : Marianne ve Robert
Tarih : İzmir, 12. III. 33

Sevgili kız kardeşim Marianne ve sevgili kayınbiraderim,

Mektubun beni çok mutlu etti. Sağlıklı ve mutlu olduğunuzu umuyor ve diliyorum. Bu yıl kar yağdı mı? Sevgili Marianne, benim kayak pantolonum ve ayakkabılarımı kullanabilirdin. Hatırladığım kadarıyla bayan Dr. Winter da kayak yapabiliyordu.

Benim için sakın endişelenmeyin. Dünyayı gezmeyi seviyorum. Çünkü gezdikçe doğa güzelliklerini; lüks, ihtişamlı ve parıltılı hayatları görüyorum.

Sana güzel bir kilim göndermek istiyorum ama Feldkirch'te böyle lüks bir mal için ödemek zorunda olacağınız vergiden ötürü gönderemiyorum. 4 aydır Türkiye'deyim. Geçen hafta yaşlı bar patronu hayatını kaybetti. Uzun zamandır hastaydı. Doktor ona içkiyi yasaklamıştı ama kendini tutamadı, yasağa uymadı ve bu onun sonu oldu. Türkiye'de kadınlar normalde mezara gitmezlermiş. Buna rağmen biz çalışan birkaç sanatçı arkadaşım ile birlikte gittik. Güzel bir köyde, romantik denebilecek bir mezarlıkta patronu güzel bir öğleden sonrası güneşi altında defnettik. Sadece beyaz kumaşlara sarılmış, ayakları kumaş parçaları ile bağlanmıştı. Mezara konduktan sonra üstüne tahtaları çapraz şekilde yerleştirip, onların da üstüne hasır koydular. Ondan sonra toprak atmaya başladılar. Erkekler ayakkabılarını çıkartıp ağlayarak dua ettiler. Cenazenin sonunda bir din adamı kaldı sadece mezarın başında. Kalan kişi ölünün ismini anarak, ona öldüğünü, artık ruhunun bedenini terk etmesi gerektiğini ve günahlarının af olmasını dilediğini söyledi.

Sevgili Marianne, burada çok fazla deve görme şansın var. Her zaman önde giden, sağında ve solunda çeşitli malzemeler asılı bir eşek oluyor. Çoğu zaman gülmekten kendini alamıyorsun, çünkü eşekler aniden bağırıp onu evden eve yönlendiren adamı ısırmaya çalışıyor. Ve birbirinden güzel bir sürü kedi var. Kediler pazardaki sepetlerin üstünde bütün günü oyun oynayarak geçiriyorlar. Yerliler de onları asla kovmuyorlar ve yerlerinde rahatsız etmiyorlar.

Bu Perşembe benden yaşça büyük ve bilgili bir arkadaşım ile Yunanistan'a seyahat edeceğim. Oraya varır varmaz size adresimi hemen bildireceğim.

Anne ve babama da en içten selamlarımla,

Therese Judith Zauser

*İzmir'in
endemik bitki
türü olan
Salvia
Smyrna
Nif Dağı'nda
sizi bekliyor.*

Morumsu pembe çiçekli genel görünüm

İZMİR ADAÇAYI

İzmir adaçayı (*Salviasmyrnaea* Boiss) Türkiye’de ve dünyada nesli tehlike altında olan endemik bir bitkidir. Yayılış alanı son derece daralmış olup Türkiye’de, biri Aydın Gümüş Dağı, diğeri İzmir Kemalpaşa Nif Dağı’nda olmak üzere iki popülasyonda görülmüştür. Ancak popülasyonların yaşamı, insan faaliyetleri, erozyon ve otlatma nedeniyle büyük tehlike altındadır ve son bulgular, Gümüş Dağı’ndaki popülasyonun kaybolduğunu göstermektedir. *Salviasmyrnaea*’nın Nif popülasyonları arasında bazı ilginç morfolojik varyasyonlar meydana geldiği gözlemlenmiştir. Bu türün yeni bir varyasyonunun gözlemlenmesi, ilginç varyasyonların hala devam ettiğini ortaya koymaktadır.

Son yıllarda yaptığımız gözlemlerde popülasyon içindeki bazı bireylerin çiçek rengi, yaprak şekli ve renklerinin bilinen formlarından farklılaşarak değiştiği görülmüştür.

SADECE İZMİR'DE

İzmir Adaçayı (*Salviasmyrnaea* Boiss) türü dünyada sadece İzmir'de bulunan endemik bir türdür. Yayılış alanı son derece sınırlıdır. Son yapılan araştırmalarda Aydın popülasyonuna ulaşamadığından bu popülasyonun kaybolduğu düşünülmektedir. İzmir Kemalpaşa popülasyonu ise insan faaliyetleri, erozyon ve otlatma gibi tehditler altında varlığını sürdürme çabasıdadır. Özellikle hayvan otlatmaları nedeniyle bitki tohum bağlayamadığından bu popülasyonun da kaybolacağından endişe duyulmaktadır. Çünkü Uluslararası Doğa Koruma Birliği'nin (International Union for Conservation of Nature- IUCN) tehlike kategorilerine göre yok olma riski olan kategoride yer alan bir türdür. Davis'in, Türkiye Florası'nı yazdığı, "Flora of Turkey and The East Aegean Islands" isimli eserinde tanımı geniş olarak verilen tür, bu kitapta morumsu-pembe çiçekli olarak tanımlanmaktadır. Şimdiye kadar tüm literatür kayıtlarında da böyle tanımlanan türün, Kemalpaşa Nif

popülasyonunda 2010 yılında ilk defa beyaz çiçekli bireylerine rastlanmıştır ve bu bulgular makale olarak yayınlanmıştır (Nakiboğlu, 2013). Daha sonraki yıllarda bu tür ile ilgili gözlemlerimiz devam etmiş, yeni varyasyonların gözlemlenmesiyle, türle ilgili değişimlerin ilginç biçimde hâlâ devam ettiği tespit edilmiştir. Popülasyonlarda kısa bir süre içinde meydana gelen tüm bu farklılaşmaların devam etmesi üzerine, detaylı olarak incelenmesine, bu değişimlerin kökeninin araştırılmasına ve açıklığa kavuşturulmasına gerek duyulduğu anlaşılmıştır.

ÖZENLE SAKLANIYOR

Bitki materyalleri 2010-2014 yılları arasında türün çiçeklenme dönemlerinde toplanmıştır. Popülasyonlardaki değişimler, doğal ortamında bitkinin çiçeklenme dönemlerinde her yıl gözlemlenerek belirlenmiştir. Varyasyon gösteren bireylerin renkli fotoğrafları çekilmiş toprak üstü organlarının morfometrik ölçümleri alınarak bireyler karşılaştırılmıştır. Popülasyon

örneklerine ait "herbaryumlar" (kurutulmuş bitki örneklerinin saklandığı yer) ve varyasyon gösteren bireylerin tip örnekleri Dokuz Eylül Üniversitesi Fauna ve Flora Araştırma Merkezi'nde (FAMER) saklanmaktadır.

Bitkinin, tanımlandığı ilk günden beri çiçek rengi morumsu pembe olarak bilinmektedir. Ancak son yıllarda yaptığımız gözlemlerde popülasyon içindeki bazı bireylerin çiçek rengi, yaprak şekli ve renklerinin bilinen formlarından farklılaşarak değiştiği görülmüştür. Örneğin bir bireyde genelde oblanseolat (ters mızraksı) ve lanseolat (mızrak ucu şeklinde) olan yaprakların tamamen oblong (dikdörtgen), çiçek renginin ise pembe olduğu görülmüştür. Pembe ve mor çiçeklerin yanı sıra beyaz çiçekli bireylerin meydana geldiğine ait bulgular da tespit edilmiştir. Adaçayı popülasyonunda görülen bu varyasyonlardan sonra geçen süreç içerisinde, çiçeklerin alt dudağında koyu pembe renkli benekler bulunan bireylerin oluşmaya başladığı gözlemlenmiştir.

Yaşamı tehdit altında olan bu tür bir çeşit yaşam mücadelesi içerisinde, bir adaptasyon süreci mi geçirmektedir?

Salvia smyrnaea pembe çiçekli genel görünüm

GÖRÜLMEMİŞ DEĞİŞİM

Popülasyon içerisinde ilk bakışta çiçek renklerindeki varyasyonlar dikkati çekmektedir. Beyaz çiçekli bireyler önce albino bireyler mi diye düşünüldü. Morumsu-pembe çiçek rengi beyaza dönüşmüştü ama yeşil yaprakları ve klorofilleri vardı. Albino bireyler olamazlardı. Daha sonraki yıllarda pembe renkli çiçeklerin alt dudaklarında koyu pembe lekelerin olduğu tespit edilince bu türde varyasyonların meydana geldiği ve devam ettiği kesinlik kazandı. Bu değişimler sanki türün iki ayrı popülasyona doğru değişim geçirdiği izlenimini vermektedir. Ancak aynı ortamda ve benzer lokalitede bulunan bireylerin ortam koşulları aynı iken bazılarının değişmesi ilginç ve cevabı aranmaya değer bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yeni türlerin oluşum evresinde varyasyonların ortaya çıkması önemli bir ön bulgudur. Bu değişimler acaba yeni bir tür oluşumuna yönelik ön bulgular mıdır? Değişimin sebebi ya da sebepleri nelerdir? Yaşamı tehdit altında olan bu tür bir çeşit yaşam mücadelesi içerisinde, bir adaptasyon süreci mi geçirmektedir? Bu varyasyonlar nasıl bir mekanizma ile ortaya çıkmaktadır? Değişimlerde etken olan ana faktör nedir? Bu değişimler bir mutasyon sonucunda da oluşabilir. Mutasyonlar çoğu zaman olduğu hücreye zarar veren değişimlerdir. Ancak bilindiği gibi bazı hücreler bu değişime adapte olurlarsa çok güçlü varyasyonlar yaratabilirler. Beyaz çiçekli popülasyonun bulunduğu lokalitenin, Nif Dağı'nın en yüksek bölgesine yakın, açık alanlarda ve güneş ışınlarının en dik geldiği bir noktada bulunması, beyaz çiçekli popülasyonların ani bir mutasyon sonucunda ortaya çıkmış olma ihtimalini düşündürmektedir. Sonuç olarak birbirinden farklılaşan

bu popülasyon bireylerinin birbirine çok yakın lokal alanlarda olması ve bir coğrafik izolasyona maruz kalmaması yeni bir varyete oluşumu aşamasının gerçekleşip gerçekleşmediğini tam olarak anlamamıza engel olmaktadır. Ancak bu türün şimdiye kadar görülmeyen bir değişim periyoduna girdiği de açıkça görülmektedir.

Pembe ve mor çiçeklerin yanı sıra beyaz çiçekli bireylerin meydana geldiğine ait bulgular da tespit edilmiştir.

Salvia smyrnaea
beyaz çiçekli

Salvia smyrnaea
mor benekli

Enginar Hakkında Her Şey

*İzmir'in ve
yakın çevresinin
vazgeçilmez
yiyeceği olan, besin
değerinin yanı sıra
bölge kültüründe
de önemli bir
yer edinen,
adına festivaller
düzenlenen
enginarın kökeni,
antik dönemlere
uzanıyor.*

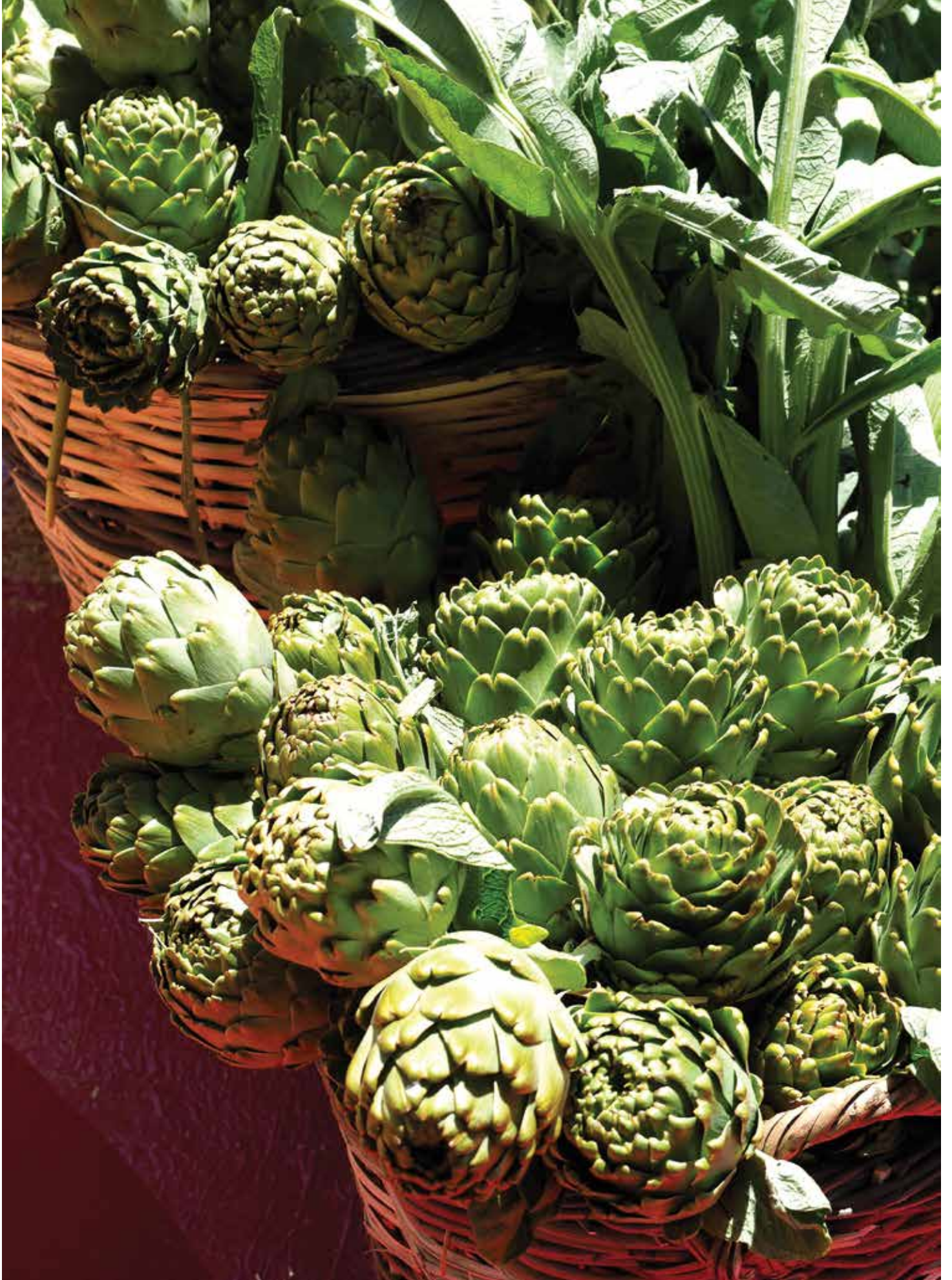
Yabanisi arkeologların ve sanat tarihçilerinin, evcili ise gurmelerin ilgisini çeken bir bitkidir enginar. Sebzelerin, pişirme yardımıyla insanoğlunun/kızının günlük mönüsüne girmesinden sonra enginarın da bu mönü içinde yer almaya başladığını söylemek pek yanlış sayılmaz. Ancak bu yer alış olasılıkla tarihöncesi dönemlerde olmayıp, günümüze daha yakın bir dönemde gerçekleşmiş olabilir. Anavatanı, olasılıkla Akdeniz havzası olan, bununla birlikte yabanisine Kuzey Afrika'da da rastlanan enginarın, deve dikenini, kenger, yabani enginar gibi bitkilerle olan ilişkisi onun bir sebze olarak tüketilmeye başlanmasının tarihini de belirler.

Aslında deve dikenini, kenger dikenini, meryemana dikenini, akanthus, enginar ve yabani enginar gibi adları olan bu bitkiler birbirleri ile yakın akrabadır. Bütün bu bitkiler papatyagiller ailesinin dikenliler alt grubu olarak sınıflandırılır. Diğer dikenliler ve enginarda gördüğümüz çiçek yapısı bu aileye has bir özellik olup adına kapitillum (başçık) denir. Bunlar pullar ile kaplıdır. Örneğin papatyada da enginarda ve diğer dikenli türlerde gördüğümüz dikenler vardır ama diken şeklini almamıştır. Dikenli türlerde ise, aynı yapı sertleşerek diken halini almıştır. Bugün yediğimiz enginarda ise kültüre alınması sonucunda dikenleri etli yaprak şekline dönüşmüştür.

İşte bu kültüre alma işlemi ya da insanın enginarı evcilleştirip yenilebilir bir bitki haline getirip kendi mutfak kültürü içinde bir yere oturtmasının tarihi Yunan ve Roma kültürlerinin Akdeniz havzasında gelişiminden önceye gitmez. Bir başka deyişle, enginarın yenebilir hale gelmesinin tarihi Helenistik ve

Roma dönemleriyle sınırlı olabilir. Bununla birlikte ilk başlarda enginarın yiyecek olarak tüketildiğine dair ne Yunan'da ne de Roma'da bir kayıt bulunmaktadır. Buna karşın enginarın yabani türü mimari ve sanatsal açıdan bu dönemlerde değer kazanmış ve bir mimari biçimde de vazgeçilmez bir eleman olarak kullanılmıştır. Ancak bu konuya girmeden önce enginar sözcüğünün etimolojisi yani kökeni üzerinde durmakta yarar vardır.

Türkçede kullanılan enginar sözcüğü Yunanca'da enginar için kullanılan "anginara" ya da "kinara" sözcüğünden gelmektedir. Zaten enginarın bilimsel adı da "cynarascolymu"tur. Yabani olanı ise "cynaracardunculus" adını almıştır ve yabani enginar ya da kenger için İngilizce ve Fransızca'da kullanılan "cardoon-cardon" sözcüğü de buradan kök alır. Buraya kadar olan etimolojik açıklamalar enginarın Yunanca ile olan ilişkisine vurgu yapmaktadır. Peki, Roma ve Roma İmparatorluğu'nun dili olan Latince ile enginarın ilişkisi var mıdır? Var ise bu ilişki nasıldır? Bu sorulara yanıt vermek için enginarın İngilizce adından yani "artichoke" sözcüğünden yola çıkmak yerinde olur. Artichoke sözcüğü Latince "articiocco"dan köken almakta ve bu sözcük de eski söylenişi olan "archicioffo" sözcüğünden gelmektedir. Fransızca'da "artichaut" denilen enginarın İspanyolcası ise bize başka kapılar açmaktadır. İspanyolcada "alcachofa"ya dönüşen sözcük buradan Arapçaya da geçmiştir. Arapların Orta Çağ'da İspanya'ya kadar uzanan Emevi Devleti sayesinde kültürel alış verişe geçtiği Avrupa ülkeleri yoluyla enginarı tanıyıp, Endülüs Emevileri yoluyla mutfak kültürlerine dâhil etmiş olabileceklerinin bir kanıtı olarak Arapçada enginara "al-khurshuf" denmesi gösterilebilir.

Burada yapılan etimolojik analizin yanlış olma olasılığının bulunup bulunmadığı akla gelebilir. Bir başka deyişle, “Acaba Arapçada enginar anlamına gelen ‘al-khurshuf’ sözcüğü bütün bunların kökeni olamaz mı?” sorusu haklı olarak sorulabilir ve bir dereceye kadar da sözcüğün diğer dillere geçiş yönü konusunda Arapça’dan batı dillerine bir geçişin söz konusu olabileceği ileri sürülebilir. Bu durumda enginarın Arapça ile aynı aileden olan daha eski dillerdeki adını aramak gereklidir. Örneğin, Aramice, Asurca, Akkadça gibi. Ancak bu dillerde şimdiye dek bu bitkiyi ifade eden herhangi bir sözcüğün bilinmiyor olması geçiş yönünün batı dillerinden Arapçaya doğru olabileceğinin dolaylı bir kanıtıdır. İngilizcedeki enginar sözcüğünün karşılığından yola çıkılarak yapılan bu etimolojik açıklama da enginarın Roma ile olan bağlantısını göstermekte ve bitkinin Greko-Romen kökleri böylelikle aydınlanmaktadır. Ancak bir kez daha belirtmekte yarar var, bu dönemlerde enginarın yiyecek olarak kullanıldığına dair herhangi bir kanıt şimdilik kaydıyla yok.

Gelelim yabani enginara yani “cynaracardunculus” a ve onun arkeolojideki işlevine. Yukarıda daha önce belirtildiği gibi Yunan mimarlığında bir mimari biçimde yabani enginar yaprağının bir bezeme motifi olarak kullanıldığı bilinmekte ve bu biçime Korenth biçimi denmektedir. Yunan mimarlığında temel olarak Dor, İyon ve Korenth olarak üç biçim bulunmakta ve bunlardan sonuncusu yani Korenth en süslüsü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu biçimin en dikkati çeken niteliği sütun tabanının daha süslü olması ve sütun başlığının da ters dönmüş bir çan şeklini almasıdır. Bu başlık kenger ya da akanthus denilen bitkinin yaprakları örnek alınarak yapılmış yaprak bezemeleri ile dört tarafından çevrelenerek sütun başlığı tamamlanmıştır. İşte bu başlıkla

Bu tip bitkilerin yaprakları genellikle doğu-batı yönünde duracağı için eski çağlarda yol buldurucu olarak kullanılmışlar ve adlarına da pusula bitkileri denmiştir.

yer alan ve yabani enginar, kenger ya da akanthus olarak adlandırılan bitkiden esinlenerek yapılmış süsleme Korenth biçiminin ana ögesini oluşturur. Burada adı geçen akanthus ise Yunanca “diken” anlamına gelen ἡ-ἀ-κάνθα (akantha) sözcüğünden gelmekte ve antik yazarlardan Plinius’un doğa tarihi kitabında birçok dikenli bitki için kullanılmaktadır. Korenth biçiminin ortaya çıkışı ise yaklaşık olarak MÖ 4. yy. bir başka deyişle Helenistik Dönem olmakla birlikte yaygın olarak kullanımı Roma İmparatorluğu dönemine rastlar.

Bu bitkinin bir mimari süsleme ögesi olarak kullanılması konusunda ilginç bir öneri de biyolog Cenk Durmuşkahya’dan geldi. Kendisinin verdiği bilgiye göre, genel olarak bu tip bitkilerin yapraklarının sapının olmaması ve bu yüzden bu bitkilerin diğer bitkiler gibi yapraklarını hareket ettirememeleri bu kullanımda bir etken olabilir. Diğer bitkiler yapraklarını güneş yönünde hareket ettirebilirlerken enginar ve aynı aileden bitkiler bunu gerçekleştirememekte ve bu nedenle de şiddetli güneş ışığından etkilenerek fotosentez hızının düşmemesi için öğle saatinde en az güneş ışığı alacak şekilde konumlanmak zorunda kalırlar. Bu nedenle de bu tip bitkilerin yaprakları genellikle doğu-batı yönünde duracağı için eski çağlarda yol buldurucu olarak kullanılmışlar ve adlarına da pusula bitkileri denmiştir. İşte bu yön gösterici nitelikleri belki de Korenth biçiminde bir süsleme ögesi olmalarının yanı sıra belki de işlevsel bazı nedenlerden de kullanılmış olabileceklerini akla getirmekte.

Enginarın insanla tanışması öncelikle yemek için değil, mimari bir biçimde kullanılmasıyla olmuştur.

Görüldüğü gibi enginarın insanla tanışması öncelikle yemek için değil, mimari bir biçimde kullanılmasıyla olmuştur. Ancak bundan sonra özellikle Bizans ile birlikte enginarın sofralara girdiği görülmektedir. Bizans'ta kinara olarak adlandırılan enginar, yenmesi iyi olan güçlendirici besinler arasında sayılmakta, buna karşın kartlaştığı dönemde yenen enginarın kötü vücut salgılarının artmasına neden olduğuna inanılmaktadır. Enginarın bundan sonraki tarihsel yolculuğu batıya doğru olmuş ve 1500'lerde İngiltere'ye geçerek aristokratik bir besin olarak VIII. Henry'nin de sofrasında yer almıştır. Tam altı kez evlenen ve üç çocuk sahibi VIII. Henry'nin enginara olan düşkünlüğü çevresince yanlış anlaşılacak enginarın afrodisyak bir bitki olduğu söylencesi İngiltere'de yayılmıştır. Enginarın birçok hastalığa özellikle de karaciğer rahatsızlıklarına iyi geldiğinin Ortaçağ'dan itibaren fark edilmesi bu bitkinin değişik yerlerde yetiştirilmesinin de yolunu açmıştır. İki imparatorluğa başkentlik yapmış olan İstanbul bu yerlerden biridir. Daha önceleri olasılıkla dışarıdan bu kente gelen enginar, 1492 yılında İspanya'dan kovulan Yahudiler aracılığıyla biraz geç de olsa bu kente ulaşmış ve ilk olarak Ortaköy'de yetiştirilmiştir. Daha sonraları Bayrampaşa enginar yetiştiriciliğinin merkezi konumuna ulaşsa da İstanbul'da enginarın ilk yetiştirildiği yer Ortaköy olmuştur.

Aynı yıllarda Kolomb'un da severek yediği bilinen bir enginar yemeği Toscana'da yapılmakta ve burada hazırlanan yemek kitaplarının İspanyolca'ya çevrilmesi sayesinde Sevilla tavernalarında da yer almaktadır. Bu yemek "etli enginar" adıyla anılmakta ve tarife göre; etler dilimlenip bir kaba konmakta, üzerine su, tuz, iki yemek kaşığı almori (içeriğinin tam olarak ne olduğu bilinmeyen bir sos), bir yemek kaşığı sirke, aynı miktarda sıvı yağ, karabiber ve kuru kişniş eklenerek pişirilmektedir. Bu karışım piştikten sonra, bir başka yerde ayıklanıp haşlanmış olan enginarlar küçük parçalara ayrılarak etlerin üzerine konmakta ve kaynayınca kadar pişirilip, ekmek kırıntıları ve iki yumurta ile kıvamı artırılarak servis tabağına alınmakta ve üzerine biber serpilmektedir.

Besin maddelerinin kimyasal yapılarının anlaşılma başlanmasıyla birlikte enginarın da analizi yapılmış ve karaciğer rahatsızlıklarına iyi gelen bir glikozit barındırdığı açığa çıkmıştır. Bugün cynarin adıyla anılan bu glikozit ilaç sanayiinde de kullanılmaktadır. İtalya'da cynar adıyla likörü yapılan enginarın İzmir'de tatlısı da yapılmaktadır.

Kenger ya da yabani enginar ise yolcuğunu biraz daha değişik şekilde sürdürmüş ve bazı yörelerde yemeklik olarak kullanılırken özellikle gövdesinden elde edilen sakız nedeniyle Anadolu'da kullanımı bu yönde olmuştur. Yemeklik olarak kullanıldığı yerlerden biri Sivas yöresidir ve burada, özellikle Divriği'de yapılan kenger aşını saymadan geçmek olmaz. Divriği yöresinde kıyma, soğan ve salça ile yapılan karışıma doğranmış kengerler konularak tuz ve su ilavesiyle pişirilir ve pişmeye yakın isteğe bağlı olarak içine bulgur ya da pirinç atılarak yenilir.

Alışan Art
İÇİŞİ & DEKORASYON
0532 322 40 31 URLA

Ancak, kengerin Anadolu’da esas kullanımı kenger sakızı elde etmek içindir. Bitkinin kökünden alınan sakız ya olduğu gibi tüketilir ya da Orta Anadolu’nun bazı yerlerinde olduğu gibi peynir mayası olarak kullanılır. Doğu Anadolu’da ise kengerin kahvesi yapılmakta olup, kenger sürgününü söken alete Van yöresinde Kengerhan denmektedir.

Özellikle Orta ve Doğu Anadolu’da tüketilen kengerin buralarda daha eski çağlardan beri biliniyor olabileceği akla gelmekte ve bu konuda yapılacak kısa bir araştırma Hitit çekirdek bölgesi içinde kalan Orta Anadolu’da Hititlerden kalan bazı yazılı belgelerde geçen ve anlamı konusunda Hititologların henüz bir anlaşılmaya varamadığı, ancak bir sebze olduğu konusunda şüphelerinin olmadığı gangati sözcüğünün belki de kengeri ifade etmiş olabileceğini akla getirmekte. Kenger, kengel, ganger, genger, gangar gibi değişik yerel söyleyişleri

olan kenger belki de Hititler tarafından bilinmekte ve tüketilmekteydi. Ancak bu konudaki Hitit belgelerinin eksik ve konuyu açıklamaktan uzak oluşu bu önerinin şüpheli olduğunun da göstergesidir.

Enginarın dönüşerek, değişerek insanlık tarihi içinde aldığı yolu kısaca özetlemeye çalışan bu yazıyı enginarın Türkiye’deki merkezi kabul edilebilecek Urla-Çeşme-Karaburun yarımadasına yapılacak bir ziyaretle tamamlayabilecek olanları özellikle Ocak ve Şubat ayında burada yetişen enginarlarla yapılmış zeytinyağlı, etli, balıklı ve kızartma yemekler bekliyor olabilir. Yemeğin üzerine de İzmir’in Seferihisar ilçesinin Düzce Köyü yakınlarındaki Artemis restoranda yenilecek enginar tatlısını mutlaka denemeniz önerilir.

Kaynaklar

- * Bkz. P.Tuğlacı, *Okyanus Ansiklopedik Sözlük, Pars yay., İstanbul, 1972, 719.*
- * Plinius, *HistoriaNaturalis*
- * Andrew Dalby, *Bizans’ın Damak Tadı-Kokular, Şaraplar, Yemekler, Çev. A.Özdamar, Kitap Yayınevi, İstanbul, 2004, 133-137.*
- * Sula Bozis, *İstanbul Lezzeti-İstanbullu Rumların Mutfak Kültürü, Çev.F.Benlisoy-S.Benlisoy, Tarih Vakfı Yurt Yay. İstanbul, 2000, 19.*
- * M.Üçer-F.Pekşen, *Divriği’de Mutfak Kültürü, Sivas Hizmet Vakfı Yay., Sivas, 2001, 65.*
- * T.Baytop, *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü, TDK yay. Ankara, 1997, 170.*
- * Hayri Ertem, *Boğazköy Metinlerine Göre Hititler Devri Anadolu’sunun Florası, TTK yay., Ankara, 1974, 40.*
- * Araş. Gör. Biyolog Cenk Durmuşkahya

Fotoğraflar: Emirali Kokal

Bitmeyecek Ritüel

Afrika'dan Anadolu'ya uzanan yolculukları ardından, bu toprakları yurt bilen Afro-Türkler enerji vermeyi sürdürüyor. Afrika kültüründe doğanın uyanışını temsil eden ve bereket sembolü olan Dana Bayramı geleneği, İzmir'de, kendine özgü bir yapıyla şehrin sokaklarına taşıyor.

2015 sonbaharında çalışma arkadaşlarımdan biri “Dana Bayramı” projesi ile çıkageldiğinde, ne olduğuna dair hiçbir fikrim yoktu. Hayatımda, benim tabirimle, birçok zenci varken, gerek “Dana Bayramı” gerekse, “Afro-Türk” kavramları bana çok yabancıydı. Aslında bu topraklarda Afro-Türkler için zenciden ziyade, “Arap” tanımlaması tercih ediliyordu; Arap Bacı, Arap Kızı, Arap Aşı, Arap Zeybeği’ndeki “Arap” kelimesi hep Afrika kökenliler için kullanılmıştı. Konuyla ilgi internet üzerinden biraz araştırma yapmaya kalktığımda ise neredeyse hiçbir şey bulamamıştım. Afrikalılar Kültür Dayanışma ve Yardımlaşma Derneği’nin o dönemki başkanı rahmetli Mustafa Olpak ile yüz yüze yaptığımız görüşmelerde öğrendiğimiz küçük detaylar bile bizleri heyecanlandırırken, merakımız da gittikçe artıyordu. Afrikalı atalarından miras kalan kültür ve tarihlerini araştırmak üzere 2006

yılında kurulan dernek oldukça değerli çalışmalara imza atmıştı. Ama ne yazık ki doğup büyüdükleri ve vatan bildikleri bu topraklarda yeterince tanınmıyorlardı.

Büyük bir çoğunluğu bu topraklara köle olarak getirilmişlerdi. En erken 15. yüzyıla tarihlendirilirken, köle ticaretinin en yoğun yaşandığı dönem 19. yüzyıla denk gelir. Köleliğin yanı sıra Osmanlı ordusunda asker olarak görev yapan Afrikalıların varlığını da biliyoruz, hatta bazıları oldukça önemli mevkilere kadar yükselmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu’nda köle ticareti 1857 yılında bir fermanla tamamen yasaklanmış olsa bile, 1893 senesine ait köle alım satım belgelerine rastlanıyor.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde Afrika’nın çeşitli bölgelerinden Anadolu’ya getirilip bu topraklarda köle, asker, tarım işçisi veya halayık olarak yerleştirilen Afro-Türkler,

atalarının kültürel miraslarını yüzyıllar boyunca İzmir’de yaşatmaya devam etmişler. Bunlardan birisi de Kadim Afrika halklarının en eski kültürel miraslarından olan “Dana Bayramı” geleneğidir. Bu ritüel, doğanın uyanışını temsil eden bir şükran, teşekkür ve bereket sembolüdür. Tabi ki Anadolu’da ve özellikle de İzmir’de, Dana Bayramı kendine özgü bir yapıya bürünmüştür.

GODYALAR

Bu geleneğin en önemli öğelerinden olan “Godya”lar, topluluğun doğal liderleridir. Şifacı özelliklere sahip bu yaşlı ve bilge kadınlar, parçalanmış aileleri birleştirir, kimsesiz çocuklara sahip çıkar, yoksullara yardımcı olur ve hastaları iyileştirirlermiş. Üç Cuma günü devam eden etkinliklerden bir hafta öncesinde godyalar, kar beyazı elbiselerinin üzerine bellerine kadar gelen peştamalları bağlayıp, başlarında

beyaz örtüleri, ayaklarında nalınları ile dolaşıp yardım toplarlarmış. Birinci Cuma “Dellal”, ikinci Cuma “Peştamal” ve son Cuma “Dana Bayramı” olarak bilinir. Toplanan yardımların bir kısmı ile alınan dana, sokaklarda dolaştırıldıktan sonra Kadifekale eteklerinde bulunan Yusuf Dede Tekkesi’nde kesilirdi. Etlerle birlikte, Dana Bayramı mevkiine gidilip, kazanlarda yemekler pişirilip, oyunlar başlardı.

DERNEK İLE YENİDEN...

Cumhuriyetin ilk yıllarına kadar kutlanan Dana Bayramı tekke ve zaviyelerin kapatılmasına ilişkin kanuna dayanılarak yasaklanmıştı, ama yaşam anlatılarına bakıldığında, bu ritüelin özellikle Torbalı çevresindeki köylerde 1950’lere kadar gizlice sürdürüldüğü anlaşılmaktadır. Zaman içinde unutulmaya yüz tutsa da 2006 yılında derneğin kurulmasıyla tekrar hayat bulmuştur.

EDEBİYATTAKİ YERİ

Afro-Türkler Türk Edebiyatında farklı karakterler olarak da karşımıza çıkarlar; Reşat Nuri Güntekin’in “Miskinler Tekkesi” ve Halit Ziya Uşaklıgil’in “İzmir Hikâyeleri”nde yazarlar Dana Bayramı’ndan söz ederler. Konuya daha bilimsel bir katkıyı ise Pertev Naili Boratav yapar. Boratav, İzmir zencilerinin semtlerini Kadifekale yakınlarındaki Sabırtaş, Dolaplı Kuyu, Temaşalık ve Ballı Kuyu olarak sıralar. Kısacası Dana Bayramı, İzmir kültür hazinesinin en önemli değerlerinden biridir.

ULUSLARARASI BOYUTTA

Bu sene on üçüncüsünü kutladığımız Dana Bayramı, 2016 yılından beri uluslararası bir nitelik kazanmıştır. Her sene gerek ülkemizden gerekse yurtdışından çok değerli bilim insanları, akademisyen, araştırmacı,

yazar ve sanatçılar etkinliklere katılmakta ve katkı sağlamaktadır. Etkinliğin birinci gününde düzenlenen paneller gelecek için adeta bir arşiv niteliğini taşımaktadır. Yapılan paneller bir sonraki sene için yeni araştırma konularına vesile oluyor dersek, hiç de abartmış olmayız. İşin içinde kültür olunca fotoğraf ve resim sergilerini, dans ve müzik dinletilerini de unutmamak lazım. Mesela bu sene çok değerli bir fotoğraf sanatçısını, Belçikalı Caroline Alida Van Poucke’yi ağırladık. “Ruhun Şifacıları” isimli sergisindeki şamanlarda Godya izlerine rastladık. Dans deyince de aklınıza geleneksel Afrika dansları değil, kültürlerin, kıtaların harmanlandığı buram buram Anadolu, hatta Ege kokan Zeybek gelsin. Zeybekle Afrika’nın ne alakası var demeyin, “Ağır Koca Arap Zeybeği” belki de Afro-Türklerin bu topraklara kattığı en değerli hazinelerden biridir.

ŞEHRİMİZİN SOKAKLARINDA

Günün en keyifli bölümü ise her zamanki gibi kortej yürüyüşü oldu. Afrika ritimleri eşliğinde, geleneksel kostümleri ve şaman maskalarıyla dans eden Afro-Türk gençler herkesin beğenisini kazandı. Ülkemizin belki

de en ünlü Afro-Türk’ü, değerli sanatçı Melis Sökmen’in konseri ise yağmura rağmen kalabalığı coşturdu. İkinci gün yapılan piknik ise İzmir’in farklı kesimlerinde yaşayan Afro-Türklerin senede bir kez bile olsa bir araya gelmelerini sağladı. En çok çalışanlar yine fotoğraf sanatçıları ve araştırmacılar oldu, gün boyunca hiç boş durmadılar. Belki de bu etkinliğin en güzel kısmı uzun yıllardır nesilden nesile aktarılan geleneklerin artık kayıt altına alınıyor olmasıdır... Yazımın başında bu yola çıktığımızda bilgi edinmekte ne kadar zorlandığımızdan bahsetmiştim. Konak Belediyesi’nin himayesinde gerçekleşen Dana Bayramı artık her anlamda daha görünür olmuş ve Afro-Türkler konusunda araştırma yapanların sayısı artmıştır. Sadece İzmir’e özgü olan bu etkinliğin belediyemizce destekleniyor olması, Konak Belediyesi’nin kent kültürü ve tarihine verdiği önemi göstermektedir.

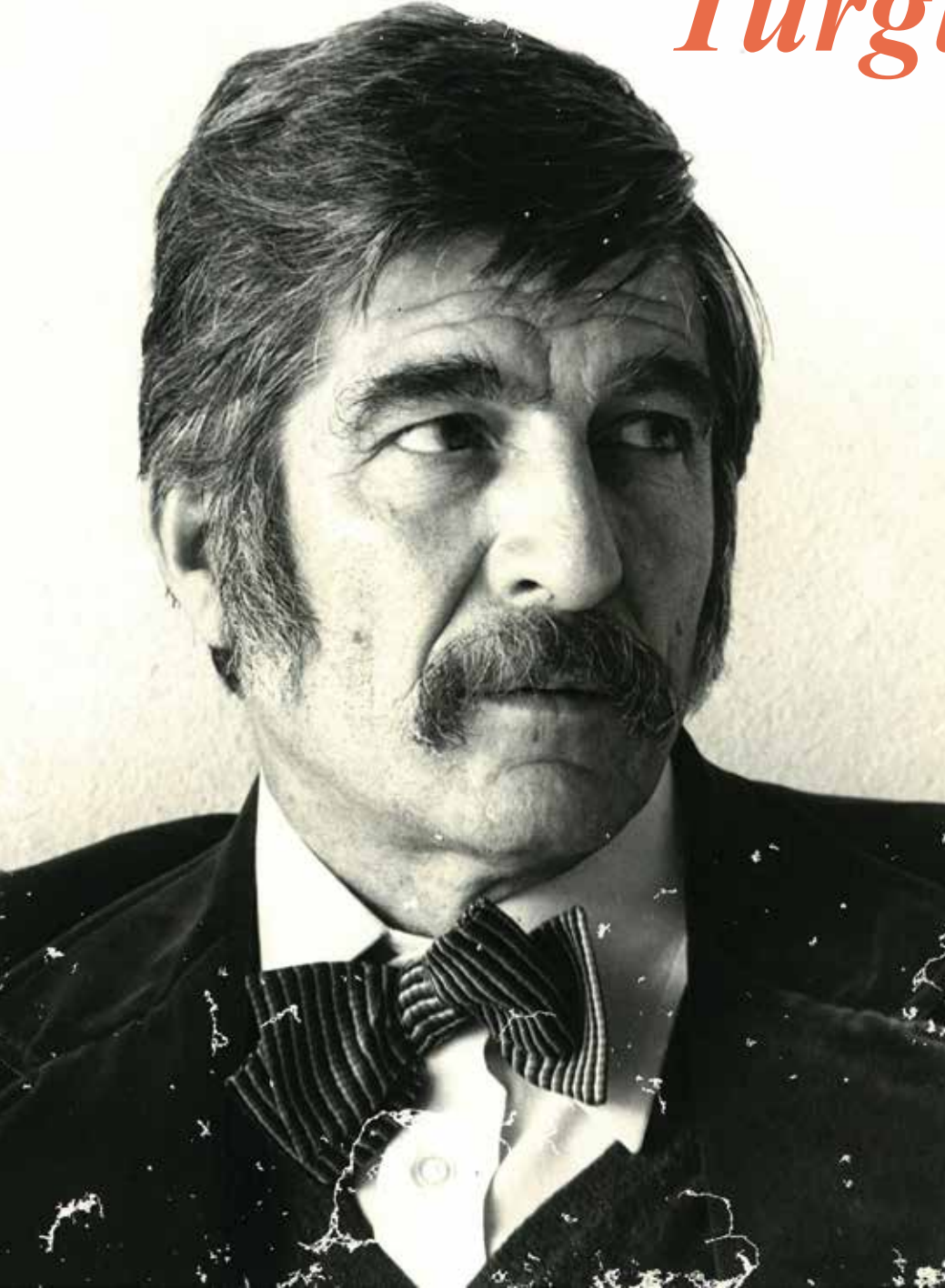
*göğü önce ikiye bölen çocuklardık.
bir koşu fırına gidip ekmek taşıdık.
ak somun, kara somun bölüştük.
dünyayı ayıranlara inat
mavi atlası serdik ayaklarına şehrin
sonra doyduk doyurduk
tüm yurdundan sökülmiş renklerle...*

Ahmet Büke

*Aramızdan ayrılışının 40.
yılında, şehrimizin en önemli
sanatçılarından biri olan
heykeltıraş Turgut Pura'ya bir
vefa yazısı...*

Bir Serüvendir Turgut Pura

1922 yılı Bursa...

Pura Ailesi'nin evinde geceyi yırtan bir çığlık duyulur. Ailenin ilk çocuğu olan Turgut dünyaya gelmiştir. O zamanlar kimse bu çığlığın bir gün, başka bir şehrin çehresini değiştirecek bir adamın ilk çığlığı olduğunu bilmiyordu ve ona verilen ismin, bir şehri emek emek güzelleştireceğini de...

Ama hikaye tam olarak burada mı başladı bilemiyorum...

Ne yazık ki bu emektara, gül bahçeleri sunmayacaktı hayat.

Daha küçük yaşlarda ilk darbesini vuracaktı. Küçük yaşta çok sevdiği babasını yitirdi ve küçük kalbi acı ile tanıştı.

Belki de hikaye bu kavruk, hüznü anı ile başlayacaktı...

İki çocuk ile yalnız kalan anne çocuklarına bakacak maddi güce sahip olmayınca Turgut'u Ankara'ya, amcası Ressam Numan Pura'nın yanına göndermişti. Kardeşi Naci'yi ise kendi akrabalarının yanına.

(Amcasının yanına gönderilen Turgut babasının soyadını kullanabilecekken, annesinin akrabalarına gönderilen Naci, Artun soyadını alacaktı. İki öz kardeş yoksulluk yüzünden farklı soy isimleri ile büyüyecekti.)

SANATLA İLK TANIŞMA

Turgut Pura ressam amca ve şair bir yengenin yanında sanatla haşır neşir bir hayata adım atmıştı. Bir gün evlerinin karşısına bir kamyon dolusu taş döküldüğünü görür. Amcasına sorduğunda bunun bir anıt inşaatı olduğunu öğrenir. Amcası her sorusuna sevgiyle ve ilgiyle cevap vermektedir. Bir konuşmasında heykele olan tutkusunun o günlerde, o anıtın inşasıyla başladığından

bahsedecektir yıllar sonra. Yıllar geçip de lise yıllarına geldiğinde bu kez idealist bir öğretmen yol gösterici olacaktır Turgut Pura'ya ve bu isim ressam Eşref Üren'dir. Öğrencilerini dikkatle izleyen öğretmen, Turgut Pura'daki yeteneği fark edecek ve peyzaj çalışmalarında yanına alarak doğaya nasıl bakması gerektiği konusunda yönlendirecektir. Bununla da kalmayacak, halkevinin açtığı

heykel yarışmasına girmesine de ön ayak olacaktır. Yarışmaya çok sevdiği haminnesinin büstü ile katılan Turgut Pura birincilik alacak ve bu sayede güzel sanatlara girmek için, yine halk evinden burs kazanacaktı. Fakat bu burs okuması için yeterli olmayacaktı ve para kazanmak için çareler ararken bu kez de ömür boyu yakasına yapışacak olan akciğer rahatsızlığı nedeniyle, bir yıl hastanede yatacaktı.

GÜZEL SANATLAR FAKÜLTESİNDE

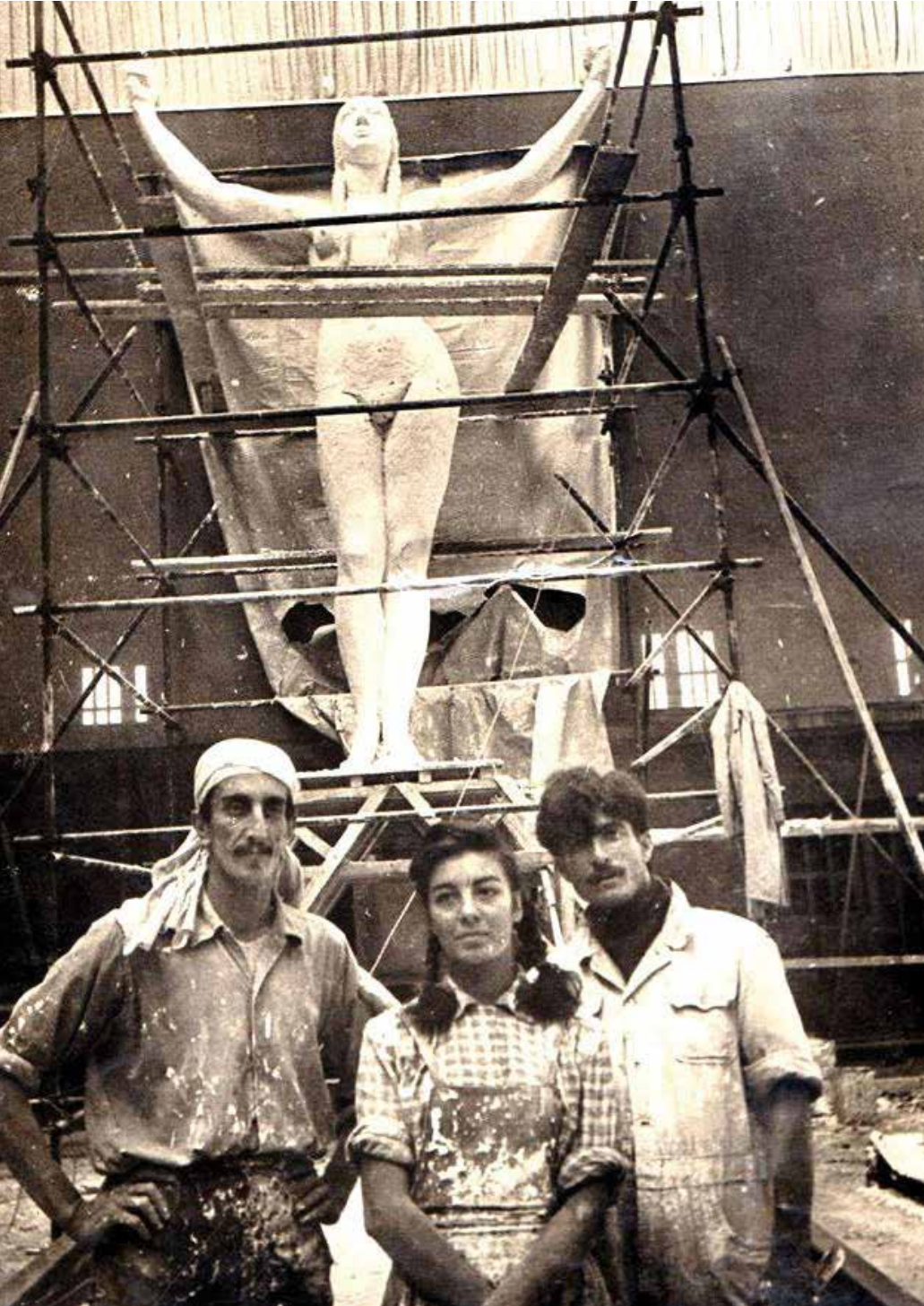
Nihayet 1943 yılında tüm zorlukları aşarak İstanbul Güzel Sanatlar Fakültesine girmeyi başardı. Belki de hikaye idealleri için attığı ilk adımda başlıyordu! Öğrencilik yılları zorluklar ve parasızlıklarla geçer. Öte yandan ömür boyu sürecek olan sağlam

dostluklar kurdu. Bu dostlar tanındıktır. En başta Bedri Rahmi Eyüpoğlu. Sonra Fikret Otyam, Hüseyin Gezer, Orhan Peker, Orhan Kartal ve niceleri... 1948'e geldiğimizde artık, okulun son yılıdır ve yepyeni bir ideali vardır Turgut Para'nın. Akademide bir kadroya sahip olmak ve kadro için çok çalışmıştır bu ideal. Değerli hocası Belling'in en gözde

öğrencisidir. Herkes kadrosuna kesin gözüyle bakmaktadır. Fakat okulun son yılı hiç beklenmedik bir olay olur. Akademide büyük bir yangın çıkar. Tüm hayallerini bağladığı okulunun kül oluşunu izleyen Turgut Pura, ne yapacağını bilemez. İlk şoku atlattı da aklı selim düşünmeye başlayınca yapabileceği tek şeyin, okulunu yine eski haline getirmek için çalışmak olduğunu düşünür. Bir yıl boyunca tek kuruş karşılık beklemeden çalışır. Nasıl olsa kadroya geçecek ve idealleri gerçeğe dönüşünce bu yorgunlukların karşılığını alacaktır. Ancak bir yılın sonunda büyük bir hüsrarla karşılaşır. Kadro çıkmaz. Anılarında "En büyük hayal kırıklığım" dediği bu olayın üzerine, İstanbul'da daha fazla kalamaz ve çekip İzmir'e gelir.

İZMİR YILLARI

İşte hikaye belki de burada başlamıştır. İzmir'e adım atmasıyla... Tabi İzmir öyle çiçeklerle karşılamamıştır kendisini. Sesiz sedasız geldiği bu şehirde önce ufak bir atölye açmıştır. Hayata kırık bir gözlüğün ardından bakıyor gibidir. Çünkü akademide uğradığı haksızlığın sızısı hala içindedir; bir de o yıllarda, sanat adına faaliyetlerin yok denecek kadar az olduğu bu şehirde atölyesinin kapısını hiç kimsenin çalmaması... Uzun bekleyişin ardından bir gün akademiden bir arkadaşı çalar kapısını. İmar Bakanlığı'nda müdür olan arkadaşı bir iş teklif eder kendisine. Çok zor, kolay kolay altından kalkılamayacak işlerdir bunlar. Ancak olmayanı oldurtmak konusunda usta biri üstesinden gelebilecektir. Bu da Turgut Pura'dan başka kim olabilir ki?.. Gerçekten de zor işlerdir bunlar. Tarihi bir çeşmeyi bir yerden bir yere taşımak, köprü tamir etmek, fuarda pavyon inşa etmek gibi. Ama Turgut Pura ustalıklı üstesinden gelmektedir bu işlerin. İşler rayına girmekte, biraz olsun para kazanmaktadır. Tam rahata erdim derken,

müşterileriyle sorun yaşamaya başlar. İşine karışanlar, emeğinin karşılığını vermekte yavaş davrananlar derken; atölyenin kapısına, “Altı Ay Kapalıdır” yazısını asıp sesizce İzmir’i terk eder. İstikameti küçük bir yazlık evinin de bulunduğu Karapınar’dır. Turgut Pura burada ezelden beri meraklı olduğu balıkçılıkla geçimini sağlamaya başlar. Oysa yüzme bile bilmemektedir. Onca hengamenin içinden çıktıktan sonra çok iyi gelir balıkçılık. Fakat zor ve dikkat gerektiren bir meslektir. Bütün zamanını alır, ne resme ne heykele vakit ayıramaz ama altı ayda sanattan kazandığından daha fazla para kazanır balıktan. Bu sırada amcasının eşinin yeğeni olan Özer Hanım ile tanışır. Kısa zamanda evlenirler. Bu evlilikten çok sevdiği, üzerine titrediği Murat adında bir oğlu olur Turgut Pura’nın. Fakat evlilik uzun sürmez. Bir süre sonra İzmir’e geri döner Turgut Pura.

İZMİR RESİM HEYKEL MÜZESİ’NİN BAŞINDA

İzmir’i öylece terk edip gidişi çevresinde büyük yankı uyandırmıştır. Vermek istediği mesaj, gideceği adresleri bulmuş ilişkileri istediği gibi olumlu yönde düzelmiştir. Bir gün eski dostu Halil Dikmen atölyesinde kendisini ziyarete gelir. Halil Dikmen o dönem, Güzel Sanatlar Genel Müdürü’dür. Kısa bir sohbetin ardından, kendisine bir teklifte bulunmak için geldiğini çitlatır. Dikmen, Pura’nın duyduğunda ne kadar heyecanlanacağını bildiğinden yavaş yavaş, alıştırma alıştırma anlatır planını ve şöyle der: “Bak Turgut! Bu teklifi yapmayı Turan Erol ile birlikte düşündük. İzmir in çehresini değiştirecek, sanatı insanların ayağına getirecek bir düşünce bu. İzmir’de bir resim heykel müzesi açmayı düşünüyoruz. Kabul edersen müdür olarak da seni düşündük”. Turgut Pura buraya kadarını duymuştur sözlerin. Bir resim

heykel müzesi... O andan itibaren yalnızca orada gerçekleştirebileceği projelere kilitlenmiştir tüm benliğiyle. Dikmen’in işin yoruculuğundan, onun hasta bedenine vereceği yükten, şehir dışı seyahatlerin sıklığından bahsettiği cümleleri duymamıştır bile. O kendini unutalı uzun zaman olmuştur zaten... Sanat adına yapabileceklerinin heyecanı ile doludur. Ve belki de hikaye burada başlamıştır... İlk aşamada Birinci Kordon’da bir yer kiralanır. Eserler burada sergilenmektedir. Zaten o dönemde İzmir’de sanat faaliyetleri o kadar azdır ki, iki üç yılda anca bir sergi açılmaktadır. Turgut Pura’nın ise aklında başka düşünceler vardır. Sanatı insanların yaşamına aktarmak, günlük hayata nüfuz ettirmek, sanatla iç içe bir yaşam inşa etmek. Bunun için kurslar açar. O günleri şöyle anlatmaktadır Pura: “Sanat ortamını desteklemek için ilk önce galeride resim kursu açtım. Bu kurslar zor şartlarda yapılmaktaydı. Yine Halil Dikmen’in desteği ile imkanlarımız çoğaldı. Kendime büyük bir atölye yaptım. İlk olarak kurslarda kırk elli kişi resim ve heykel çalışmaya başladı. O günlerde kırk elli kişinin resim çalışması, kırk elli ailenin sanata dahil olması demektir. Sonra büyük çabalar sonucu 1973’de, Konak’taki büyük bina inşa edildi. Hayallerimin asıl gerçeğe dönüştüğü an odur. Beş büyük atölye koyduk içine. İkisinde resim, ikisinde seramik, birinde heykel çalışması yapılır. Düşün yüz elli kişinin burada çalışma yapma imkanı var. Şimdilerde sergi salonunda on beş günde bir sergi açılmakta, yapılan başvurular sıraya konmakta. Başvuran birine iki üç yıl sonraya anca sıra gelmekte”. Evet, 1973 de açılan hayalleri asıl gerçeğe dönüştüren Konak’taki bina. Pura’nın inşaatın da bile bizzat bulunup, bir işçi gibi harcını kاردığı bina... Yoksa... Yoksa hikaye burada mı başlıyor? İzmir’in hayatı için devrim sayılabilecek olan müze belki

de hikayenin gerçek başlangıcıdır diyeceğim ama yeni bir hikaye daha filizleniyor Pura’nın hayatında. Gelin birlikte izleyelim bu hikayeyi...

GÜNGÖR HANIM İLE TANIŞMA

“Pura’yı ilk eğitim enstitüsü yemekhanesinde görmüştüm. Kırmızı gömleği, papyon kravatı ve dağınık saçlarıyla dikkatimi çekmişti. Yanımda oturan matematik öğretmeni Şükran Hanım’a, ‘Kuzum bu kim’ diye sorduğumda, ‘Resim heykel bölümüne gelen yontu hocası, sanırım iyi anlaşıyorsunuz’ demişti. Evet, Turgut Pura’nın dağınık görünümü içinde kuvvetli bir iç disiplini olduğunu, huysuz, aksi görünümü içinde insanları, hayvanları, doğayı coşku ile seven biri olduğunu onu tanıdıkça anlayacaktık.” Bu sözler kime mi ait? Pura’nın eğitim enstitüsünde heykel dersleri verdiği sırada, orada sosyoloji ve psikoloji dersleri veren, dönemin en kültürlü, birikimli, sanatsever kadınına, yani Güngör Hanım’a... Tanışmalarının ardından ne çok ortak arkadaşları olduğuna şaşıp, kısa zamanda samimiyet kuran ikilinin arasındaki duyguların aşka dönüşmesi çok da uzun zaman almamış. İşler ciddiyete doğru yol alıp bir evliliğe yelken açıyormuş. Bu süreçte Murat ile tanışan Güngör Hanım ona öyle dengeli, öyle doğru yaklaşmış ki, aralarında oluşan bağ, hem Turgut’ Pura’yı hem de çevrelerini çok mutlu etmiş. (Bu bağ bugün bile devam etmektedir.)

DOSTLARININ DİLİNDEN

Günlerce süren atölye çalışmaları ve en sonunda hastalıklarla boğuşan bu sanat neferinin yorgun bedeni, artık hikayenin sonuna yaklaşıldığının sinyallerini verir. Hayatı boyunca savaştığı ciğer hastalığı nükseder

ve ameliyat olmak üzere Ankara'ya gider. Bırakalım bu kısmı, Pura'yı iyi ve kötü gününde yalnız bırakmayan dostları anlatsın. Yakın Dostu Hazar Özdemir şöyle diyordu ustanın ardından: "Konak'ta Alay Birahanesi diye bi yer vardı. Orhan'ın yeri der kimileri. Cahit Irgat ve Turgut'la birlikte gittik. Pura'nın saçları, kaşları alçı tozu ile beyazlamıştı. Elleri pütür pütürdü. Cahit, Turgut'a baktı baktı ve birden, 'ekmeğimi gözyaşına bandım da yedim' deyiverdi. Ankara'ya onu son ameliyatına götüren yolculuğuna çıkmadan önce yiyemediği balığın, içemediği yarım kadeh rakının önünde öylece durmuş ve 'ağrım çok, artık dayanamıyorum, belki de son yolculuk bu benim için demişti'... Orhan'ın Yeri'nde, o karmaşık, gürültülü daima gülüşen ve kahkahaların cınladığı masada, o aksam çıt çıkmamıştı..." Akademi yıllarından arkadaşı Hüseyin Gezer'in dudaklarından şu sözler

dökülmüştü: "1979 Yılı Mayıs ayı başlarında Ankara'da ameliyat olmak üzere yattığı hastanede kendisini Neşet Günal'la birlikte ziyarete gittim. Karşılaştığım durum görmeye tahammül edilemeyecek kadar feciydi. Akciğerleri fonksiyonunu büyük ölçüde yitirmişti. Ve açmak için maske ile bir oksijen tüpüne bağlanmıştı. Nefes alabilmek için büyük efor sarf ediyordu. Biraz sonra maskeyi elinden bıraktı. Bizimle durumunu bildiğini açığa vuran kötümser bir ifadeyle konuştu. Ve biz yanından ayrılacağımızda, vasiyet eder gibi, 'Sizden rica ediyorum, beni tanıyorsanız, lütfen herkese söyleyin; Turgut ömrü boyunca namuslu ve dürüst yaşadı' dedi. Biz bu sahnenin verdiği acıya daha fazla dayanamayıp yanından ayrılırken, 'Bunu herkes bilir Turgut, müsterih ol' diyebildik. Ve Turgut 10 Mayıs ta aramızdan ayrıldı. İzmir'e getirilip

12 Mayıs'ta toprağa verildi". 57 yıllık hayat romanının son sayfası yazılmış, kitabın kapağı hüznle ve çok ama çok erken kapanmıştı. Geride İzmir'in en önemli sanat merkezlerinden İzmir Resim Heykel Müzesi'ni, İzmir denince akla gelen ve direnişin sembolü olan, "İlk Kurşun Anıtı"nı, Fuarda kaskatlı havuzda uzanan, "Çıplak Kadın Heykeli"ni bırakarak. Yani İzmir denince ilk akla gelenleri...

TURGUT PURA VAKFI KURULUR

Roman bitip de tozlu raflara kaldırılınca, hikaye böyle yarım mı kaldı? Bitti mi? Hayır! Aksine hikaye Turgut Pura'nın aramızdan ayrılışıyla yeni bir hareket kazandı. Öncelikle, Güngör Pura kendi kendine bir söz verir ustanın gidişinin ardından. Onun unutulmasına asla müsaade

Fotoğraf: İsmet Danyeli

etmeyecektir. Kolları sıvar. Bir sanatçının hele de Turgut Pura gibi hayatını sanata ve insanlığa yardıma adanmış birinin adını yaşatmanın en iyi yolunun, onun adına bir vakıf kurmak olduğunu düşünerek harekete geçer. Alsancak'ta eski bir rum evi satın alır ve usta sanatçının gidişinin ikinci yılında, Turgut Pura Vakfı'nı kurar. Güngör Pura'ya ne kadar teşekkür etsek azdır... Burada Güngör Hanım'ın yanında bir teşekkür de kardeşi Naci Artun'a göndermeliyiz; şimdi kardeşinin yanından bize gülümsediğini hayal ederek... Vasiyetiyle tüm mal varlığını vakfa bırakarak en büyük desteği veren, sanat dostu ve vefalı kardeş Naci Artun'a...

GENÇ SANATÇILAR YETİŞİYOR

Turgut Pura Vakfı, ustanın adını yaşamında olduğu gibi; sanatla yaşatmayı amaçlıyor. Vakıf, sanat yolculuğuna henüz başlamış, eğitim almakta olan ve amatör olarak resimle, heykelle ilgilenen sanatçı adaylarına yardımcı olmakta, çalışma alanı sağlamakta. Burada resim ve heykel alanında sanatçı yetiştirmek gibi bir düstur edinilmiştir. Güzel sanatlara hazırlık kurslarının dışında yeni yetenekleri keşfetmek için oldukça prestijli bir yarışma düzenlemiştir. Her yıl düzenlenen yarışmada dönüşümlü olarak resim ve heykeller sahneye çıkmakta ve sanatçı adayları kendilerini deneme şansı bulmaktadır. Vakıf günümüzde tüm bu faaliyetlerini gönüllü çalışanları sayesinde sürdürüyor. Her yıl dağıtılan ödüller için başkanlardan yardım alınsa da, genel giderler için kaynağa ihtiyaç duymaktadır.

AHDE VEFA

2019... Vakfın kuruluşunun 38., Turgut Pura'nın aramızdan ayrılışının 40. yıldönümü. Yazının başında bu bir ahde vefa yazısıdır demiştik. İzmir'in her yanına adını kazımış olan bu sanat adamının isminin sadece sanat çevrelerinde biliniyor olması dokunur bir grup insana. Vakıf Başkanı Fahriye Özdoğan'ın fikir önderliğinde sıvanır kollar ve Turgut Pura'nın yaşamını, eserlerini, sanata, doğaya olan aşkını anlatan bir tiyatro oyunu yazılır. Grup Ebru Kandemirci, Eda Tutuk, Gözde Erensoy, Berna Akgül, Melike Sargın, Nesrin Aslan, Ege Akgün ve Erden Büke'den oluşmaktadır. 8 Temmuz 2019 tarihinde Fuar Gençlik Tiyatrosu'nda sahne alınır; mutluluk ve heyecandan yürek avuçlarda ata ata... O temmuz sıcaklığında salon dolar taşar.

Merdivenlerde, ayakta seyredenler olur oyunu. Aramızdan ayrılışının üzerinden 40 yıl geçmişken yeni kulaklar ve yeni gözlerle tanışır Turgut Pura'nın adı. Tazelenerek yeni dillere, gönüllere aktarılır. Yaşamını adadığı sanat, yaşamını anlatır başka bir dahlıya. İşte belki de hikaye bir kez daha ve yeniden burada başlamıştır... Hikaye 1922 de Bursa'da mı başladı? Heykelle tanıştığında mı? Uğradığı haksızlıklarda mı? Ayağı her tökezlediğinde yerden bir avuç toprak alarak doğrulduğunda mı? Güngör Hanım ile tanıştığında mı? Adına bir vakıf kurulduğunda mı? Yoksa bir tiyatro oyunuyla kırk yıl sonra tekrar vücut bulduğunda mı? Bilmiyorum... Bildiğim okumaya doyulmayan bir hikaye olduğu. "İnsan ancak en son anıldığı gün ölür". Belki de adını yaşattığımız her gün yeniden ve yeniden başlayacak bu hikaye.

Fotoğraf: APİKAM arşivi

Ahmet
GÜREL

Atatürk Araştırmacısı

Samsun'dan Erzurum'a Kongreler ve İzmir Gerçeği

15 Mayıs 1919 günü, İzmir'in, Yunanlılar tarafından işgal edildiğini öğrenen Anafartalar Kahramanı Mustafa Kemal, ertesi gün, Samsun'a doğru yola çıkmıştır. 19 Mayıs 1919 günü karaya ayak bastığı Samsun'da büyük bir ilgi ile karşılaşır ve bölgedeki durumu inceledikten sonra 20 ve 22 Mayıs'ta hükümete yolladığı telgraflarında, "İzmir'in haksız işgalinin ordu ve milleti içten yaraladığını, bu tecavüzükabul edemeyeceklerini, İngilizlerin bu bölgeye haksız olarak asker çıkarmış olduğunu" belirtiyordu. Samsun'da yaptığı tespit ise, Rum çetecilerin, Müslüman halka saldırdığı ve yerel yöneticilerin, dış güçlere karşı eli kolu bağlı olarak, çıkan olaylara müdahale edemedikleri şeklindeydi.

4-11 Eylül 1919 Sivas Kongresi

İZMİR'İN İŞGALİNE KARŞI TELGRAFLAR

O, Samsun'da görev yaparken, aklı hep İzmir'de ve Yunan'ın yayılmacı politikasındaydı. 23 Mayıs 1919 günü, Mustafa Kemal Paşa, Ankara'da bulunan 20. Kolordu Kumandanı Ali Fuat Paşa'ya ve Erzurum'da bulunan 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir Paşa'ya çektiği telgrafta, mitingler yapılarak İzmir'in işgalinin protesto edilmesini ve bu faaliyetlerde ordunun destek vermesi ve milletin yanında olmasının gerekleri üzerinde durdu.

Memleketin her kösesinde İzmir'in işgaline tepki olarak mitingler yapıldı. İstanbul'da altı miting, Anadolu'nun çeşitli şehir ve kasabalarında 96 miting tertip edildi. İstanbul mitinglerine ve Mustafa Kemal'in Havza'daki etkinliklerine ilk tepki işgal makamlarının onu geri çağırmaları şeklinde olmuştur.

KARARGÂH HAVZA'DA

Şartlar uygun olmadığı için, 25 Mayıs günü, karargâhını Havza'ya taşır ve işgallere karşı direniş için millî kuruluşların yaygınlaştırılması için çalışmalarına başlar. 28 Mayıs 1919 tarihinde, valilere ve birliklere şu genelgeyi yayınlamıştır; "İzmir'in ve maalesef bunun arkasından da Manisa ile Aydın'ın işgali, gelecekteki tehlikeyi daha açık olarak sezdirmiştir. Yurt bütünlüğümüzün korunması için, milletçe gösterilen tepkinin daha canlı ve sürekli olması gerekir."

***Memleketin her kösesinde
İzmir'in işgaline tepki
olarak mitingler yapıldı.
İstanbul'da altı miting,
Anadolu'nun çeşitli şehir
ve kasabalarında 96 miting
tertip edildi***

***Mustafa Kemal,
22 Haziran 1919
günü açıkladığı
Amasya Genelgesi
ile Türk kurtuluş
hareketini kişisel bir
hareket olmaktan
çıkarıp, milletin birlik
ve dayanışmasını
sağlayan milli bir
hareket haline
getirmiştir.***

MUSTAFA KEMAL AMASYA'DA

Osmanlı Hükümeti'nin "İstanbul'a geri dön" çağrısını reddeden Mustafa Kemal, İzmir'in işgali sırasında Türk halkında oluşan tepkiyi de görünce, Artık ulusal mücadele kişisel bir girşim olmaktan çıkıp tüm ulusa ait olmalıydı.

Mustafa Kemal, 22 Haziran 1919 günü açıkladığı Amasya Genelgesi ile Türk kurtuluş hareketini kişisel bir hareket olmaktan çıkarıp, milletin birlik ve dayanışmasını sağlayan milli bir hareket haline getirmiştir. O ve arkadaşları; Anadolu ve Rumeli'de kurulmuş olan milli cemiyetleri tek amaç doğrultusunda

birleştirmek istemiş ve bu düşünceler içinde Erzurum ile Sivas kongrelerini toplayabilmek için çalışmaları yoğun biçimde yapmıştır. Kurtuluş Savaşı'nın ilk defa gerekçesi, amacı ve yöntemi açıklanarak Türk Milleti'nin egemenliği eline alması için tüm dünyaya bir çağrı yapılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, çalışmasının sonunda, İstanbul, Anadolu'ya egemen değil, bağlı olmalıdır, demiştir. Amasya Genelgesi, Türk İnkılap tarihinde, "Yeni bir Türk Devleti'nin korumasında katkısı olan çok önemli bir hukuki ve siyasi belge değeri taşır."

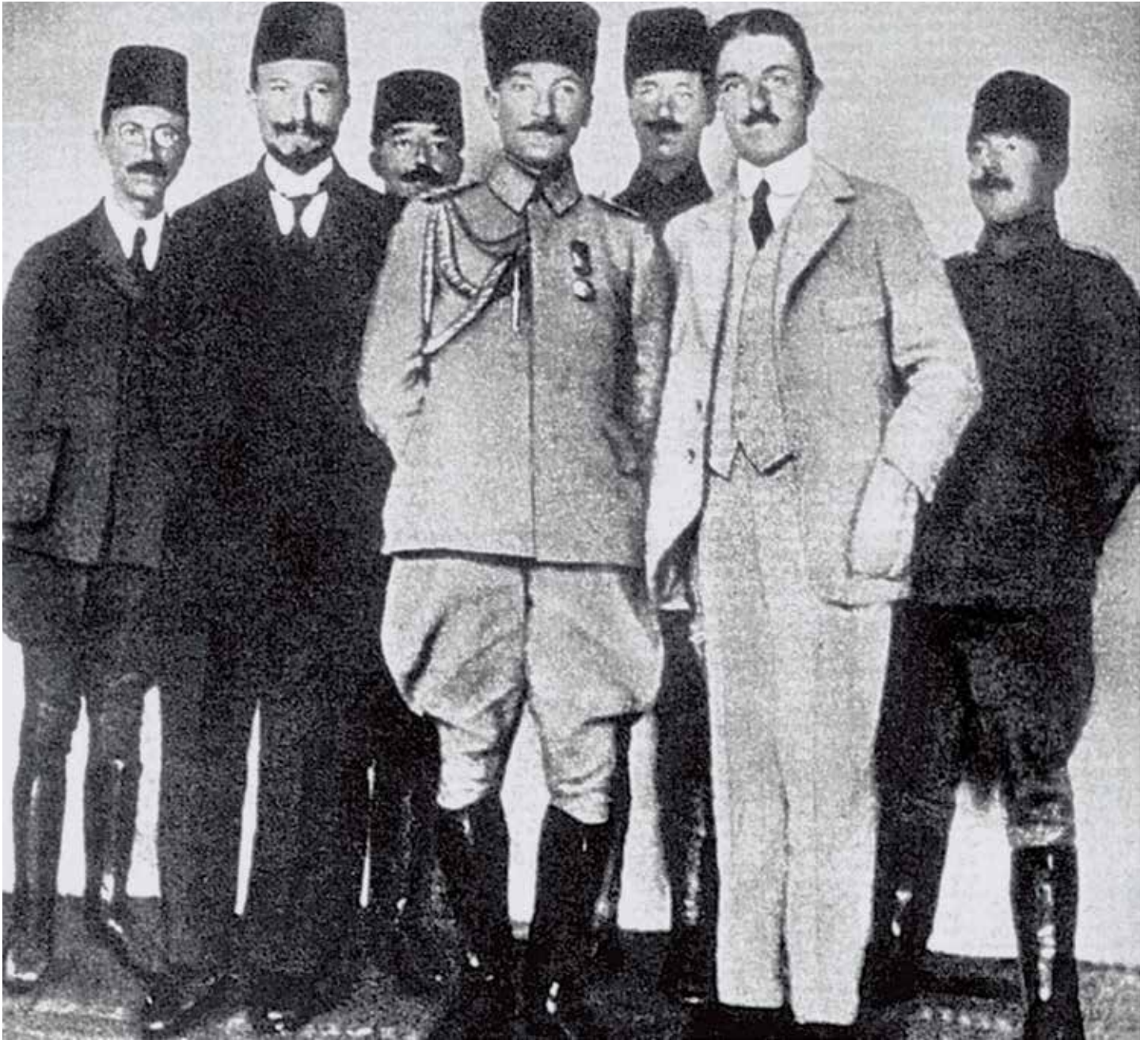
ERZURUM KONGRESİ'NDE İZMİR VURGUSU

Erzurum Kongresi'nin açılış konuşmasında İzmir işgali şöyle yer almıştır;
“Saygı değer Temsilci Efendiler! Kongremiz başkanlık heyetine, beni seçmekle gösterilen güvene ve ilgiye özellikle teşekkür ederim. Buna dayanarak bazı şeyleri arz etmek istiyorum. Kilikya adlarıyla

Ermenistan, Batı Anadolu'nun İzmir ve Aydın havalisinde Yunanistan; Karadeniz sahillerimizde Pontus Krallığı ve ondan sonra vatanın kalan kısmında yabancı işgal ve kontrolü gibi, 650 seneden beri bağımsız saltanat sürmüş ve tarihî adalet ve kahramanlığını vaktiyle Hindistan hududuna, Afrika'nın ortasına ve Macaristan'ın batısına kadar yürütmüş olan bu milletin kölelik düzeyine indirilmesi istenmektedir.”

Samsun'dan Erzurum'a kadar yapılan çalışma ve kongrelerde, İzmir'in yerini, Mustafa Kemal'in ağzından aktardım.

Mustafa Kemal'in hedefi Anadolu'nun kurtuluşu için Kuvayı Milliye Mücadelesi'ni, İzmir'de nihayete ulaştırmaktı. 1212 günlük esaretin sonu 9 Eylül 1922 tarihine gelindiğinde son buldu.

İzmir Basın Tarihi üstüne çalışmak, kitap yazmak...

Eğer İzmir Ansiklopedisi'nin yayın kurulunda bulunmasaydım böylesi bir araştırmaya, incelemeye girişmek inanın aklımın ucundan bile geçmezdi. Değerli Zeki Arıkan'ın önerisi ve desteğiyle İzmir Ansiklopedisi / Kültür Sanat'ın ikinci cildinde yazdığım "İzmir Basın Tarihi" bölüm yazım, bu çalışmamın ateşleyicisi oldu. Mesleğimin doğal bir yönelimiyle, bugüne değin gazetelerle, dergilerle iç içe yaşadım, yaşıyorum da. Bu sürecin ilk adımı, DTCF (Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi) Türk Dili ve Edebiyatı öğrencisi oluşumla, 1967 yılında başladı. Bugünün gençlerinin çoğu, "fotokopi yoktu, tarama yoktu, kurşun kalem vardı" dediğimizde inanmıyor! "Ödevlerimiz, araştırma konularımız olan yüzlerce makaleyi bizler, gazetelerden, dergilerden okuyup ya özet çıkararak ya da bütünü yazarak ediniyorduk" dediğimizde bizlere gülüyorlar. İşte bu yıllar, beni gazetelerin, dergilerin arkadaşı yaptı.

EFSANE İSİMLER

Lise yıllarımdan beri Karşıyaka Hoca Mithat Kütüphanesi ile İzmir Milli Kütüphane'nin sadık bir okuruydum. 1978 yılında, İzmir Eğitim Enstitüsü Türkçe Bölümü'nde çalışmaya başladığımda, belirli günlerde, Milli Kütüphanemiz sığınağım olmuştum. Bu kavganın, çatışmanın, acının ülkeyi altüst ettiği dönemde, ben İzmir gazeteleriyle, dergileriyle daha yakından tanışıyordum. Dönemeç dergisi çevresinde toplanmıştık. Yaptığım kimi küçük araştırmalarım, incelemelerim de yayınlanıyordu.

Can ağabeyimiz, Şükran Kurdakul'un yönlendirmesiyle İzmir'in sanat edebiyat dergilerini, dergimiz Dönemeç'te yayımlamıştık. Şükran ağabeyin her İzmir'e gelişinde, bir türlü gerçekleştiremesek de Şairler ve Yazarlar Sözlüğü'ndeki İzmir dergilerini çoğaltmayı, genişletmeyi konuşurduk... Yine onun yönlendirmesiyle, Besim Akımsar ustanın evine gidişimi, söyleşimizi, elimdeki Kovan dergileri takımını görüp heyecanla, "bunları nereden buldun" deyişini

unutamıyorum!... Doğrusu Besim Akımsar'ın adını, Kovan yayınevini / basımevini, ilk kez, Karşıyaka Erkek Lisesi'nde öğretmenim olan, ölümüne değin de görüştüğüm Nahit Ulvi Akgün'den duymuştum. Kovan yayınevinin bastığı, öğretmenimin imzalayarak armağan ettiği Gerçek Düş ile TDK Şiir Ödülü'nü (1967) kazanan Evren Türküsü kitapları bugün kitaplığımda... Yıllar sonra, Kovan yayınlarının kapaklarını Turgay Gönenç ağabeyin yaptığını öğrenince de Nahit Ulvi ile Turgay

Gönenç'in anlatımlarıyla, o yılların anılaşan güzellikleri içinde, İzmir'de düzenlenen, "Edebiyat Matineleri"yle bu etkinliklere katılan İzmirli ozanlar gözlerimin önünde canlanıyor...

1980 yılı sonunda, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Tiyatro Bölümü'nde çalışmaya başlayınca, Milli Kütüphanemizde özellikle İzmir gazeteleriyle dergileriyle daha çok zaman geçiriyordum. İzmir'de Tiyatro başlıklı çalışmamı, Ahenk gazetesini temel alarak tarayışım İzmir basın dünyasını daha yakından tanımamı sağladı. Ayrıca fakültede, öğrencilerime yaptırdığım staj çalışmaları çerçevesindeki sanat, edebiyat, tiyatro haberleri taramaları da geçmiş yılların bilgilerini önümüze getiriyordu.

BOHÇADAN ÇIKAN ARŞİV

Bu arada İzmir dergileriyle gazetelerinin önemli bir bölümünün Vakıf gazetesi sahibi Gördesli Hakkı Tarık Us'un kişisel koleksiyonunda, bohçalar(!) içinde olduğunu öğrenmiştim. Çok kısa bir süre sonra, o meşhur bohçalarla, Muhsin Ertuğrul'un 'Benden Sonra Tufan Olmasın' adlı anılarının yayına hazırlanışı sürecinde tanıştım! Muhsin Bey'in 1924'den başlayıp 1928'in sonuna değin Osmanlıca onlarca yazısı Vakıf'teydi. Yine birçok dergide de yazıları vardı. İzmir'den tatillerde ve dar zamanlarda İstanbul'da, hem Atatürk Kitaplığında hem de Hakkı Tarık Us'un [HTU] o parçalanmaya yüz tutmuş, düzensiz arşivinde çalışmak o kadar kolay değildi. Muhsin Bey'in Vakıf'teki yazılarının fotoğraflarını çekiyor, oradan okuyup arkadaşım Murat Tuncay ile daktilo ediyor, dosyasına koyuyorduk. İşte o günlerde, adlarını hiç duymadığım İzmir gazetelerini, dergilerini kartlarıma aktarırken bugünleri hiç hayal edememiştim. Yıllar yılları kovaladı. İzmir basını üstüne yayımlanan önemli araştırmalar, kitaplar da önümüzdeydi. Bilgisunar, aradığımız bilgileri, bilgisayarlarımızı

akıtmaya başladı. H. Tarık Us Arşivi’ni, bizim yapamadığımızı yapıp son anda yok olmaktan Japonlar gelip kurtardılar! 2000’in üzerinde Osmanlıca gazete ve dergiyi düşünün, işte onları sanal ortama aktarıp bütün dünyanın kullanımına sundular. HTU Arşivi’ndeki İzmir gazeteleri, dergileri, yakın döneme değin gizli kalmış kaynaklar elimizin altındaydı. Çalışmamın en önemli kaynakları onlar oldular...

KOLEKTİF ÇALIŞMA

Bu kitap salt benim araştırmamın ürünü değil. Adında “tarih” olan bütün araştırmaların, büyük bir yazar ordusunun ürünü olduğunu hepimiz biliyoruz. Çalışmamın sayfalarında, dipnotlarında / kaynakçasında adları olan yüzlerce araştırmacının, yazarın alın terleri var. İzmir Basın Tarihi, onların birikimlerinin, emeklerinin ürünü! Hepsinin emeklerine, katkılarına ne denli teşekkür etsem az...

BASIN TARİHİNDE İZMİR’İN ÖNEMİ

1820’li yıllar, gazetenin yaygınlaşması ve gazetecilik açısından birçok bileşenin sonuçlarını taşır. Gazete, bilginin yayılmasında en önemli iletişim aracıdır artık. İzmir, bir ticaret merkezi olarak Avrupa’nın, özellikle İngiliz, Fransız tüccarların da çekim noktasıdır. İşte bu günlerde, Fransız devriminin İzmir’e savurduğu bir ailenin oğlu, avukat Alexandre Blacque, arkadaşlarıyla birlikte, bu büyüklü iletişim aracını, İzmir’e gelen tüccarlara, İzmir’de yaşayan Levantenlere seslenmek için yayımlama kararı verir. İzmir Limanı’nın Akdeniz’deki yeri, doğal olarak ekonomik büyümeyi getirmiş; Bulak Bey’in uzgörüsü de basın tarihimizin ilk gazetesini, 24 Mart 1821 günü yayımladığı Le Spectateur Oriental’i (Doğu Gözlemcisi-Doğulu Tanık) basın tarihimizin öncüsü yapmıştır.

İLK SÜRELİ YAYIN: AMALTHEİA (1838 – 1922)

İzmir’deki sayısal çokluklarına göre basın dünyamızda önceliğin Rumlarda olduğunu, onları Ermeni ve Musevilerin izlediğini görüyoruz. Dinsel propaganda amaçlı içerikleriyle gazeteden çok kutsal kitap bilgilerini aktaran yayınları dikkate almadan İzmir’de gazete niteliğine yakışan ilk süreli yayının Amaltheia (Bolluk Boynuzu) (1838-1922 / Atina-1923) olduğunu biliyoruz. Zaman zaman 20 binlere ulaşan tirajıyla bilinen, “Anadolu’daki En Eski Gazete” tanıtımıyla reklamı yapılan Amaltheia, 84 yıllık yayın serüveniyle, daha yakın zamana değin Osmanlı basınının, doğal olarak da İzmir’in en uzun süre yayın yapan gazetesidir. XIX. yüzyıl İzmir’inin, siyasal, toplumsal tarihi incelemeleri açısından Amaltheia, hâlâ çok önemli bir kaynak olarak karşımızda duruyor... Elbette, araştırmacıların bu dönem gazetelerine ulaşmada en büyük sıkıntılarının da “koleksiyon”ların bulunamayışı olduğunu unutmuyoruz!

ŞEHRİN İLK TÜRKÇE GAZETESİ

Fransızca yayımlanan Le Spectateur Oriental’dan İzmir’in ilk Türkçe gazetesi Aydın’ın (Temmuz 1869) yayın serüvenine değin geçen 50 yıla yakın sürede, çoğunluğu İzmirli, Osmanlı devletinin yurttaşları olan, farklı dinsel inanışlı, “milletlerin bireyleri”, Rumlar, Ermeniler, Museviler, Fransızlar, kendi dillerinde onlarca süreli yayını gerçekleştirirler. Unutmayalım ki Osmanlı devleti de bütün imparatorluklar gibi, “çok dilli, çok sesli” bir yönetim düzenine sahipti. İmparatorluklardaki “milletlerin / toplulukların” binlerce yıldır sesleri çıkmıyor, sesleri duyulmuyordu! Fransız Devrimi, o dilsiz toplumlara, “özgürlüğü, özgürlük sözleşmesi”ni öğretti... İşte bu öğrenme sürecinde, XIX. yüzyılda, gazete, çağın en önemli aracı oldu... Acıdır, bütün dünyada olduğu gibi Osmanlı’da da bu aracı yöneten

gazeteciler, özgürlüğe giden yolun bedellerini ödeyen ilk kahramanları oldular!

AYDIN GAZETESİ (1869-1914)

Merkezi İzmir olan Aydın vilâyetinin yalnızca resmî haber ve bildirimlerine yer veren, başlangıçta bir tarafı Türkçe bir tarafı da Rumca yayımlanan gazetenin ilk sorumlu müdürü ve başyazarı Mehmet Salim Bey’dir. Aydın Gazetesi’nde başyazar olarak görevlendirilen M. Salim Bey, İzmir’in, Müslüman ve Türk, ilk gazetecisidir. İzmir basın tarihinde doğal olarak ayrı bir yeri vardır. Aydın Gazetesi’nin yönetim sorumluluğunun bir süre sonra M. Salim Bey’den alınıp, Grigorios Karidis’e verilmesi, İzmir basınında ilginç çekişmelere, tartışmalara da neden olacaktır. İlk sayısının tarihine ulaşamadığımız Aydın’ın, İstanbul’da, Hakkı Tarık Us Kitaplığı ile Atina Meclis Kütüphanesi’nde bulunan kimi sayıları yanında İzmir’de, koleksiyonerlerde de örnek sayıları olduğu söylenmektedir. Bu nedenle Aydın Gazetesi’nin yayın süreci üstüne çok az bilgiye sahibiz. Gazetenin, ilk yıllarda sadece vilâyet haberlerini yansıtan, düzensiz bir yayın sürecinin olduğu, dönem dönem yayımlanmadığı biliniyor. Bu düzensizliklerde, vilâyet bütçesinde, gazete için ayrılan ödeneğin yetersizliği, basımevinin hurufatının, araç gerecinin eskimesinin etkin olduğu anlaşılıyor. 9 Aralık 1913’ten başlayarak Aydın, günlük yayına geçse de kısa bir süre sonra, Vilâyet Umûmî Meclisi’nce, İzmir’de yayımlanan başka gazetelerin oluşu nedeniyle, vilâyet gazetesine artık gerek olmadığı kararı verilir ve gazetenin ödeneği bütçeden çıkarılır ve Mart 1914’te yayımı sonlandırılır. M. Salim Bey, vilâyet gazetesi Aydın’dan ayrılınca, İzmir’in Türkçe yayımlanan ilk özel gazetesi Devir’i yine bu basımevinde basacaktır. 1872-1874 yılları arasında Aydın’ın yayın sorumluluğunu üstlenen Grigorios Karidis ise yayımladığı Türkçe ve Rumca gazetelerle İzmir’de daha çok tanınacaktır.

İZMİR'İN İLK ÖZEL GAZETESİ: DEVİR (1872 – 1873)

Öncelikle, yakın zamana değin İzmir'in ilk özel gazetesi olarak benimsenen Hizmet'in ilk sayısında, İzmir'de, daha önceden Devir ve İntibâh adlı iki gazetenin yayımlandığından söz edilmektedir. Ancak bu iki gazetenin varlıklarını kanıtlayan koleksiyonlara ulaşılamaması, araştırmacıları doğal olarak kuşkulara düşürmüştür. Bugün, İntibâh Gazetesi'nin -şimdilik- hiç bir sayısı ele geçmemişse de Devir Gazetesi'nin Ankara Millî Kütüphane'de, eksik de olsa, 57 sayılık bir koleksiyonunun bulunması, İzmir'in ilk özel gazetesinin Devir olduğu gerçeğini kesinleştirir.

Aydın'ın resmi nitelikli bir gazete oluşuna karşın Devir, özel bir girişimin ürünüdür. Aydın Vilâyeti Matbaasında basılan Devir'in imtiyâz sahibi, Aydın Gazetesi'nin de sorumlu müdürü ve başyazarı olan Mehmet Salim Bey'dir.

İZMİR'İN İLK GÜLMECE YAYINI: KARA SİNAN (1875 - 1876)

Başlığında, “İşbu gazete beher perşembe günü tab ve neşrolunur.” bilgisi olan, ilk sayısı 3 Haziran 1875 Perşembe günü çıkan Kara Sinan'ın imtiyâz sahibi, Karidi Efendi, sermuharri ise Emin Beydir. “... Mahall-i İdaresi Baltacı frenkhanesinde İzmirni Matbaasındadır. İzmirni Matbaasında tab olunmuştur / Bir nüshası 40 paradır.” bilgileriyle tanıdığımız, İzmir'in ilk gülmece gazetesi / dergisi Kara Sinan, 35 sayı yayımlanır. Dört yapraktan oluşan Kara Sinan, İzmir'de karikatür yayımlayan, ilk Türkçe süreli yayındır. Son sayısı, 16 Mart 1876 tarihinde çıkan, Kara Sinan'ın başlığının hemen altında, ayağında kısa donu, elinde mızrağı, yarı çıplak bir zenci avcıyı simge olarak kullanan gazete / dergi, her sayısında yayımlanan imzasız yazılarıyla, karikatürleriyle dikkatleri çeker. İzmir'de yine Karidis Efendi'nin yayımladığı Rumca gülmece gazetesi / dergisi Velos'a (Ok) (1874) karşı, Kara Sinan ile hem Türkçe basının bu eksikliğini giderdiğini hem de ticari açıdan yeni bir okur / müşteri grubu kazanmak isteğini anlıyoruz.

AYDIN-15 Nisan 1313 (28 Nisan 1897), Salı

*İsmet Paşa'nın son Genel
Sekreteri İzmirli Şeref
Bakşık'ı hep gülen yüzüyle
anımsayacağız.*

Şeref Bakşık'a Saygıyla...

CHP'nin, Mustafa Kemal Atatürk'ten sonraki ikinci Genel Başkanı İsmet İnönü'nün son Genel Sekreteri olarak belleklerde yer alan (ayrıca üç dönem İzmir Milletvekili, bir dönem de Cumhuriyet Senatosu İzmir Üyesi olarak görev yaptı) Şeref Bakşık'ı, Temmuz ayının ilk haftası, İzmir'de yitirdik.

Şeref Bakşık'ın adı geçtiğinde, onu yakından tanıyanların aklına ilk olarak mücadele adamlarına özgü hiç de alışık olmadığımız gülen yüz gelir. Dahası dünya kibarı oluşu, dahası çalışkanlığı ve üretkenliği... Hemen bir örnek mi? İzmir Yüksek Ekonomi ve Ticaret Okulu'ndan 1948/49 döneminde diplomasını aldığı anda, bir yıl öncesinde, 1947'de gazeteciliğe başlayan ve o yıllar bir muhabir için altın bilezik olan stenografiyi iyi bilip mesleğinde kullanan Bakşık, 1961'de CHP'den İzmir Milletvekili olarak girdiği TBMM'de, parlamento muhabirlerinin steno bilmediklerini görür ve Genel Başkanı İsmet İnönü'ye, "İzin verirseniz gazeteci arkadaşlarım için steno kursu düzenleyeyim" önerisini götürür. İşte böylesine üretken ve vericidir.

1947 yılında başladığı gazeteciliği, TBMM'ye üye olduğu 1961 yılına değin sürdüren Şeref Bakşık, Demokrat Parti iktidarı döneminde, Demokrat İzmir Gazetesi Yazı İşleri Müdürü olarak 49 ayrı davada yargılanır, 32 yıl 10 ay 3 gün ağır hapis cezası istemiyle defalarca kez yargıç karşısına çıkartılır.

Milletvekilliği sırasında seçildiği TBMM Çalışma Komisyonu Sözcülüğünde, 'İş Yasası' ile 'SSK Yasası'nın; ayrıca Sendikalar, Toplu Sözleşme ve Grev Karma Komisyonu Başkanı olarak söz konusu yasaların çıkartılmasında önemli katkıları olur.

Mahallesi Sakarya, Okulu İsmetpaşa, Caddesi İnönü

Saraybosnalı Salih Bey ile Naciye Hanım'ın oğulları olarak İzmir'in ünlü Eşrefpaşa Mahallesi'nde, İkiçeşmelik'e çıkan Dere Sokak'ta, resmi kayda göre, 27 Şubat 1927 günü dünyaya gelen İsmet İnönü'nün son Genel Sekreteri Şeref Bakşık'ın yaşamı, Paşa ile daha çocukluğunda kesişmeye başlar. Sakarya Mahallesi'nde adımını içeriye attığı ilkokulun adı İsmetpaşa

İlkokulu'dur. Aile albümünde yer alan eşi Safiye Hanımefendinin ilkokulda ders sırasında çekilmiş fotoğrafında yanında ayakta durarak kendisine soru soran kişi de İsmet Paşa'dan başkası değildir. Ve Şeref Bey, İzmir yıllarında Hatay Semtindeki İnönü Caddesi'nde oturmuştur.

Demokrat İzmir'den Genel Sekreterliğe

Demokrat İzmir gazetesi, döneminde bayilerde bulunamadığı için elektrik direklerine yapıştırılmak suretiyle daha fazla okura ulaştığı gerçeği adeta efsaneleşmiştir. Önceleri Demokrat Parti'nin yayın organı kimliğindeyken daha sonra sert muhalif çizgisiyle öne çıkan İzmir'in ünlü Demokrat İzmir Gazetesi'nin Muhabir ve Yazı İşleri Müdürü Şeref Bakşık; evde, anne babasının CHP'ye, İnönü'ye duyduğu ilgi nedeniyle genç yaşında Paşa'yı izlemeye koyulur. Paşa'nın, çok partili yaşama geçiş konusundaki içtenliği karşısında hayranlığı artar. Süleyman Demirel Hükümeti, 12 Mart 1971 muhtırasıyla görevden çekilmiştir. Hükümetin kurulması

görevinin CHP'den istifa eden Nihat Erime verilmesini CHP'nin destekleme kararı alması üzerine çıkan anlaşmazlık sonucu, Paşa'nın "hükümete girme" yanlısı olmasına tepki olarak genel sekreterlikten istifa eden Bülent Ecevit'in yerine, 25 Mart 1971 günü genel sekreterlik görevine getirilir. Ancak Paşa ile birlikte verilmiş onca mesaiye karşın ilkeli olmak, doğruların yanında yer almak kararı, Bakşık'ı, 18 Kasım'da istifa etmeye götürür ve 27 Kasım'da yerini Kamil Kırkoğlu'na bırakır. Tüm bu yaşananlara karşın Şeref

Bey, Paşa'nın kendisini çok sevdiğini, öldüğü gün Pembe Köşk'te anlayacak, Mevhibe Hanım, "Paşayı içerde yatırdık. Seni çok severdi. Git, son bir kez gör!" diyecektir.

CHP ile Bir Ömür

CHP'de genel sekreter, milletvekili ve senatör olarak görev yapan Şeref Bakşık'ın, siyasetimizde yaşanmışlıklara dayalı anılarını aktarıldığı, Şubat 2009'da yayımlanmış olan "CHP ile Bir Ömür" adlı kitabı, genel anlamda tüm siyasilere olduğu

kadar CHP'de siyaset yapanlara da ders olabilecek nitelikte nice anlatıyı içeriyor. Darbeyle yıkılan DP'nin iktidar yıllarını, 27 Mayıs sonrası yaşananları, İsmet İnönü'lü CHP'yi anlatan "CHP ile Bir Ömür" kitabının özellikle genç kuşaklar tarafından okunması, bugün yaşananları daha iyi çözümlemesi açısından yardımcı olacaktır, diyelim ve Şeref Beyi sevgi ve saygıyla analım.

Şehrimizin eski semtlerinden Basmane’de yıllardır her sabah dükkanını açan çok sayıda esnaf var. Ancak içlerinden birisi var ki kapısını 35 yıldır bir an olsun bile kapamadı. Bu mekanın kapısının kapanmadığı gibi bir de gidene ayna tutan bir sihri var!

Basmane’de bir Kendini Tanıma Mekanı

Antik dünyanın Delphi’deki Apollon Tapınağı üzerinde, “Kendini Tanı” diye yazıyor. Sokrates’e atfedilen bu sözün karşılığını yerine getirme halinin, evreni ve başkalarını da tanıma ödülü olarak geri döneceği yine Sokrates tarafından dile getiriliyor. Keşiş güzergahlarında, sufi dergahlarında, tasavvuf okullarında, şaman mabetlerinde, Mısır’ın piramitlerinde, Babil’in Ziggurat duvarlarında, İnka tapınaklarında, antik kentlerin sütun başlarında insan hep yazdı; hep yazdı ve o yazılana sürekli bir yankı aradı. Sese ses, yola yoldaş idi aradığı! Bazen aramak bulmaktan daha heyecanlı dedi, bazen bulduğunda yeni bir şeyler daha aradı. Kalemıyla, mimiğiyle, sesiyle ama boynuna haykırdı: “İnsan arıyorum” diye...

Bazen çırılçıplak halde bir fiçinin içine girdi de gündüz vakti elinde bir fenerle dolaştı. Soranlara, “İnsan arıyorum” diyen Diyojen oldu. Gün oldu, eski İstanbul’un dar sokaklarından, iki kişinin birlikte geçemeyeceği o sokaklardan gece geç vakit evine dönen Neyzen Tevfik oldu da, karşıdan gelenin, “Ben eşeklere yol vermem” deyişi karşısında kenara çekildi ve “Ben veririm” dedi... Böyle böyle düşünenler ve onların

miraslarıyla birikti insan biraz da. Bu şekilde zenginlik oldu da, tarihin haznesinde yer aldı. Orada birikenlerden payına düşeni kapanlar da zengin sayıldı. İşte o zenginlerden birisi ve o değeri çevresindekilerle paylaşmak isteyenlerden birisiyle tanış olduk. Sizleri de tanıştırmak istedik. Yolunuz Basmane Meydanı’nın hemen yanı başındaki ara sokaklardan birisinde yer alan Güzel İzmir Çaycısı’na düşer ise siz de tanışın diye...

FARKLI BİR CV

Yüksel Bayoğlu. 49 yaşında. Erzurum doğumlu. 11 yaşından bu yana İzmir’de. İlk gençlik yılları Karşıyaka’da geçti. 1987 yılında Bozyaka’ya taşındı. O tarihten bu yana da Bozyaka’da. Evli ve 4 kız babası. Basmane’deki Güzel İzmir Çaycısı’nı işletiyor. Ve bir de yaşamın daha iyiye ve erdemli olana doğru akması gerektiğine inanıyor. Büyük düşünürlerin, şairlerin, edebiyatçıların pek meraklısı. Hemen her akşam işten eve döndükten sonra anılan bu kişilerin söylediklerine, yazıp çizdiklerine yönelik araştırmalar yapıyor. Tüm bunlar, her birimizin biraz daha fazla insan olabilmesi adına.

Yüksel Bayoğlu şayet kendisinden bir CV hazırlanması istenseydi bunları yazardı. Derdi ne Yüksel Bayoğlu’nun da her birimizin biraz daha fazla insan olmasını istiyor? Dilimiz döndüğünce anlatmak isteriz.

35 YILDIR DEMLİ

Çay ocağını beş kardeşiyle birlikte 1984 yılında açıyorlar. Karşıyaka’da liseye gittiği yıllara denk geliyor bu tarih. Okul çıkışı geliyor Basmane’ye ve çay askısını taşımaya başlıyor. 35 yıldır her gün açılıyor çay ocağı. Sabahçı ruhsatı olduğundan günün 24 saati hizmet veriyor. Kepengin ilk kaldırdığı 1984 yılından bu yana; bir gün, bir dakika bile o kepenk tekrar aşağıya inmiyor. Basmane’nin hafıza mekanları arasından sayılan Güzel İzmir Çaycısı bölgenin canlı ve yaşayan bir tanığı. Gündüzü ayrı, gecesi ayrı bir semtte 24 saat esasıyla üstelik 35 yıldır kesintisiz biçimde gelenlerini ağırlayan çay ocağı bu özelliğiyle, demli mi demli... Yüksel Bayoğlu, Basmane’nin eskilerinden sayıyor kendini. Mekanını 24 saat esasıyla çalıştırdığı için çok değişik insan hikayelerine tanık olduğunun altını çiziyor ve ekliyor: “Kitabımı yazsam yazılır.”

YAZILARA İLHAM VEREN ESKİCİ

Basmane'ye İkiçeşmelik Yokuşu'nu adımlayarak geldiğini söyleyen Yüksel Bayoğlu, yokuş üzerinde bulunan bir eskici dükkanının önündeki panoda, her gün değişik özlü sözler yazıldığına tanık olduğunu aktararak, "O dükkanı yaşlıca bir amca işletiyordu ve insanlara söylemek istediklerini alıntılar yaparak, bir panoya yazıyordu. Çok ilgimi çekti. Çok doğru cümleler yer alıyordu o dükkanın önündeki panoda. Almak isteyeneye çok şeyler anlatan kelimelerdi onlar. Ben de

'çay ocağımda aynısını yapabilirim' diye düşündüm. Benim de söylemek istediklerim vardı ve bu yöntem bir fırsat olabilirdi. Kötü niyeti iyi niyete çevirmek mümkündü bu yazılanları okumakla. Böylece başladım çay ocağımın duvarına astığım panoya alıntı yazılar yazmaya" diyor. Yazıları her gün yenilediğine dikkat çeken Yüksel Bayoğlu, "Eminim ki bu yazılanları okuyanlar iyiye ve güzele dair pek çok unsur edinmişlerdir. Yazılanların önünde durup fotoğraf çektirenler oluyor. Tebrik edenler oluyor. İnsanı derin düşüncelere sevk eden ne varsa seviyorum. Bazısı düz mantıktır, okur geçer!

Ama pek çok kişinin bu yazılanları anladığını düşünüyorum" yönünde görüş belirtiyor. Çay ocağının müşterilerinden bazılarının yazılan özlü sözlerle uzun süre baktığını, üzerine düşündüğünü söyleyen Yüksel Bayoğlu, "Kendince değerlendirenler oluyor. Üzerine konuştuğumuz oluyor. Benim baktığım gibi bakmayanlardan da bir şeyler alıyorum. Kendi düşündüğümü aktarıyorum. Düşünsel bir tartışma ortamı oluyor. Tabii ki kırmadan, dökmeden. Yaşın yenilenmesi diye bir şey yok bence. Her birimiz, birbirimizden bir şeyler alarak yenileniyoruz sonuçta" diyor.

YAZILAR İÇİN UZUN ARAŞTIRMA

Çay ocağına astığı panoya yazdığı yazılar için uzun süren araştırmalar yaptığı için altını çizen Yüksel Bayoğlu, bunun için akşam saatlerinin en uygun zaman dilimi olduğuna dikkat çekiyor. “Akşam olup, eve gittiğimde internet üzerindeki edebiyat sitelerine giriyorum” diyerek şunları söylüyor: “O sitelerde saatlerce araştırma yapıyorum, okuyorum. Büyük düşünürlerin, felsefecilerin, tasavvufçuların dediklerini araştırıyorum. Hangi

sözü seçsem diye üzerinde saatlerce düşündüğüm oluyor. Düşünürken daha da geliyorum. Seçtiğim sözden alacağımı alıyorum. Ertesi gün işyerime geldiğimde, o cümleyi panoya yazdığımda, onun iyiliklere vesile olmasını diliyorum.”

ÇOCUKLARIN EĞİTİMİ İÇİN DE AYNI YÖNTEM

Özlü sözleri kızlarının henüz küçük oldukları dönemde, eğitim sürecinde kendi evlerinin duvarlarına astığına vurgu yapan Yüksel Bayoğlu, “Kızlarım henüz ilkokula giderken,

evin değişik yerlerine küçük kağıtların üzerine alıntı yazılar yazardım. Çocuklarım o yazılanları okuyarak büyüdü. O yazılar üzerine uzun sohbetler yapardık evimizde. Daha fazla erdem sahibi olma adına söylenen sözleri seçiyordum. Geldiğimiz noktada çocuklarımın her biri erdem sahibi insanlar. Dördü de haksızlığa olanca güçleriyle karşı çıkıyor. Ve şimdi biz çocuklarımızı yüzlerce düşünür ile birlikte yetiştirmenin mutluluğunu yaşıyoruz” diyor.

Çay ocağının gelenlerini karşıladığı, önünden geçenleri selamladığı ve okuyanlara ayna tuttuğu sözlerinden bazıları:

Hz. Ali aşkını şöyle dile getirmiş: Gitme cennetimin kapısı

“Hükümdar yol vermeden, eşkıya kervan basmaz” / Sadi Şiraz

“Cehalet masumiyet değil bir gühanıdır” / Robert Browning

“Sağlam çocuklar yetiştirmek, bozulmuş yetişkinleri düzeltmekten çok daha kolaydır” / Dostoyevski

“Güzeli güzel yapan edeptir, edep ise güzeli sevmeye sebeptir” / Mevlana

“Ders, sen öğrenene kadar devam eder” / Şaman Öğretisi

“Yaşadığımız her an kendi hakkını ister” / Goethe

“Herkes insanlığı değiştirmeyi düşünür. Ama kimse önce kendini değiştirmeyi düşünmez” / V. Hugo

“Yüreğinde hissedersen mesafe yoktur” / Richard Bach

“Söylesem tesiri yok, sussam gönül razı değil” / Fuzuli

GÖNÜLLERİN MİMARİ

Yaşam şartları nedeniyle üniversite eğitimi alamadığının altını çizen Yüksel Bayoğlu, “Okuyabilmiş olsaydım iç mimar olmayı isterdim” diyor. “İç mimar olsaydınız mekan tasarımı üzerine yoğunlaşacaktınız, şimdi bu seçtiğiniz aforizmalar ile insanların iyiye doğru evrilmesine bir parça da olsa katkıda bulunuyorsunuz ve buna yönelik bir tasarım halindesiniz” dememiz üzerine, “Gönüller bir olsun” diyor.

BASMANE KÜLTÜRÜNÜN ZENGİNLİĞİ

Basmane’nin eski günlerini özlediğini söyleyen Yüksel Bayoğlu, “Dostluk, dayanışma üst seviyedeydi. Ama ne olduysa ilişkiler ters yüz oldu. Yaşayanların, gelen gidenlerin profili değişti. Buradaki otellerde geceliği 25-30 TL’ye oda satıyorlar. Yaşam şartlarının zorluğuyla baş etmeye çalışan insanlar çoğunlukta artık burada” diyor. İzmir Enternasyonal Fuarı zamanında Basmane’nin tam bir şenlik haline

büründüğünü sözlerine ekleyen Yüksel Bayoğlu, “Otellerde yer bulunmazdı. O otellerin hepsi hala ayakta. İnsanlar değişti ancak yapılar hiç değişmedi. Basmane’nin tarihi yapısı büyük bir kültürel zenginlik. Ancak bu yapıların üzerinde gerektiği gibi durulmuyor. Mal sahipleri gerek maddi yetersizlikten gerekse ilgisizlikten yapıları boşlamış durumda. Böyle giderse yakın zaman sonra bu yapılar da yok oluş sürecine girecek ve tümünden değişime uğrayacak” diyor.

Patival Konak

Patileyenleriniz Bol Olsun

Bilindiği üzere son çeyrek yüzyılın en önemli kavramlarından biri “sürdürülebilirlik.” Kamuoyu, sürdürülebilirlik kavramıyla ilk kez Birleşmiş Milletler bünyesinde çalışan Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu’nun 1987 yılında yayımlamış olduğu “Ortak Geleceğimiz” adlı rapor ile tanıştı. Sürdürülebilirliği, “İnsanlık; doğanın gelecek kuşakların gereksinimlerine cevap verme yeteneğini tehlikeye atmadan, günlük ihtiyaçları temin ederek, kalkınmayı sürdürülebilir kılma yeteneğine sahiptir” şeklinde açıklayan bu rapor, bir anlamda insanoğluna geleceğinin aynasını tuttu.

Bu yaklaşım, “insan” odaklı çevre yerine, insanın da “bir parçası” olduğu “çevre merkezli bir anlayışı” getirdi. Gelişmiş ülkelerde yönetim politikaları ve toplum yaşam bu çerçevede şekilleniyor.

Türkiye’de de uzun zamandan beridir ilgili sivil toplum kuruluşları ve duyarlılık sahibi kamu kuruluşları bu anlayışın eyleme dönüşmesi için ciddi çalışmalar yapıyor.

Mesela Konak...

31 Mart 2019 Yerel Seçimleri sürecinde doğa ve hayvan haklarını koruyan projeleri önceleyeceğini “Söz Veriyorum” protokolü ile kamuoyuna duyuran Konak Belediyesi, yeni dönem başlangıcının altıncı ayında

Türkiye’ye örnek olacak bir projeye daha imza atıyor; PATİVAL KONAK. Konak Belediyesi, Hayvan Hakları Federasyonu, Lider Pet Food ve Panama Grup Çocuklar Ülkesi ortaklığında, yaklaşık 40 sivil toplum kuruluşunun katılımcı olacağı Türkiye’nin en kapsamlı ve büyük festivali “PATİVAL KONAK; CAN DOSTLARIMIZLA BULUŞUYORUZ” 28 Eylül’de İzmir Gündoğdu Meydanı’nda gerçekleşecek.

“Doğa, Çocuk ve Can Dostları” temalı bu anlamlı festivalde birbirinden güzel aktiviteler yer alacak. Projenin sosyal faydası ise Türkiye’de benzerlerinin yapılması adına öncülük etmesi olacak.

Neler mi var?

Sürprizleri bozmayayım. Ancak bu anlamlı etkinliğe dair önemli başlıkları paylaşayım.

Etkinliğin ana sponsorlarından “Lider Pet Food” 40 ülkeye ihracat yapan, merkezi İzmir’de, fabrikası Manisa’da bulunan Türkiye’nin tek yerli markası... Festival sonunda, bölgenin farklı ilçelerinden toplanan yüzlerce kedi ve köpeğin bulunduğu Şopengazi Nebiha Deprem Bakımevi ile Konak RM’de (Konak Belediyesi Rehabilitasyon Merkezi) yaşamını sürdüren can dostları için katılımcı oranında mama bağışı yapacak.

Hedef her iki barınak için 1'er ton!

Lider Grup, aynı zamanda festivale gelen tüm İzmirli'lere de ücretsiz kedi ve köpek maması hediye edecek. Panama Grup bünyesinde faaliyet gösteren projenin bir diğer ortağı Kinderland / Çocuklar Ülkesi ise etkinliğe gelecek çocuklar için üç farklı oyun atölyesi kuracak. Meslek öğrenme oyun atölyelerinde

çocuklarımız hem eğlenerek öğrenecekler hem de sürpriz hediyeler edinecekler.

Gölgelerinde soluklandığımız, geleceğimizin akciğerleri olan ormanlarımızın yakılarak katledilmesini ülkece içimiz acıyarak izledik yakın zamanda. Bir ilçe büyüklüğünde yeşil alan yok oldu alevler arasında. Yanan her bir yaprakta, son nefesine tanık olduğumuz her bir canlıda yüreğimiz ayrı acıdı, ayrı kanadı. Ancak şimdi yaralarımızı hep birlikte sarma vakti. 28 Eylül saat 16.00’da İzmir Gündoğdu Meydanı’nda Konak Belediyesi tarafından düzenlenen bu etkinlikte, Greenpeace, Ege Orman Vakfı, TEMA, İZÇEV gibi doğa haklarını koruma alanında faaliyet gösteren çok değerli sivil toplum kuruluşları da yer alacak. Festival alanında yaşam hakkını kutsal sayan, sokak hayvanlarının korunması ve sağlıklı bir yaşam sürdürmesi için azimle çalışan yine birbirinden değerli

birçok hayvan hakları savunucusu sivil toplum kuruluşu sizlerle buluşmayı bekliyor olacak.

Ve şimdi Türkiye'nin alanında en kapsamlı ve en büyük festivalinde öncü niteliğindeki bir diğer çalışmayı buraya not edelim...

Etkinlik alanında yer alacak olan Şopengazi Barınağı'na ait stantta, "BİR ÖYKÜSÜ VAR" isimli bir kitapçık görebilirsiniz.

Konak Belediyesi, Şopengazi Barınağı'nda yaşamını sürdüren can dostlarının her birinin fotoğraf ve öyküsünün yer aldığı muhteşem bir katalog hazırladı. Üniversite öğrencilerinden oluşan Ateş Böceği Gönüllü grubu ile birlikte günlerce süren çalışmanın ardından oluşturulan bu katalog içerisinde, sıcak bir yuva, başını okşayan bir el bekleyen onlarca can dostu inceleyebilir ve onları sahiplenerek kahramanları olabilirsiniz.

Festivalde hayvan haklarına duyarlılığıyla bilinen O SES TÜRKİYE 2015 yılı birincisi Elnur Hüseyinov da konser verecek. Dans gösterileri, K9 şovları ve yarışmalar ile dopdolu bir programa sahip bu festival için geri sayım başladı.

Ve bakınız burası çok önemli, Yaz aylarının bunaltıcı sıcaklarına dikkat çekerek, sokak hayvanları için kentin işlek yerlerinde afiş ve billboardlardan, "1Kap Su 1 Kap Mama" çağrısı yapan Konak Belediyesi festivale gelen tüm misafirlere, sokak hayvanları için ücretsiz mama kabı, çevre temizliğine dikkat çekmek için de dışkı torbası hediye edecek.

Patiliyenleriniz bol olsun!

28 Eylül'de, İzmir'in Kalbi Konak Gündoğdu'da buluşmak dileğiyle!..

0533 071 55 65
(whatsapp hemşehri hattı)

BAŞKAN BATUR
SİZİ DİNLİYOR

ABDÜL BATUR
MİMAR
KONAK BELEDİYE BAŞKANI

KONAK BELEDİYESİ

“CAN
DOSTLARIMIZLA
BULUŞUYORUZ”

28 EYLÜL 2019

SAAT: 16.00

GÜNDOĞDU MEYDANI

KONSER

YARIŞMA

EĞLENCE

ATÖLYELER

DANS ŞOV

ÜCRETSİZ MAMA KABI
ÜCRETSİZ MAMA
ÜCRETSİZ DIŞKI TORBASİ

KONAK BELEDİYESİ

